

לשון חכמים.

— 100 —

מחברת מלים

כוללת

מלות ומליצות עבריות חדשות הנמצאות בתלמוד.

אספן וביארן

בלשון עבר ותרגמן ללשון אשכנזי

דוד הלוי מרוב

רב בעדת אמשלבערג בגליל בערוין.

חלק ראשון.

פראג, ה' ת"ר"ה.

ברפוס האחים גאטטליעב האאזע זאָהנע.

LESCHON CHACHAMIM.

Wörterbuch

enthaltend

hebräische Wörter und Redensarten

die sich im Talmud befinden.

Gesammelt, hebräisch erläutert und ins Deutsche übersetzt

von

David Löwy

aus Dub, Rabbiner zu Umschelberg.

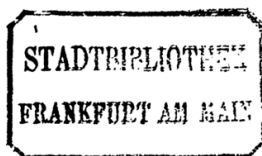
Erstes Heft.

Prag, 1845.

Druck und Papier der k. k. Hofbuchdruckerei von Gottlieb Haase Söhne

L. Hebr. Lex.
528

ל כ ב ו ר

אדוני אבי מורי ורבי החכם הרבני יקר רוח ואיש אמונים ירא את ה' מאד

מוהר"ר

ש מ ו א ל ה ל ו י מ ד ו ב נ"י,

מנחת תודה ואזכרת אהבה

ליום מלאת לו שבעים ושנה

מאת בנו בכורו

ה מ ח ב ר.

אבי פארי והודי!

אם התייתי כיום שמך על דלתי ספרי, לא להללך בקהל עם, ולספר בשער בת רבים צדקותיך היתה מגמותי, מי ממכיריך לא ידע תומת דרכיך? ומי מרואי הוד ונדר שכתך, אשר היום עלי ראשך כעטרת תפארת מתנוססת, לא יאמר כי בדרך צדקה מצאתם? ולהגיד תהלתך לרחוקים? הלא קטרת תועבה היא לך, ומאוד תגעל ענות רוחך בזה: אכן להשביח אך מעט שאון לבבי אשר כהמות ימים אהבה ותודה לך יהמה, חקותי שמך על מצח ספרי, להקריב לפניך בזה

תשורה קטנה מפרי עשתנותי, צמחו מזרע אמת, אשר זרעת ברמעה ובעוני על תלמי לבבי. ואם מנחתי זאת אך דלה ומצננה היא, הלא ינעמו לך עוללות מרע מידי בנך, מבצירי תענוגי אדמות מידי נגידי תבל. עוד תגוב בשיבה דשן ורענן, ירבה כבוד ביתך ויפרה הוד צאצריך, ועיניך רואות!

מ ל י צ ה

מאת החכם המפואר מוהר"ר מאיר הלוי לעטעריס נ"י, לכבוד הרב המהבר ספר
לשון חכמים.

שא לי, אהובי! כי לא השיבותיך דבר זה ימים ואחר עד עתה מלחות לך דעי על תצונות כפיך פועל פעלת הוא ספרך לשון חכמים, המעריך שרשי לשוננו הקדושה בטוב טעם ודעת. חכמי חכמי נא, אחי! אתה ידעת עול סבלי אשר על שכי, כי עתותי לא בידי הנה ורגעי סכו לי, ונחמתי כחומי המה לי לפקוק עין על עושי מלאכת הקדש בדפוס המפוארה פה, אשר על מעמרתה אעמודה. יגיעי ועמלי רצו מכשוא, לא יתכני עד בלעי ארוזתי לקס הלהרים; ככה כוגשים אלה אלס לעשות מלאכתי דבר יום ביומו. לכן לבי בשוק כי לא תאשימני ולא תתכני לאיש עכל טומן ידו בללקת, אשר בעללתיס ישלך דבריך הנעמיים אחרי גוו קלילה.

ועתה אנליגה מעט מעמלי, כמלאתי. לאשר בקשתי ואשימה עיני ולבי אליך, יקירי! לדבר עמך דברים אקדים. ספרך היקר מלא קץ בעיני מאוד מאוד, כאשר בלי ספק יתנו עדיהם וישפטו מושרים כל אנשי לב אשר אמת יהגה חכם ואמונה יסוד משפטס. פאר ותהלה יתנו לך, אחי! כי לעיני השמש מוכל להתפאר עם הספר לאמר: אני העשרתי את הלשון העבריה, אשר סתר פנים תשים זה ימים רבים, ותאטום אזניה לבלתי שמוע קול מכאניה כי הזילה על עניה ודלותה אחרי בלותה! אתה הראית לדעת לעיני בני ישראל, כי פלג אלהים זה, מקור הלשון, אשר מי אפסס ימיו הטהורים למראה עין, יפולו מעינותיו קולה, בתלמוד ומדרשים, ופלגיו וקלי עדניו ילכו למרוקן — בנאות הספרים הקדמונים, מקום לא שזפתס אטע עד כה מכל אלה מעריכי שרשי הלשון (אעקמיקאָנאָגראַפֿיען) ומנארי סתומותיה רק זעיר שם זעיר שם — ויהי לים גדול רב ידים. כפשי יודעת מאוד, כי אנשי רוק, אהובי לשוננו וספרינו באתם ובתמים, ומני יראווכן יעשו, לספר תהלתך בקהל רב כי לך יאתה, למען לא תהי יגיעתך לריק ופעלך מאפע, ולמען תמלא שבר לפועל כפיך, שבר אמת, ולא תשתכר אל ררור כקוב. —

חזק ואחץ יקירי! אל תרפינה ידיך, אף כי פי שנים עמלך ויגיע כפיך: ראשונה, להוילא דברי ספן ומקרי לבב מנתי כפך לאור לקוח אתהס על ספר בתצונות כפיך; והאחרון הכביד, להוילא מלאכתך לפעולת אדם בעט ברזל ועופרת במכנז הדפוס הכולאה רבה, ומזה ומזה על שכמך משא לעיפה! אמנם המשכיל לא ידום, ובוטח בה' ישוגב. כאשר ברך ד' מילך להוילא דברים ולמודים יקרי ערך משפוני טמוני מחשבותיך לכתבס על לוח, כן אלהים יתכן וישלים ספךך גם להוילא ספרך לאור צעז ומעלמות, וברכותיו מעל יקולו על ראשך, וברית שלומי לא תמוט ממך כל הימים.

הנה כה תבדך מאת איהנך איהב חכמים ומכבדך באמת

פראג, כ"ג מנחם אב ה' תר"ה לב"ע.

מאיר הלוי לעטעריס.

ה ק ר מ ה.

ידיעת שפת עבר והדרישה בה, היתה מגנות חכמי עם ועם משנות דור ודור אם צעזעור הסגולות. המיוחדות אשר לה כלכל הלשונות, ואם ליתרונה עליהן, להיותה קדומה, והרבה מומליותיהן וממליותיהן בה שרשו וממנה השתלשלו, ואם כי בה חברה תורתנו הנצחית ושאר מקראי הקדש, מכילות קורות הצריחה, ואודות שנות קדם, דרכי אל ומפעליו, חקים ומשפטים ישרים, ומליות נשגבות עליהן. רוח אלוה מרחפת. כי כמים יעברו כל עוד ירחקו ומקורם, ויזכו כל עוד יקרבו. לו כן הענינים הנשגבים האלו יחוללו אם יעתקו מלשון אל לשון, ויושגו השגה שלימה וברורה אך בשפה אשר בה נאמרו בראשונה. ובלעדי אלה עוד לנו בני ישראל תועלת אחרת בלמודה, בהיותנו משתמשים בה עוד היום, להלביש בה רעיוני לבנו בדברים יקירי הערך. היא החותמות בה יכיר איש יהודה את אחיו הנפולים לכל קצוי ארץ, והיא המליץ צינותם, להודיע זה לזה קורות הטובות והרעות, ונעמדם המדיני והמוסרי, רחשי לבם, להצבתם גם קנאתם, בה יסירו משוררי עמנו שירים נשגבים, בה חזרו חכמינו ספרים רבים לכל סעיפי המדע, ועל כנפי רוחה תעלה גם כיום תפלתנו שמימה מאפסי תבל ועד אפסיה, הלא היא אוד מלל מאש, שארית יהודה מזכרת מחמודינו שהיה לנו צימי קדם.

המקור ממנו תשאז ידיעת השפה הזאת, יפרד לשלושה ראשים, הראש האחד, הוא שמוש הלשון ודרכיה ב"ד ספרי הקדש, כי תתבאר לפעמים מלה קשת ההצגה, בהצמדה במקרא למלה מצוירת ענין, או בהתיצבה לעומתה במליות כפל ענין במלות שונות, או בצוואה בתנ"ך פעמים רבות על אופנים שונים. גם משפטי הלשון, אשר שמו לנו המדקדקים לחק, אך מפג זה, מהסתבונות בתהלוכות לשון המקרא ומהעיון בנתיבותיה, נבעו. הראש השני, היא הקבלה Tradition. בהיות הוראת השרשים מקובלת באומתנו איש מפי איש, ממיסדי הלשון עד הנה, והיא שמורה וערוכה בפה התרגומים הקדומים מאונקלס ודומיו. והראש השלישי, הן הלשונות המזרחיות, אחיות השפה הזאת, ארמית וערבית, המונקות ביחודתה, ותדמינה לה בחקיהן ודרכיהן.

אכן אך הואל נוהל להתחקות עלי הוראת שרשים, ולחדור עד חקר תהלוכותיה, עד מהרה נראה, כי ראשים אלו שלשתם לא ירוו נמאן הדורש הנאמן. כי פעמים רבות, גם הקבלה גם הלשונות המזרחיות תשומנה ידן למו פיהן, ולא

תענינה, ושימוש לשון המקרא, בשלשה הכי נכבד הוא, ועם זה אין להשיג על ידו ידיעה צרורה וכללית, המקפת הלשון כולה; כי אך כנתח נפרד מגו אין הרגש ואין חיים בו, כן שארית השפה הזאת אשר נשארה לנו כ"ד ספרי הקדש. הנגזור בצירור מהנתח על חיכות או תמונת הגוף כולו? הלא נדמה בזה, לאיש אשר מעורר מדלתי עירו וחוצה לא בא, ועל רחצי תכל ומלואה ישפוט שפוט. גם בצירור השרשים אשר יצדדו או אך תמעט מציאותן בתנ"ך, לא יתן ולא יוסיף שמוש לשון המקרא מאומה, אחרי שאין לשרשים האלו אח ורע שם זולתן להתצאר על ידו. ולזה תראה פסוקים רבים נעלמי ההצגה ונעדרי הפתרון. והנה אם כה יקשה לבאר לשון המקרא אשר הוא לפנינו אף כי להשתמש בשפה הזאת, לתות בה רחשי לבנו כיום, הלא למושגים רבים, אשר לא היתה מגמת אנשי הקדש לדבר מהם, לא תמצא להם בתנ"ך שם או זכר, ומה יעשו מליצי העבריים למושגים האלו ביום שידובר מהם? הכך רואה איך מרציתם ינהגו לשונם בכבדות, יכזירו מלין, אך סובב סובב ילכו, ואת נקודת כוונתם יחטיאו, פעם ישאלו להם מליצה רמה ונשאה על דבר נמוכה קל הערך, ודברו מומלח כממלך, ומאזוב כמארז, ופעם ישירו על ענינים יקרים שירי דלי כח; כי בתעמומות עופו ירפה המליץ כנפי דמיונו, לחסרון המלה המסמנת עז רגשותיו.

נעצב על העדר בזה בתפארת השונות, שטו רעיוני הנה והנה, לראות היוכל החסרון הזה להמנות אך מעט, ועיני נשאתי אל התלמוד, דברתי אני עם לבבי, הנה המשנה התוספתא ספרי, וספרא ומכילתא, הלא אלה תכילנה מלות עבריות הרבה, האם לא תמצאנה בתוכן, גם מלות ומליצות חדשות אשר לא נודעו עד הנה מן המקרא? מחזריהם הלא חיו זמן לא כביר, אחרי אשר היתה השפה הזאת עדן שלטת, ואם גם צימיהם שפתי נכר, ארמית, יונית ורומית, דחוס מדחי אל דחי עד אשר הסירוה מגזירה, הנה אך מהיותה נדצרת מהמון העם נשבתה, אבל מפה גדולי העם וחכמיו לא נכרתה, כנודע מרבי מגלה י"ח ר"ה פ"ו. וגם בגמרא עם שהיא מאוחרת למשנה הרבה, וכבר גזרו בה לשונות נכריות, עוד ידגו בה מלות ומליצות עבריות לרוב, אעבור נא בתלמוד כולו, וקו שפת עבר צדי, למוד כל מלה וכל מליצה באמת חקיה העבריות הנה אם נכריות, אולי יגלו אפיקי הלשון, אשר עד הנה כמעין חתום היו. ויהי כעברי המשנה, והתוספתא ספרי וספרא ומכילתא, גמרא בבבלי וירושלמית, ומדרשים רבים; והנה כאניה נשאה טוב אדמות וחמרת ארצות, נשצרת ונפוצת בלב ימים עם כל מחמודיה לרסיסים; כן מכוני שפת עבר וסגולותיה, אשר לא נכרו עד הנה, נטושים על פני ים התלמוד לעיני ראיתים ופרשתי את רשתי עליהם, והעליתים צמודתי, ואספתים צמכמרת. ואחרי הסירי מהם כל סוג, והבדלתי בין הקדש לחול ערכתים על סדר א' ב', ותנא המחצרת הזאת.

אז אמרתי, אסורה נא וארצה, מה יענו חכמי הלשון על דבר עברית התלמודית, היתנו לו משפט שפת עבר ואם אין? וראיתי להרמב"ם בצירושו לריש פרק א' בתרומות, שחרץ משפטו על לשון המשנה, כי לא נופלת היא משפת עבר קדומה ואלה דבריו: "אמרם בכל המשנה תרם תורם ויתרום, צעלי הלשון האחרונים מקשין על זה ואומרים, כי השרש הרים מרים ויריס, וזו אינה קושיא אמיתית,

כיון שעיקר כל לשון מהלכות הוא חוזר למד שמדברים בו בעלי אותו הלשון, ומה שנשמע מהם, ואלו בעלי המשנה בלא ספק עבריים היו במקומן בארץ הצבי, ונשמע מהם לשון תרם ובו נשתמשו, הנה זו ראייה שהוא נקובל בלשון ושון המלה לשון וכלשונות העבריים, ועל זה הדרך תהי' תשובתך, לכל מי שיחזיר מן האחרונים שלשון המשנה אינה נח, או שכן נשתמשו במלות שאינן כראוי בלשון. וזה העקר שזכרתי לך אחתי אלל החכמים השלמים, המדברים על הדברים הכוללים כל הלשונות כולם. "ראה עוד דבריו כלאים פ"ג משנה ג' גם רבינו נתן בעל הערוך קורא בכל מקום ללשון המשנה וגמרא קדמונית לשון. הקדש, והבדילה בזה מלשון גמרא ומאחרת, אשר פיהו לשנא דרבנן יקבנו. עיין בבורי עתים תק"ץ נד 21 הערה ה' למופת דורנו מו"ה ש"י ראפאפארט, וכן נראה דעת רבי יונה, הביאו הראב"ע (אסתר ז', י"ז), ובקהלם תחד גם דעת הרבה מן האחרונים, ויכוללם רבי חיים קעסלין במכתב בחר רחובות בבורי עתים תקפ"ה נד 116, והחכם המפורסם רבי שמואל דוד לוואטו בבורי עתים תקפ"ט נד 123, וגעזעניוס וכן זאב בהקדמתם לספרי המלין אשר חזרו. אולם ונקטת הראשונים כראב"ע אסתר שם יומאנו בזה, בהשענם על פתגם התלמוד עצמו באומרו (פולין קל"ז, ועבודה זרה כ"ט). «לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד».

והנה ערם אשיז אמרים להם, לבאר את המאמר הנזכר באופן שלא יתנגד לדעת הרמז"ם ושאר העומדים לימין העברית התלמודית, אתום נא את הנקודה, עליה תסוב טענת המונגדים ואומר: הנה לא אפונה, שגם הראב"ע לא יתעקש לומר, כי הפתגם התלמודי אשר זכרנו ושתרע על כל התלמוד כולו, לאמר כל התלמוד כולו שפה נכריה, אין בו מלה אחת עברית, וכי יכחיש את הידוע והנראה? הלא מעטם המלות הנמנאות במקרא באו בתלמוד לאלפים ועד השערה לא נשתנו מהם. אכן גם על אלו אשר באו בתלמוד, אך בלאחד מחלקי הדבור האחרים ומאשר נמצאו במקרא, בלי ספק לא נכונו חזי טענת המונגדים, הכנכרי נחשוב הפעלים הוריק (פולין כ"ו ע"ב) grün fein ואגוד (שביעית ז', ג') binden יען אשר לא נמצא בתנ"ך מהראשון כי אם התואר ירק, ומשני אך השם אגודה. הלא נבנו על טהרת לשון עבר בתמונת הוליד ופקוד? ובפרט אם המלה התלמודית תהל אור על מלה המקראית כשם הפון אשר לא יומא שרשו כ"א בתלמוד בתואר חלל, הלא אם מוצאו את המלות האלו בתנ"ך, היעלה על לב אדם לומר, כי לא מילידי העברים הנה? ומדוע נרחיקן עתה מעל גבולי השפה הזאת? ומהם הטעם גם המלות אשר לא יומא שרשן כלל בתנ"ך, אכן גם בלשונות אחרות לא נמצאם, לגזור היותו מהן, ונבנו על תמונת לשון עבר. לא יגרש הראב"ע מהסתפח בנחלת השפה הזאת, כשם שציץ שהוא על משקל עמיר והערוך קוראו לשון הקדש, יען לא נמצאם בשום לשון אחרת. עיין ז"ע תק"ץ נד 21 הערה ה' ובלי ספק משרידי לשון עבר הוא, ומה שלא באו בתנ"ך, אינה ראייה לחסרון מציאותן בלשון, כי אך על אשר לא היתה לקדושינו יד ומקיס להעלות המושגי האלו על לבן, ולדבר מהם בתנ"ך, ולכן לא השתמשו בהם.

אכן היה נראה טענתם טענה, במלות אשר נטתה בהן הלשון ומחקיה אשר התוו לה במקרא, כשינוי בתמונות הגזרות במלות יפך (כלאים פרק ז' משנה א') שתמונתו ע"ד נח"פי ושרשו הפך וקורין (ברכות ק"א ע"א) תבניתו תבנית נחל"ה

והוא מנחל"א ותרם (תרומות א', ח') שהשתרשה זה תי"ו השמוש לפ"א הפעל. ולזה (ב"ק א', ב') שגשגוה הפ"א ע"י דגש, וראויה להשתלם ע"י תי"ו בסוף, כמון נגש לְגַשָּׁת או שהיה ראוי לבוא ע"ד השלמים, כמו לגדור. וכן השתנות צמין כשם חוֹלְדָה (פסחים א', ע"ב) שהוא במקרא זכר, וכן רחלות (חולין 77 קל"ט), או שינוי צמושג המלה כשם יִבְלָת שהוא בתלמוד (עירובין 77 י', י"ג) שם למוס הנקרא בלשון אשכנזי *Wazge*, ובמקרא הוא תואר זכר לבתמה אשר זה נמוח המוס הזה (* וכשם אֶלֶל (חולין 77 קכ"א ע"ה) או צמין חדש כהגתפעל וכדומה מהשינוים.

אולם אחרי העיון דדבר אין להכריע מהשינוים האלו, היות המלות האלו ילדי נכרים, צני שפה אחרת.

דע כי יסוד כל לשון ומקורו, אך הסכמת צעלי אותו הלשון, יהיו עדרי מדע, או מחוכמים ככלכל ודרדע, כפי אשר יסכימו לקרוא למושג מן המושגים שם, כן הוא שמו. ואם שוב יסכימו לקרוא למושג הזה שם חדש, לכנות איש אשר נקרא לפנים רואה כיום נביא (ש"א ט', ט') השם נביא שורר בלשון, ורואה לא יזכר ולא יפקד עוד, והמשתמש בו לא כן יעשה (אם לא במליצה ושיר אשר מתפארתם לפעמים העתיקות) אחרי שתכלית הדבור הוא, להודיע מחשבות לבנו לזולתנו, ולזה אך בלשונו נדבר לו ולא בלשון אשר ייטב צעינינו והוא לא יצינה. גם חקי הלשון יסודתם אך בהסכמת מניחיהן. אמונם הטביע היוצר צ"ה בנפש האדם חקים כללים הגיונים, על פיהם יתן משטר וערך לאמרי פיו, יתן קצב ותנועה ידועה לשם, ותמונה אחרת לפעל, ישנה תצנית העצב מהעתיד והציווי מההווה וכדומה מדרפי הלשון. והנה לו יהיו מניחי הלשון כולם חכמים צעלי הגיון, כי עתה לא ישנו את תפקידם מעולם, וכל גזרה וכל משקל במעגלם ילכו, לא יליזו מומנם; אכן מרבית המדברים, המה המון העם הנצברים, ואם גם לרוב ישמרו חקי ההגיון אף בלי אשר יכוונו להם, אחרי אשר הטבעו עליהם, עם זה לפעמים מצלי דעת יפריעו חק, ויטו מדרך הלשון, ואם ברבות הימים ימשכו רבים אחרי הנטיה הזאת, תשוב הנטיה ההיא להיות חק בלשון, והמתחכם אז לישר העקב, הוא המעקם הישר והוא הכוונה מומנהג הלשון, אחרי שכבר הסכימו על הנטיה, ולזה תראה זרות רבות, אשר התאזרחו בלשונות הרבה, אזכיר הנה אך למשל הפעלים אשר שטו מחקם בשפת אשכנזי *unregelmäßige Zeitwörter* והשימוש בכינוי נסתר רבים *Sie* ליחיד נוכח, ומדוע ח"כ נפלאו צעינינו הזריות האלו, אשר זכרתי מן התלמוד, כי נשפוט על ידן היות עברית התלמודית שפה נכריה? הלא בהנהגה ובהנהגה תמונה בכתבי הקדש המאוחרים יחזקאל, דברי הימים, דניאל, עזרא נחמ' מלכד המלות הנכריות אשר התגנבו לתוכם והתהדדו צם, עוד תמצאנה בתוכם זריות הרבה, אשר לו אפרטן הנה תקצר היריעה הזאת, אך אישיר עיניך על הקדמות אברבנאל לירמי' ויחזקאל, ועל ההקדמה לד"ה מחוקר באמן בשפת עבר מו"ה יוסף ווייסע, שמפרט שם הזריות הנמצאות בד"ה, ומהנהגה אציגה לך כה אחדים למופת שמות עבריים במשקל ארמי סָבָר (ב', ב', ט"ז) רבוי

(* הערה עיין תי"ט שם, אכן בתורת כהנים ילקוט אמור תרמ"ב המוס עצמו נקרא יִבְלָת. וא"כ גם בעירובין שם משקלו יִבְלָת וז"ל הת"כ: יִבְלָת זה צעל הַבְּבֻלָת והרבוי יִבְבְּלוּת היוצלות והלזולים ת"כ. ילקוט תוריע תקנ"א.

באלף יו"ד הנריאים (א', ה', י' — כ') תמורת הגרים (תהלים פ"ג, ו') הסמיכות תחת הנפרד אנשי הפרים (ב', ט', י"ד). ההפעיל בהוראת התפעל להקביר (ב', כ"ה, י"ט). דרכי הקשור הנמצאות אך במשנה הן — הן (ב', ז', י"ג). וְכִי מִי אֲנִי (א', כ"ט, י"ד). סגנון לשון הגמרא שבת הקדש (ב', ל', י"ט) והצינוני עם פעל עזר הים לעזר ניהו שלשים ימים בונים (ב', ט', כ"ה). הנמנעו חכמי הלשון מלחסוף המלות הזרות האלו במחברת מלון, ולתת להן יד בין מלות עבריות קדמוניות? הכחדו לקרוא ללשון מקראי הקדש אלו לשון עבר? בלעדס! עברית היא, אך עברית אפילה היא, חותמת זמן מאוחר טבועה עליה, וכן היא גם עברית התלמודית, שם בספרי האחרונים מתנ"ך השרישה שרשיה, ובתלמוד תעש בדים ופארות. והנה המשתמש בזמן חכמי התלמוד בשפה המאוחרת הזאת, עם כל זריותיה, אשר כבר קימו וקבלו עליהם, לא לבד כי לא יחטא בזה נגד משפט השפה, אלא נהפוך הוא, יחטא אם יעזוב את הזרות האלו, ויבחר לו תחתיהן מלות קדומות מתנ"ך, אשר אמנם נחות הנה, אכן כבר חדלה תנובת שימושן, ומה תתן ומה תוסיף לשון נחה, אשר לא תובן משומעיה? ולזה הקפיד רבי יוחנן על רב אסי בע"ז שם שגשג על שפתו מלה קדמונית, אחרי אשר חדלו צעלי הלשון להשתמש בה על דרך שהשתמשו בו בתנ"ך* הלא צענין דתיי, ומושא ומתן של הלכה, הים להם לבחור לשון קלה ופשוטה ומלים גהוגים אז ומוצנים לכל, הלא לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד! והנה בהגדירו השפה הזאת בשם "לשון חכמים" הדבילה מחד זה, מלשון מקראי הקדש הקדומה, ומחד זה מלשון המון העם בימיו, המעורבת ומלשונות שונות אשר התחפשו לפעמים בלבושי העברים, ורובה ארמית, ואינה עברית כלל, כנראה מהפתגמים המשלים, והמליצות, המוצאות בתלמוד, שהיו רגילות על לשון דלת העם, ולזה אקרא גם שם ספרי: "לשון חכמים" לאמר: לשון עברית מאוחרת נדברת וחכמי התלמוד כללה בו.

ועתה אחרי הסירי מומי נטל הטענה הזאת עוד לי להשיב על שאלה אחת, ישאלה כל רואה ספרי זה, והיא, אחרי אשר התלמוד אינו מנוקד, במה יודעו איפה משקלי השמות בצחינת נקודתם? ובמה יפלאו צניני הפעלים זה מזה, איך בדע איזהו הפיעל, ואיזהו הקל, אחרי אשר בלי נקוד שווים הם? על זאת אענה, כי בפעלים חפשתי תמיד למונח הצינוני, כי הוא הסיבולת, להכיר על ידו למי מהצינים המלה הגדרשת, ואם לא מנאתי כי אם העבר, אז לרוב הדיל התלמוד עלמו בין הפיעל לקל, בתתו לפיעל יו"ד אחר פ"א הפעל, לתשלוש דגש. אכן אם לא תמונח המלה, כי אם צעתי, אז אך המקום והענין שגב בו יוכיחו למי מהצינים הוא, וזה יובדלו ג"כ לרוב צניני הפועלים מהפעולים; אכן במשקלי השמות אין לנו אות נאמן, להכיר נקודתם, כי במקרא אם לא נמצא הנפרד, נכירם לפעמים ע"י הסמיכות והרצוי, אכן בתלמוד הלא גם אלו בלתי מנוקדים, ואיך נכיר הבלתי נודע על ידי דבר אחר הבלתי נודע גם הוא? אולם אין ידיעות נקודתם הכרחי כ"כ, להשיג את התכלית אשר הצבנו לנו בספר הזה, ויספיק הנקוד אשר נקדתי אך על פי השערה ודמיון.

(* הערה ואף שגם במשנה שבת (פרק ה' משנה ב') ובבבלי (פרק ט' משנה א') הרצוי צו"ד מ"ס בלי ספק שנה ר"י גם שם רמולות.

בסדר המלות שמרתי לרוץ דרך צעל אור השמש, וראשו של ספרי צל עקבו של ספרו. כי כהתימו להציא כל חלקי הדבור הנמצאים בתנ"ך מהשרש שהוא עמוד צו, אצוא אני אחריו, להשלים על השרש הזה והמלות שמאלתי ממנו עוד בתלמוד, ולתרגמן ללשון אשכנזי, ולבארן בלשון עבר; אך לפעמים יכריחני הענין, להציא גם מלה הנמצאת במקרא ולבאר כי אסול לי צוה מסלה, לציאור המלה התלמודית, בהראותי צוה השתלשלותם או השאלתם זה מזה או הבדלם זה מזה.

החיבורים אשר מהם לקטתי המלות לא כולם היו לפני על שלמותם כ"א הש"ס צבלי, וירושלמי, התוספתא, הספרי, ומוקצת הספרא, ופרקי דרבי אליעזר, מדרש רבה, ותנחומא, ומוגלת תענית; אולם המכילתא והפסיקתא ושאר המדרשים המוצאים בספרי זה לא היה מהם לפני כי אם מה שמוצא מהם בילקוט שמעוני ולכן בהציאי אותם אליין אך הרמז תחתיו נמצאו בילקוט אכן מהשניות אליין הפרק והמשנה, מהגמרא צבליית הדף והעמוד; מהירושלמי הפרק והסלה, רזוני הגמרא שעל הסלה; מהתוספתא, ומפרד"א, ומוגלת תענית, הפרק; מהספרי ותנחומא הסדרא והפסקא; וממדרש רבה הפרשה לפיסן נחלק.

התועלת היוצאת מספרי זה, תסתעף בכלל לשני סעיפים, סעיף האחד הוא: ביאור לשון המקרא וביור דרכיה. על יד המלות החדשות הנמצאות בתלמוד, ועל יד השימוש צו בצוותן שכבר נמצאו במקרא, נפתחו לנו שערי אורה, להשתלשלות המלות מהוראתן הראשונה, ולגלוי שרשן, להגדרת הצנינים השונים המשתמשים לענין אחד, להבדלת הנרדפים ולהפרדת מושגי הפעל לפי אותיות היחס הנקשרים עמו, שם נעלה הענן מעל מלות רבות נעלמי הפתרון בתנ"ך, ושם תפול המסוה מעל מליצות קשות. גם חקי הלשון ומשפטיה יתבררו היטב, מהם יתחזקו ויתאוששו, ומהם יושמו לאל ולחפם. שערו המדקדקים לפעמים היות משפט הלשון כזה וכזה, אולם השערתם זאת זולעה; בהשענה אך על מלה או מליצה אחת, אין בתנ"ך עוד משלה הנה בתלמוד היא מרצית רגלים, נמצאו לה דוגמאות הרבה אשר לא תמוט! אכן לפעמים מבואר שם הפך השערתם, וכי המשענת עליה השענו ומשענת קנה רצון הנה. והסעיף השני הוא: הרהבת גבולי הלשון. מלות רבות בתנ"ך כען יבש הננה, עלה אחת צד אחד, לא נגזר מהן אף מלה אחת, ובתלמוד הן פוריות וענפות, נגזרו מהן מלות לכל חלקי הדבור למיניהם, אשר לו לא נמצאו אותן, כי עתה לא יערצ לבנו לגזור אותן מעצמנו, בהגזרת פעל מהשם, או צניני הפעלים הפועלים או הפעולים זה מזה, השם הזכר מהנקיבה, היחיד מהרבים והפכן. ומהן אשר הוראתן במקרא עקרה היא, לא תאל על ענין אחר, בתלמוד ילדה שצעה, נשאלה לענינים רבים ושונים. ומלבד אלה, עוד תמצאנה בתלמוד הרכבות ומליצות ודרכי הלשון חדשות, וגם שרשים רבים חדשים.

והנה באמרי כי התרחבו גבולי הלשון, אין רצוני לומר, היות השפה הזאת כעת חיה נדרשת לכל חפץ ונמצאת לכל מושג. בלעדי! ידעתי גם אני, כי אם גם אוסיף עליה עוד כהנה וכהנה אשר הוספתי כיום, אין זה די לבטא אף נחית

נרכנו, אף כי לדבר נחות בשפה ברורה כביום תפארתה, אך זאת אמרה נפשי, כי יעזרו המשתמשים בשפה הזאת, על יד ספרי זה, עזר רב, ולא יאמרו עוד בעלי האסופות באזנו, נר לנו השפה הזאת מכלכל בה דבר אחד על מכונו, כי למושגים רבים אשר לא היה להם לפנים מלה לכנותם, כהיום תמלאנה להם הרבה ערוכות ומתוקנות בספרי זה. והמתנוססות במלות האלו הן, שמות כלים המלאכותיים ושמות המפשט, אשר יללחו מאוד לחות דעת בחקירות דקות העיון.

ועם זה נשלם מה שראיתי להגיע לפניך אהובי! בחלק הראשון מספרי זה. ואין עוד כעת צפי דבר, כי אם להשתחות לד' בהדרת קדש, ולהודות לו ברעדה, על אשר היה צעוזרי להשלים המלאכה הכבדה הזאת, ולהתחנן מלפניו כי יהי ספרי זה להועיל, ואז תשמח נפשי שמחת עד ואמנא שכר לפעולתי.

פה אמושלבוערג המשה עשר לחדש שבט ת"ר"ה"ל.

דוד הלוי מרוב.

לוח סימני ראשי המלות.

עצ"הש: על צד השאלה.	אר"נ: אמות דרבי נתן.
פ"ח: פעל חוזר.	ב"ב: בבא בתרא.
פ"י: פעל יוצא.	ב"מ: בבא מציעא.
פ"ע: פעל עומד.	ב"ע: בכורי עתים.
פע"וי: פעל עומד ויוצא.	בפ"ק: בפרק קמא.
ר"ה: ראש השנה.	ב"ק: בבא קמא.
ר"ז: רבים זכרים.	ג"כ: גם כן.
ר"נ: רבות נקבות.	דה"א: דברי הימים אלקי.
שמ"ז: שם מפשט זכר.	דה"ב: דברי הימים בית.
ש"א: שמואל אלקי.	י"א: יש אומרים.
ש"ב: שמואל בית.	י"ג: יש גורסים.
ש"הש: שיר השירים.	י"מ: יש מפרשים.
ש"ע"א"ח: שלחן ערוך ארח חיים.	כ"כ: כל כך.
שק"ז: שם קבוץ זכר.	לד"ק: לדעת קצת.
שעצ"פ: שם עצם פרטי.	מ"א: משקל אחר;
ש"מ: שם מפשט.	מלכים אלקי.
שמ"נ: שם מפשט נקיבה.	מ"ב: מלכים בית.
שע"ז: שם עצם זכר.	מ"ק: מועד קטן.
שת"ז: שם תואר זכר.	ע"ד: על דרך.
שת"נ: שם תואר נקיבה.	ע"מ: על דרך משל.
ת"הפ: תואר הפעל.	ע"ז: ענין זה; עבודה זרה.
ת"הש: תואר השם.	ע"י: על ידי זה.
ת"כ: תורת כהנים.	עמ"א: על משקל אחר.
ת"ל: תלמוד.	עצ"המ: על צד המליצה.

אות א

או של־קנה: לא היה מכה ב־אָבוב של נחשת
אלא ב־אָבוב של קנה, Pfeife, Flöte, (עִימוּקִין
נ' ג'), ולדעת הרמב"ם בפירושו שם, הוא
הקנה הקטנה בראש החליל, Mundstück ויש
לדעתו לחליל הזה, אם יותר מנקב אחד,
או אך אחד: אָבוב יחיד (סג). נגן בו יקרא
מכה, כי כנגן המנגן יכה באצבעותיו על
הנקבים, וכן תכונה הפריטה על איזה מין
ממיני כלי־השר בלשון אשכנזי Bitter schlagen
וכן זמרת איזה בעלי כנף: Die Nachtigall
schlägt ונגן עצמו מושגו לדעת Gef. הכות:
אָבוב רועה (שנת י"ד ג') עץ ישר ממנו יעשו
הרועים חלילים Hörtenpfeife (ב) לטבלא
פשוטה ומנוקבה, מהרם או מנהשת, עליה
קולים שעורים וכדומה: אָבוב של קליות
(כלים נ' ג') eine irdene oder metallene Platte
worauf geröstet wird: ואָבוב היה מנוקב
(מחמת י"ד ד') ולדעת קצת במנחות ענינו קנה
ברזל להצית בה אש ein eisernes Rohr.

אבד

אָבַד הקל במקרא עומד ענינו א) העדר
דבר בהתרחקו מבעליו ע"י נפילה
וכדומה, והפועל הוא הדבר הנאבד, ראה
(דס"י תהלים ל"א, י"ג) sich verlieren, verloren
gehen קשורו בלמד ליחס אך הגוף אשר נזק
האבירה ישיגהו, אם גם לא נאבדה מעצם
ידו או רשותו: ותאבדנה האתונות לקיש (ש"א
ט, ג'). ובמ"ם, לרוב, ליחס גם המקום או
הגוף אשר מעצם ידו נאבדה האבירה, ישיגהו
נזק האבירה או לא ישיגהו. ובתלמוד עומד
ויוצא (ולפי פשוטו: ותאבד דרך (מסלי"ב, י"ג)

אב

אָב שם תואר וזכר א) לזכר ביחס תולדותיו
Water אם־מאדם, והוא גם במקרא,
ואם מבהמה, ונמצא אך בתלמוד: אָב על פי
שְׁאָבִיָּהּ חמור (ללאס ח"ד) ויאמר גם מצמהים:
אע"פ שְׁאָבִיָּהּ תרומה (מעשרות ח' ה') Samen=
forn: מפני שנושרין העלין מִשְׁאָבִיָּהּ (שניע"ו"ה)
Zweig: במחברות בְּאָבִיָּהּ (שנת דף קכ"ה ע"ג)
Stoß, Stamm. (ב) לראש חבורה ועדה:
אב בית דין (פדיות ח' ו') Gerichtspräsident,
ולאדם אשר לו יתרון הכשר בדבר מה: אב
בהלמה (ככה נקרא פרשה ז') Meister: אב־הורש
(כפרי וולף הכרזה פסקא ברך). ונקשר עם ענין א'
גם ענין חשיבות: צדיק בן אבות (פסיק"א ל' כ'),
ויקרא דבה ילקוט מתקנו קבלת מתקפט) angefehene
würdige Eßtern: (א) לדבר עקרי, אם בבחינת
הדברים הנגזרים ממנו על ידי השיווי: בנן
אָב (כרייתא דרבי ישמעאל, ות"כ ילקוט ויקרא תס"ט)
ein zur Regel dienendes Gefäß: ואם בבחינת
דבר טפלי נדמה לו, אבל נופל ממנו במשפטו:
אבות הזומאה (כלים ח' א') Hauptgattung in
Beziehung der ihr untergeordneten Neben=
gattungen ולפעמים לא נופל ממנו: אבות
מלאכות (שנת ז' ע"ג): אבות גזיקין (כזה קמא
ח' א').

אכב

אָכַב מושג השרש הזה הוא חלל sich
בְּאָבִי הנחל (ש"ס ו', י"ב) Rohrge=
אכב נדמה לו: נָכַב (שנת כ"ו ח'). Ranal,
צקא Thür, Öffnung. (ע"פ ח"ג).
(מרים ז"א ע"ג) שת"ז א) לחליל של נחשת

חפץ פֶּאָבֶרן של רשעים (מחמול בלג, וירל):
אָבֶר אוכלין (מחמול ברכות ס').

אָבֶר ש"נ לדר הנאבר eine verlorne Sache ובת"כ (ילקוט ויקרא תצ"ט).

הרבי ג' אָבֶרֶת הן (ירושלמי שנוצות ס' ט').

אָבֶרֶן ש"ז לכליון Unterang, Ort des Unterganges, Todtenreich, ויען היות המקום

הזה נסתר מעין כל חי אמר איוב על ד,

אשר לפניו נגלו כל תעלומות שאל ערום

נגדו ואין כסות לָאָבֶרֶן (כ"ו י) דוגמת מליצת

שלמה (משלי ט"ו, ט'): שאלו לָאָבֶרֶן נגד ד'

וכן (לויכ"ט, כ"ב): אָבֶרֶן ומות אמרו באוננו

שמענו שמעה, כלומר אף שבמקום הנסתר

הזה נגנזים כל הרבליים הנסתרים מעינינו,

עם זה החכמה לא תמצא שם.

אבה

אָבִינָה שם נקיבה למין פרי, Rapper,

ובתלמוד: הצלף מתעשר תמורת

ואָבִינָה (מעשרות ד', ו') עין Gefenius. אבר

עין אבוקה.

אבל

אָבֶל קל, אך במקרא, ובמליצה עומר,

ענינו העצב trauern.

הפעיל אך במקרא, לדעתי הוא מענין:

אָבֶל כרמים (שופטים י"א, ל"ג) שטעמו מישור

Ebene: וְאָבֶל חיל והומה (לויכ"ט, ט') ענינו

הגיע חומת המבצר ערי ארץ ועשה את

המקום אשר עליו עמדה, מישור Festungs-

mauern (schleifen wodurch der Platz worauf

: sie stunden eben wird: וכן ביהוקאל (ל"א,

ט'): וְאָבֶלֶתִי כסתי עליו את תהום ענינו

כן, עצי המים אשר גבהו בקומתם, ונתנו

צמרחתם בין עבדותם ד' מורידם שאולה,

ויעשה המקום אשר עליו עמדו ישר וחלק.

התפעל במקרא, ובתלמוד אך בהגדה

פשוטה ענינו, התעצב, עורר בקרבו רגשי

גם הוא יוצא, וכן ירמוזן דברי רש"י, על

דרך רשעים שנאה בעיניו ומעבירה מלפניו:

ירסתר א"כ למה שכתב (תהלים ל"א, י"ג).

אָבֶרֶ שיריה (מחמול ג', ד') עומר, ועם זה ימצא

ממנו הפעול: אָבֶרֶ ושרוף (מחמול דף כ"ו ע"ב)

(ב) השחת ע"י רקבון או עכברים: אפילו הן

אָבֶרֶן (כ"ח ג', ו') zu Grunde gehen: בדברים

האָבֶרֶן (מחמול תרומות ט'). (ג) יוצא והפועל

הוא האובר אבר ע"י התערבות: אָבֶרֶתִי ע"י

ד' מאות וזו (שבת ל"א ע"ב) durch Betten etwas verlieren.

(ד) הרוג וכלה: במחשבה

שחשבו מצריים לאבר את ישראל בה אני

אָבֶרֶן (ילקוט בשלח ל"ו ויחלמה) tödten, zu Grunde

richten.

הנפעל מענין הקל verfilgt werden: בשעה

שהרשע נָאָבֶר מן העולם (מחמול ק"ד ע"ב).

הפיעל יוצא א' מענין א בקל: מָאָבֶר

סלע מתוך ידו (ספרי כי תבא ושכח, טהרות ח' ג'.

ירושלמי תרומות כ') verlieren (etwas) ועד"ז נ"ל

ג"כ לפתור: עת לָאָבֶר (קהלת ג' ו'). הנצב

לעומת עת לבקש עיין רמב"ן שם. (ב) שכוח:

מהר לָאָבֶר (לכות ס', ט') vergessen (ג) כלה

והשחת השחתה נמרצה, והוא אך במקרא

ונאמר מאדם הנוקם נקם בלי המלה בעצם

ידו, ויברל בזה מההפעיל במקרא הנאמר

מד', המסכב אברון ע"י אמצעי להעניש את

החוטאים. וברצות ירמיה לצייר תוקף כליון

בת ציון, יציג לעינינו את ד' כצר ואויב

אדם (לויכ"ט, ד') ואמר (שם ט'): אָבֶרֶ ושב

ברחייה (כפיעל) כלומר בלי הנינה כאדם,

ומה שבא ההפעיל מאדם (דברים י', כ"ד ט' ג')

הוא בעור אלוה.

ההפעיל ענינו השחת: לא יטיף לתוך

דבר המָאָבֶר (מחמול דמלי י') vernichten.

אָבֶר שם מפשט זכר לכליון: אָבֶרֶ נשמה

(חלק י"א, ע"ב) Vernichtung איני

אבן

אָבן שׁע"ג Stein יסמך הרבה לשמות אחרים המתארים אותו אָבן טוֹעִים: אָבן טוֹעִים היתה בירושלים כל מי שאברה לו אברה נפנה לשם וכל שמוצא אברה נפנה לשם, זה עומד ומכריו, וזה עומד ונותן סימן ונוטלה (ב"מ כ"ח, ע"ב) Stein der Irrenden. אָבן תוֹשֶׁבֶת אבן קבועה בארץ: אָבְנִים תוֹשְׁבוֹת שוועזען המחרישה (מוספסל שניעית ג') ein in der Erde feststehender Stein: אָבְנִי קֶתֶף אבנים כבדות לא ינשאו לכובד ביר כי אם על הכתף: אָבְנִי קֶתֶף כל שאינה יכולה להנטל באחת יד (שניעית ג', ט') Steine die ihrer Schwere halber nur auf der Schulter getragen werden (וכריס י"ב, ג'). ואשר לא תכבד כמוה ותוקה ביד תקרא: אָבְנִי יָד (במדבר ל"ה, י"ז). אָבְנִי תְקוּמָה, אבן המצלת, לדעת הקדמונים, אשה הרה הנושאת אותה מהפלת ולדיה: יוצאין בָּאָבְנִי תְקוּמָה בשבת (שבתס"ו, ע"ב). Stein der Aufrechthaltung ויקרא ג"כ Alderstein. אָבְנִי הַמְּקַר אבן הוצגה ברחוב, עליה יושמו הרברים אשר ימכרו להראותם לקונים: העמידן על אָבְנִי הַמְּקַר (ספרי ולתמן, ולתמן) Stein worauf Waaren zum Verkauf ausgestellt werden ובת"כ (ילקוט בדר תרס"ו) נקרא אָבְנִי הַמְּקַר: לא ימכרו ממכרת עבר לא יעשם סימטא ויעמידם על אָבְנִי הַמְּקַר. ומהרמב"ם פ"א מהלכות עבדים הלכה ה' נראה שגרם אָבְנִי הַמְּקַר. אָבְנִי שוֹאֵבֶת, אבן מושכת אצלה הברול: אָבְנִי שוֹאֵבֶת תלה לה להטאת ירבעם (סוטה מ"ו, ע"ב) Magnetstein. אָבְנִי שֵׁשׁ שְׁהָר Stein von reinem Marmor nevon reinem Marmor סגנון מליצה לסתרי מעשי מרכבה ע"ד: ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (חגיגה י"ד, ע"ב). אָבְנִי שְׁעוֹת אבן עליה נרשמו קוי שעות היום והמסמר הקבוע במרכזה יודיע ע"י צלו כמה מהשעות עברו

אבל על הרעה כי באה, אם על ידי העלותו אותה תמיד על לבו: וְהָאָבֶל שמואל על שאול (ש"ס ט"ו, ל"ה) trauern, ואם על ידי אותות היצונות, כלבישת שק, קריעת בגד, חליצת נעל וכדומה: וישם שק במתניו וְהָאָבֶל על בנו ימים רבים (בראשית ל"ז, ל"ד): הָאָבֶל נא ולבשי בגדי אבל (ש"ס י"ד, ע"ב): כל האמור בפרשת כהנים שהכהן מטמא להן האבלי מְתָאָבֶל עליהן (מ"ק כ', ע"ב) Trauer halten ולזה תראה שבא בהתפעל אף על רעה אשר התהווה זה ימים רבים, וכבר עברה שעת החמום: עד מתי אתה מְתָאָבֶל על שאול (ש"ס ט"ו, ל'; וש"ס ע"ב ובראשית ע"ב) מה שא"כ הקל, ישתמשו בו אף על רעה נוכחת בשעת החמום, ומזה נבין למה בא הקל אך במליצה וההתפעל בהגדה פשוטה.

אָבֶל שמו"ו, ענינו עצבות Trauer אם טבעי ככבי וזעקה (מיסא ל', ט') ואם גימוסי (בראשית ל', י') ואם דתי כחליצת נעל, קריעת בגד וכיוצא (יחזקאל כ"ד, י"ז) על השנים האחרונים יפול הפעל עשה (ע"ב) Trauer veranstalten.

אָבֶלֶת שמו"ג מענין אבל דתי: מה הג שבעה אף אָבֶלֶת שבעה (מ"ק כ', ע"ב) נופל עליו הפעל נהג: נוהגת עמו אָבֶלֶת (ע"ב) Trauer halten: בְּנֵי אָבֶלֶת (שבת ק"ה, ע"ב) אותן המהויבין בנהיגת אבילות die zur Haltung der Trauer verpflichtet sind. ומ"א אֵיבּוֹל: אלמנה לאתתארים מפני האֵיבּוֹל (יבמות ד', י') לקרע וְלֵאֵיבּוֹל (ירושלמי פסחים ט', ט').

אָבֶל ת"פ משתמשים בו לחשובת שאלה ענינו: הן! ja! es ist so אמרו להן (ב"ה) לב"ש אי אתם מודין שמערבין לגדול ביום הכפורים? אמרו (ב"ש) להן אָבֶל! (גימין ל', ע"ב).

ובאִיבום של קרקע (שבת ק"ו ע"ג) **Rippe**:
הנגע בקירות הבית ולא בקירות האִיבום (מ"כ
מורדע ילקוט חס"ו) באִבום העומד ברה גבוה
"טפחים ורוחב ארבעה (עירובין כ, ע"ג) עושין
לה כמין אִבום בתוך מעיה (שבת קל"ה ע"ג)
ומזה ומאות ב' נראה כי אבום אינו רפת בקר
Stall ולא אוצר תבואה **Magazin** כדעת קצת
כ"א מקום עליו יותן לפני הבהמה לאכול
ומירושלמי (שביעית ח', ה') נראה קצת כי הוא,
"רפת באומרו בעומדת (הבהמה) באִבום.
(ב) קערה כדמות אבום אם בגדלה או בתוארה
מתוכה יאכלו הפועלים, **Wapf, Schüffel**:
מִאִבום שלפני הפועלים (מדים ד', ד', ירושלמי
דמ"א ח').

אִיבום שמו"ל להחיבת המאכל ללוע הבהמה
das Mästen, Stopfen והא אִיבום
כמאן דנקט מנא ונקיט לה (עירובין כ, ע"ג).

אבק

אִבֵּק פיעל, יוצא, טעמו, תת אבק על
שרשי אילן וכיוצא **bestauben, mit**
Staub belegen: ענבים מאובקת (ירושלמי
במזרים ב'): מאִבֵּקין (שביעית ב', ב') והערות. ערך
אבק אמר, שטעמו הסרת אבק **entstauben**
והראשון נראה עיקר כי יגיד עליו רעו
הירושלמי שהבאתי (במזרים דף ב') וכי כן
פירש הירושלמי הביאו הערוך עצמו בלי
הולק בערך זבל באומרו: מאִבֵּקין עושין לה
אבק ופירש הערוך שם כלומר משליכין אבק
על עיקר האילן, גם נמצא מזה השרש
ההתפעל (עין להלן) אשר מושגו נתינת אבק,
וגורע כי ההתפעל נרמה לפיעל בעצם מושגו
לרוב אך שההתפעל חוזר והפיעל יוצא.

התפעל: הוי מתאִבֵּק בעפר רגליהם (לכות
ח' ד') **sch bestauben** דרך הלשון לקוח
ממנהגם לישב לרגלי מוריהם עת ישמעו
תורה מפייהם, ענינו למוד חכמה בחפץ
נמרץ, או בעגה גדולה (עין אור"כ פסק ו')

steinernes Bifferblatt einer Sonnenuhr.
(כלים י"ג, ד'). אִבֵּן שְׁדִיקָה לא ירעתי פתרונו:
ראה אִבֵּן שְׁדִיקָה ונתן לתוך פיו (לכות דר"כ
פסק ו') ונראה שראוי לגרוס אבן אדומה
והיא מין אדמה אדומה. וכן פירוש הערוך
על קווחות אדמה הנאמר תחתיו באותו מעשה
עצמו (בראשית דכ"ח ו') ונקרא בלשון אשכנזי
ג"כ **Rothstein**.

אִבְנֵט ש"ז להגור מתנים **Gurt** והרבי
אִבְנֵטִים: שני אִבְנֵטִים (ירושלמי עירובין
כ"ט דפוס ווייץ).

אִבְנִים שת"ז לדעת קצת לאיברי ההולדה
(שמות ל', ט"ו) **Zeugeglieder** וקצת
ראיה לדבריהם ממדרש שוחר טוב (ילקוט
ירמ' ט"ו) בע"ה אדם לוקט תאנים שבבת
אין התאנה אומר לו כלום, אבל לעתיד
לבוא היא צווחת ואומרת שבת היא; בעולם
הזה אדם הולך ומשמש עם אשתו נדה אין
מי שיעכבנו אבל לע"ל האִבֵּן זוּעֵקֶת ואומר
לו נדה היא. והנה כמו שבענין התאנה
הדבר שבו נעשה העבירה הוא צווח כן בענין
הנדה. ויש עוד לומר האבן זוּעֵקֶת הוא ע"ד
אבן מקיר תזעק (סנהדרין כ', י"א) ורחוק כי שם
מאבן גזולה ידבר יתכן המליצה הזאת מה
שא"כ פה.

אִבֵּם פעל קל יוצא ענינו תחב אוכל הרבה
ללוע הבהמה בעל כורחה **dem Vieh viel Futter in die Speiseröhre mit Gewalt**
stecken: אין אובֵּסין את הגמל אבל מלעיטין
אותו (שבת כ"ד, ג') ופירשו בגמ' (שם קכ"ה ע"ג)
עושין לה כמין אבום בתוך מעיה. ולפעמים
ענינו אך תת אוכל לתוך פי הבהמה **mästen**:
גמל שראשו ורובו מבפנים אובֵּסין אותו מבפנים
(עירובין דף כ', ע"ג) עין תוס' שם ד"ה אובסין
(שבת קכ"ה, ע"ג) ד"ה אין אובסין.

אִבֵּום שת"ז א) לכלי או לבנין עליו יושם
לפני בהמה לאכול: באִיבום של כלי

eine Sache die einer andern Sache nur zum Theile ähnlich ist (ישעיה' ח', ט"ו): ארבע אַבְקוֹת הן אַבְק – רְבִית – עֲבוּדָה וְדָה – לְשׁוֹן הָרַע – שְׂבִיעִית (מוספסל' ע"ו, א' . קידושין כ', ע"ב) = ein minderer Grad Bucher = Öfthen = dienst = Verleumdung = Handel mit Früchten im Erlaßjahre.

אַבְנִיקָה הרבוי אַבְנִיקוֹת: לאור האַבְנִיקוֹת (ירושלמי פסחים א', א' . ש"ג לנר) עשוי מעצים ומפתילות דקים מחופות בופת או שעווה אורו לאחריו ומקטף קטף (פסחים ח', ע"ב) = Gabel, עשנו עולה כאבק ומוזה: וַתֵּאָבֶקֶב גֹּאֲוֹת עֶשֶׂן (ישעיה' ט', י"ו) בחילוף הרומות, או נקרא אבוקה ע"ש שהפתילים קלועים ומחזורים יחד כאילו יתחבקו (עין בדלשית ל"ב, כ'): אין בודקין לאור האַבְנִיקָה (פסחים ס"ט) וקצת נראה כי נר משתי פתילים קלועים יחד כבר נקרא אבוקה (עין ש"ע א"ח סימן רנ"ח, תל"ג י"ד סימן י"א).

אבר

אַבְר פיעל נגזר משם אבר **Abriel** (ע"ב) יוצא, ענינו ראה כאילו היות אברים לדבר: כיצד מאַבְרִין (עידוין א', א') = sich an etwas Ablieder denken. הפעיל גם הוא נגזר משם אבר **Abriel** המבינתך יאַבְר נץ (לויב ל"ט, כ"ו). = empor = schwingen, ואם השם אייר **Luft** עברי הוא ויונים ורומים משפת עבר לקהוהו נוכל לומר כי ההפעיל הזה נגזר ממנו ע"ד החילוף וענינו **sich in die Luft schwingen** ורחוק הוא.

אַבְר הרבוי אַבְרִים (בכמות א', ע"ב) = שער (א) לכנף עוף **Abriel** (ב) לפרק גוף בע"ח: כרי לסוך אַבְר קטן (שבת ח', א'). = ein Glied des thierischen Körpers שפולגת בנו (תפלת כמות): הבלים ואַבְרִים (בכמות א', א') . א) לפרקי כלים: מטה מטמאת

וע"ד: ועפר רגלך ילחכו (ישעיה' מ"ט, כ"ג) mit größter Begierde Lehre (ט"ב, ט) anhören.

אַבְק שקי' ובמובן משאל הוא נקיבה להברילו מאבק ממש: ארבע אַבְקוֹת הן (מוספסל' ע"ו, א' . ש"ס ג', ו') זוהי מדרך שפת עבר, כי תשנה את השם המשאל מהשם אשר נשאל ממנו במין מזכר לנקיבה, למען הברילים, כשם יד, אם הוראתו יד ממש, רבוי ידים, ואם און כלי רבוי ידות (כלים כ"ה, ו') וכשם כף והשם דרך ולא יסתור א"כ הפסוק: בְּרֶגֶל אָהֶר יֵצְאוּ אֵלֶיךָ (דברים כ"ח, ו') להפסוק: אֶת הַרְרָה יִלְכוּ בָּהּ (שמות י"ח, כ') כי הראשון עקרי והשני משאל; אולם יתנגד לזה: הַרְרָה יִשְׁרָה (פסל' ח' כ"א) שהוא עקרי ועם זה הוא נקיבה. גם מצאנו בתלמוד שהשתמשו בו באופן משאל בלשון זכר: בְּשִׁבְעָה דְרָקִים בּוֹדֵקִין אֶת הַזֶּבֶב (נבים ב' ב') ראה (נמדים ב', ו') ולזה לחכמי התלמוד (קידושין דף ב' ע"ג) דרך אחרת בפתרון סתירת הפסוקי הנזכרים ענינו א) עפר דק **Staub**: אַבְק הַרְרִים **Strassenstaub** (שבת י"ב, ה'): אַבְק סוּפְרִים **Dinten = Pulver** (ס) ושניהם הם הדברים שבהם כותבין **womit man schreibt** (עין צמח) ולא כדעת המפרשים שהם הדברים שעליהם כותבין **worauf man schreibt**, כי מסרור הדברים בשתי המשניות נראה שמדבר ראשונה מהדברים שבהם כותבין. ואחר כך מהדברים שעליהן כותבין, במשנה ד' אמר: כתב בדיו וכו' ואח"כ: כתב על שני כותלי זויות וכו' וכן במשנה ה' אמר תחלה: כתב במשקין וכו' ואח"כ אחד בארץ ואחד בקורה. (ב) השאל' לענין מקצת וכמו שהושאל השם ר"ה לענין זה ריה הגש (גיטין פ"ח, ע"ב) ריה ערוה ריה פסול (יבמות ע"ג) דבר הרומה באיכותו ובמשפטו לדבר אחר אך במקצת יאמר עליו שהוא האבק מאותו דבר האחר

אגד

אָגַד קל, יוצא ענינו א) כרוך ירקות או פירות וכדומה בנמי או בשאר דבר רך: את שדרכו לִאָגֹד בבית אוֹגְרִין אותו בשדה (שביעית ח' ג'): אין אוֹגְרִין את הלולב (סוכה ג' ח'; שבת כ' ע"ב) zusammen binden, Blumen, Kräuter u. dgl. mit Gras oder Stroh. והוא מענין אָבַד, עיין שרשו Gef. ואָהַד vereinen (מחילוף הגימל בחית עיין Gef. בספר המליך תחלת אות ג) כי ע"י הכריכה יראו המקובצים כאחד, ולזה יבוא לפעמים אך ב) לקביצה בלי כריכה: מהט אשה אוֹגְרֶת בה שעה (שבת ס' ע"ב) = zusam- mennehmen וי"ג אוגרת בריש. ויברל מעקד כהברלו ממנו ברפיון המכבט כי עקד ענינו קשור יחד יד ורגל מאדם או מבהמה בחבלים קשר אמיץ: ויעקוד את יצחק (בראשית כ"ב, ט') עקוד ורגול (שבת ה' ג') mit Stricken fest binden. ג) לאסיפת גרוד ללחוב = zusam- menrotten (von Feinden): שלא תִאָגֹד עליך אגודה (ספרי סוף כי תלף):

נפעל: ירק הַאָגֵד מִשְׁאָגֵד (מעצמות ח' ה') zusammengebunden werden.

אָגַד א) שת"ז לחבישה שע"ג מכה: יוצא בָאָגֵד שע"ג מכה (שבת כ"ג ע"ב) Verband ב) שם מפשט לקשירה: לולב צריך אָגֵד (סוכה י"א, ע"ב) das Zusammenbinden לִאָגֵד יתירה (ב"ק פ"ה ע"ב) ומ"א אָגֵד: הותר אָגֵדוֹ (סוכה ל"ג ע"ב).

אָגֹדֶת שת"ז לחבל מגמי או משאר צמחים: בָאָגֹדֶת השום (פסלי ו' י') Strohband וי"מ צמוד הטבעי אשר השומים מצומרים על ידו לראש אחד HAUPTLEIN (des Knob- lauchs).

אָגֹדֶה שת"ג לחברת בני אדם מאוספים לתכלית מה אשר אך מהצטרפות אישיה זה לזה תצא התכלית הזאת = Gefell-

theile eines Geräthes (כלים י"ח, ט') u. dgl. ע"ז אינה לִאָגְרִים (שבת פ"ב ע"ב) עיין פיעל. אָגְרִים: אָגְרִים טעמו כל אבר בפני עצמו: מביאה בידו אָגְרִים אָגְרִים (כילה ג' ג') gliedweise. העשות אָגְרִים אָגְרִים ענינו התפרקת גוף לאבריו, עד שנעשה אָגְרִים אָגְרִים (יומא ו' ו') in Glieder zerfallen, zergliedert werden.

אָבַר שע"ז לעופרת בחילוף הדומות = Blei: הָאָבַר שבצד צוארי הבהמה (כלים י"ד, ס'). שבת ק"ד, ע"ב. סנהדרין כ"ב, ע"ב) ובהיות המתכת הזאת כבדה מאוד הושאל מושגה כמושג שרש כבר עצמו schwer. א) על ענין השיבות Würde ונצב לעומת התואר קל leicht הנשאל לענין הגריעות Niedrigkeit Unwürde: שאפילו קל שבקלים שנתמנה פרנס על הצבור ה"ה פָאָבַר שְפָאָבַרִים (ר"ס כ"ה ע"ב). ג' אָבַרִים (ירושלמי ר"ס ב' ח') אָבַר הרועים (ש"ס כ"א, ח') וכמו שהושאל המושג כבר בהיותו תואר ללב לענין קושי ואכזריות: כבר לב פרעה (שמות ו' י"ד) hart, tyrannisch כן הושא ב) השם אביר בהסמכו ללב לענין זה: אָבַרִי לב הרחוקים מהצדקה (ישעי נ"ו י"ב).

אבש

אָבָשִׁים או אָבָשִׁים (ירושלמי תרומות כ"ד) מענין בָאָבָשִׁים (ישעי ה' ב'), ע"ד כשב וכבש, שטעמו ענבים שלא בשלו כל צרכם עריין Herlinge. שת"ז למין ענבים גרועים בטבעם כענבים טובים שלא בשלו כל צרכם או הם גרועים יען לא יבכרו כל צרכם לעולם eine Art schlechter Weintraube: ben die nie ganz reifen משהבאישו (מעצמות ח' ב') ומוזה נ"ל לפתור: עָבָשוּ פרודות תחת מגרפותיהם (יומא ח' י"ז) כלומר הגרגרים נפסדים ולא יצלחו לצמוח ולבכר.

מענין: הגמיינינא מעט מים (נלשית כ"ד י"ז)
 כי הגמא גרל בכזה ושותה מים רבים: ואת
 האגמים שרפו באש (ידיה כ"א, ל"ב) ויכון
 עליו לשון שריפה כאמרם (ע"ל ח"ט פ'): עכ"ם
 שהצית את האור באגם. ג) לצמחי תבואה
 או פירות הרכים בתחילת עלותם מן הארמה:
 האי אגם לישנא רבוצלנא הוא (קידושין ס"ב ע"ב)
 junge erst aufkeimende Gewächse (ד) לאהו
 עליו יצמחו גמא ורשאים: עכ"ם שהצית
 את האור באגם (ע"ל ח"ט פ'): יצאתה
 לאגם (כ"מ ל"ו, י"ג) ולזה אם הוראתו בריכה
 ילזה לו לפעמים השם מים להבדילו מאגם
 רשאים (מל"ס קי"ד; יסעי' י"ד).

אגמָה שמ"נ יסמך לנפש טעמו עצבון
 Betrübniß: מקרעין לקטן מפני
 אגמית נפש (מ"ק י"ד ע"ב) ובמקרא אגמי נפש:
 כל עושי שכר אגמי נפש (יסעי' י"ט, ט')
 וביאור המקרא הזה כאשר אומר הנה כשטוף
 מי גילום על ארץ מצרים יסכרו המצריים
 מי גילום בבריכות ובתעלות למען הקותם
 לימי בצורת לאגמי מים ויען כי (לפי
 נביאותו) הנהר או יחרב ויבש לזה תחת
 אגמי מים יהיו להם אגמי — נפש! ע"ד
 ותקותם — מפה נפש (ליוב י"א, כ').

אגמוֹן שת"ז אם לענין אגם ב' Schiff
 או לענף עץ קטן. ורש"י (נישעי'
 ט' י"א) בפסוק כפה ואגמון קוראו כפה קטנה
 Reich, Zweig. וכמו שהושאל השם כפה
 (הנצב לעומתו בפסוק הנזכר) בתלמוד
 לבית הסהר בנוי שקערור וכפוף כענף
 עץ (עין בבבלי נלשית ל"ט, כ' על בית הסהר
 משם סד"ק) בו יחבשו הפושעים אשר להם
 משפט מות: מכניסין אותו לְכִיפָה (סנהדרין
 ט', ג') כן הושאל השם אגמון שהוא הכיפה
 הקטנה לענין זה, וכנראה הוכן האגמון
 אך לחוטאים אשר אין להם משפט מות,
 ויהי א"כ גם בזה כפה ואגמון, המעולה

schaff יחברל בזה מחבל (ע"ל י', ה') אשר
 אישיו לא יצטרכו זה לזה וסכת אסיפתם
 אינה מוטבעת בפרטי אישיה, אך חוצה
 להם, כשמוע לקח מפה מורה וכדומה. וחבלי
 רשעים (מל"ס קי"ט, ס"א), ענינו מוקשי
 רשעים. אגודות אגודות (כרמ"ד ע"ב) אגודות
 רבות ושונות.

אוגר שת"ז להבל בו נקשר דבר, כעץ
 ודומיהו: אוגר בירו (שנת ק"ב ע"ב)
 Strick, Band.

אגו

אגוז הרבוי אגוזים: קליות ואגוזים (כ"מ
 ד', י"ב. שנת ב' ב') שם פרי עץ עגול
 וקליפתו קשה Nuss, ובסימן נקיבה ענינו עץ
 אגוזים Nussbaum: מה האגוז נגזות (מדע
 ע"ה, אל גנת) והברל הזה כהברל תאנים
 (ידי' כ"ד, א'; ב' כ"ט) מתאנה (שופטים ט', י'
 י"א; משלי כ"ז, י"ח; מ"א ה', ה') שהראשון הפרי
 והשני העץ, ותמה אני על בעל אוצר השרשים
 שפותר תאנים ותאנה שניהם על הפרי,
 ועל Gef. שלא הזכיר הפרי — והנה בעל
 הערוך מביא מתוספתא אגוז של ספינה,
 ולא מצאתיו שם, גם לא ידעתי פתרונו.

אגל

אגלים שם רבים, במקרא אך בסמיכות,
 ובתלמוד גם הנפרד, ענינו לרעת
 רש"י (חגיגה י"ב, ע"ב) ד"ה עליית כמו אגן ועונה
 Behälter, Gef. וכן רעת Gef: עליית אגלים
 (חגיגה ע"ט) ומוזה אולי השם עצם פרטי
 אגלים (יסעי' ט"ח). והמקום הזה מקום אגמים
 כי מיבשות מים ידבר שם ולד"ק היא עגלים
 הנזכר (ביחזקאל מ"ו י') וגם שם מנהל מים ידבר.

אגם

אגם שת"ז א) לברכה Gef. אולי מענין
 אגן Becken בחילוף הדומות. ב) לגמי
 Schiff והוא גמא (שמות ב', ג'; ליוב ח', י"א)
 בהשתנות מצב האלף מאחור לפניו והוא

אגף

אֶגְפָּה (ש"ז א) לִכְנֵף *Ägüel*: ראשי אֶגְפִּים

(נניס י"ד ל'. חולץ מ"ו, ע"ב) ובספרא

(ויקרא, ולא מן העוף): יבש גפה בלי אֶלֶף

(ב) לבעלי הכנף *Ägüel*: עולת העוף

שנמצאת בין אֶגְפִּים (סוכה מ"ב ל') עיין רש"י

שם. ג) ליר ארם וזרועו *Äand, Ärm*:

נושאת אותה בִּאֶגְפֶּיהָ (שבת קכ"ט ע"ב) ובאהלות

(ו') בלי אֶף: דלוסקמא הניטלת בִּאֶגְפִּים

(מ"ק כ"ד, ע"ג) וכן הושאל לדעת קצת השם

כנף לענין יד בפסוק: גם בכנפך (ירמ' ב'

ל"ד). ד) לגרותי נחל בור ואמה וכיוצא בזה

כמו שהושאל השם יד לע"ז: על יד הירדן

(במדבר י"ג, ל'. דמיל י', ד') להיותה כאגף אצל

הגוף: עיין אֶצֶל: דם הניתו ושעל אֶגְפִּים

(חולץ פ"ט ע"ב) כותלי בית השחיטה. ה) לזלת

Ähürflügel: מן האֶגְפָּה ולפנים כלפנים

(מדרס כ"ו, ע"ב; פסחים פ"ט, ע"ג) ויש פתרו מענין

זה: יגיפו הדלתות ע"ש. ו) לאון כלי *Äand =*

faß, Henkel ורא לולאות *Äschleifen*: כל

שאינה יכולה להנטל בגפיים (כלים י"ז, ג'

ח'. ג) בלי אֶלֶף.

אגר

אֶגְרָה קל יוצא א) ענינו קבץ המפורז *fam =*

meln, אם תבואת השדה (דברים כ"ח,

ל"ע, משלי י', ח' י', ה') אולי מזה השם אֶגְרָה

Landmann (בחילוף הדומות) האוסף תבואות

השדה, ואם שאר דברים: מהט אשה אֶגְרָת

בה שעה *zusammennehmen* (שבת ס', ע"ב)

ו"ג אֶגְרָת ברלית. ב) קנית דעת *Wissen =*

schaften sammeln: אגר שְׁאֶגְר את ההכמה

והתורה (תנחומא ורסל, מי שערך) ג) טעון

טענות רבות על חבירו (וביהם על): בין

גרו זה שְׁאֶגְר עליו דברים (ספרי דברים, ולאזה)

Jemanden viele Vorwürfe machen, gegen

ihn viele Klagen einbringen. ד) קים דבר

והפחות, הראש והזנב (כנישע"ל סס): אחד

קלקל בערר ונמסר לבעל האֶגְמוֹן (ירושלמי סוטה

ט', י"ב) *Kerfer*. עוד יש לבאר ענין אגמון

בירושלמי הנזכר מענין: התשים אֶגְמוֹן באפו

(לוי מ' כ"ו) שענינו מין חוה או מסמר כפוף

הניתן באף הדג בו ינצד כאשר יעיר עליו רעו

הנצב לעומתו: ובחזה תקוב לחיו. והנה כמו

שנשא השם חוה לכבלים בו יאסרו הפושעים:

וילכדו את מנשה בחזקים (דני"ב ל"ג, י"א) כן

נאמר גם אגמון לענין זה ורא"כ בעל האגמון

הוא האיש אשר יאסור את הפושעים בכבלים

ואגמון הם הכבלים *Äetten, Gefellen* ואולי

חוה ואגמון (לוי סס) ג"כ ענינם כבלים

כנראה מאשר נאמר (סס פסוק כ"ט): במוקשים

ינקב אף וכו' ובחבל תשקיע לשונו. ונקרא כן

ע"ש שבראשם קבוע חוה או מסמר לנקוב

בו אף הדג ועד"ז יבואר ג"כ מה שנאמר

בירושלמי שם: אחד קלקל בערר ונמסר

לבעל הזמורה ענינו חוה ומסמר התקוע

בכבלים ונקראו הכבלים על שמו ובוה יבואר

היטב המליצה הקשה (במחלל ח', י"ז) והגם

שולחים הַמְמוֹרָה אל אפם שהוא ע"ד: ושמתי

חחים באפך (מ"ב י"ט, כ"ח) כלומר ע"י

התועבות גרמו רעה לעצמם.

אגן

אֶגְוִן הרבוי אֶגְוִנים: דאית לי אֶגְוִנים (כ"ח כ"ה

ע"ב) וברבינו ווגי אֶגְוִנים (עירובין פ"ז ע"ב)

ש"ז א) לשפת כלי אשר פה ראשו כפוף עשוי

לנוי גם לאהז בו הכלי *Einfschlag, Saum*

Äand: מהוסר אֶגְוִן (חולץ כ"ה ע"ב). ב) לגרותי

וגבולי נהר או ים (כמו שהושאל שם שפה

לע"ז): הואיל ויש לה (לימה של טברי)

אֶגְוִנים (עירובין פ"ז ע"ב) *Damm*.

אגם

אֶגְמָה שם פרי ע"מ שֶׁבֶת *Birn*: הָאֶגְמִים

(כלאים ח', ד') ורא *Pflaume* (עיין במרי

עמים תק"ץ נד 21 הערה ה').

Urkunde (מ"ק ס). אגרת מזון בו התחייב
 אדם לזון בת אשתו Verpflichtung = Obliga-
 tion (סע) ור"מ כתב הודעה שהב"ד מכרו
 קרקעות למזון אשתו ובנותיה: אגרת פקורת
 מכתב הודעה משומת נכסים בב"ד למען
 תבוקר הנאמנה היא (כמוכז י"א, ה'. ובגמרא
 ק' ע"ג) öffentliche, zur genauen Untersu-
 chung schriftlich abgefaßte Kundmachung
 ור"מ כתב הודעה מכירת קרקעו Kundmachung
 ור"מ כתב הכרות מכירת קרקעו (ידוש' מגלגל')
 אגרת מרד מכתב עדות בו יוער כי
 המרידה אשה על בעלה או בעל על אשתו
 למען הענש את המורד Zeugniß über Ver-
 lezung der ehelichen Pflichten um den
 beleidigten Theil zum Anspruch auf Ent-
 schädigung zu berechtigen (ע"ד, ע"ה)
 אגרת רשות צווי של שלטון öffentliche schrift-
 liche Verordnung (מ"ק סע) ור"מ מכתב רכנות
 Anstalt = Dekret ועיין אות א'. ג) ספר
 קטן (אסתר ט', כ"ו כ"ט) ein kleines Werk,
 eine Schrift

אדם

אָדעם קל עומד ענינו היות לדבר צבע דם
rothly fein (איכה ד', ו').

הפיעל א) עומד ענינו בקל: היתה (הסוטה)
מֵאֲדָמָה עוֹשִׂין (המים) אותה שחורה (ספרי
וואל, ילקוט שלח תשח). ב) יוצא צבוע אדום roth
färben (שמות כ"ה, ה'): הַמָּאֲדָם אֲדָם כִּשְׁפָה
(ירושלמי שבת ז', ב').

הפעיל א) עומד ענינו ענין הקל roth
 fein: יראה שְׁהֶאֱדִימָה (חולץ מ"ו ע"ב כ"ו ע"ב)
 פני מורה מְאֲדִימוֹת (יחזלמי ברבות, ב') ומדרך
 שפת עבר להשתמש בפעלי הצבע בהפעיל:
 הוֹרִיק (חולץ כ"ו, ע"ב) הוֹרִיב (שם כ"ב, ע"ב)
 הִשְׁחִיר (נעיס א', ה'). (פרס ב', ה') הִלְבִּין

etwas erhalten damit es **שלא יאבר ויפסד** nicht zu Grunde gehe
 בתוכו ושאר הזתים מאברין שמנן (ירושלמי)
 etwas in sich aufnehmen, es **יעבור הלאה** (ה) כנוס דבר, גרור בעד דבר לבל
אוגרת (חלק י"ו פ"ב).

הנפעל ביחס הלמוד, עומד, ענינו כהנפעל
 ביחס אל משרש אסף: ונאספתם אל עריכם
 (ויקרא כ"ו, כ"ה) ואם אל עיר יאסף (ע"נ י"ו
 י"ג) וכהנפעל משרש כנס גם בלי יחס הלמוד:
 משעה שהכהנים נכנסין (ברכות ט', ט') *hin=*
ziehen, אף irgend wohin flüchten: הן
 גאנצים לעריהם (דבא במדבר כ').

אַגְנוּרֵי שֶׁתִּזְ בִּיּוֹר הִיהֶם לִוִּית שְׂאוֹגֵר שְׂמִנּוּ
 בתוכו *öhlreiche Olive, die ihr öhl*
אַגְנוּרֵי שְׂאוֹגֵר שְׂמִנּוּ : nicht verschließen lässt
 בתוכו (יְרוּשָׁלַיִם גִּרְמָת ו') וְרַמְּ שְׂשִׁמְנּוּ כְּנוֹם
 בתוכו וּמוֹזֵמֵן לְצֹאֵת כְּמִשְׁקָה עֲנִבִים.

אגרת שת"נ לכתב
עניניה שונים ולפיהם תחלק. א)

מכתב איש לרעהו ככתבי ידידות, אזהרה, הורעה וכדומה = Freundschafts- u. dgl. Briefe u. dgl. (כמוי' ו', ה'; י"ז, י"ט; שם

ב' ו' ח' ובתלמוד ילזו למין זה מהמכתבים
התואר רשות: אגרות רשות (מ"ק ג' ג') והם
פתורים (כמ"י ו' ה') או חתומים ארמה

כחותם האגרות (שנת ח', ה'; פהלות י"ו, ה')
 וכולם אינם נגללים. הריף בפי' דמגילה על
 משנה ראשונה משם רב האי ובלא שירטוט
 (פוסט י"ז ע"ב) ויברלו בזה מספר שהיא נגלל
 (מהלים ח' ט'; ח"ב י"ט, י"ד) ומשורטוט (פוסט

הפעלים המשתמשים להגעתן ליר מי
שנשלחו לו הם הלוח ובא (מחז' ו' י"ז). סבלות
gerichtliche ומעשה ב"ד
Urkunden: אגרת שום בו יועד כי שמו ב"ד
gerichtliche Schätzung- למלוה לזה

אדר

אָדֶר (ש"ג א) לארץ אדיר גבה קומה וחורש מצל. שדה שיש בה אָדֶר אינה נגזלת ופירותיה משתמרות (ניגה ט"ו ע"ג) Zeder: ד' מיני ארזים ארז קתרום וכו' מאי קתרום אָדֶר ומזה: אשר אדירים שודרו (זכרי י"א, כ') כי אך המשל, שהם הארזים שם בפה הגביא ולא הנמשל שהם שרי העם. (ב) לחדר בחילוף הדומות Zimmer: ויבוא החדרה מתרגמינין לאָדֶרן ומזה אדר היקר (זכרי י"א, ג') שהוא בית ד' הנאמר בסוף הפסוק וטעמו חדר שבויאצרו מכמני המקדש ומשכיותיו.

אהב

אָהֶב קל יוצא ענינו חבב lieben: אָהֶב את המלאכה (זכר ט"ו, י') אָהֶב אני את המדיים (זכר ט"ו, ע"ג) מדרך לשון התלמוד כי יבוא מלת הגוף אחר הבינוני תחת אשר יבוא במקרא לפניו.

פיעל (א) ביחס הלמוד נאמר מאהבת ד' לעמו: אהבה וְאֶהֱבֶההּ לְיִשְׂרָאֵל (ויקרא זכר פסוק ו') (ב) ביחס על סבב להאָהֶב, Se manden beliebt machen: אָהֶבְהוּ לְהֶקְדֵּה על כל הבריות (ספרי וַתִּשָּׂא וַתִּשְׁמַח וַתִּשְׂמַח) ואולי הוא ההפעיל וראוי אָהֶבְהוּ.

הפעיל סבב להאָהֶב: לְהֶאָהֶבְךָ וּלְהֶאָהֶבְךָ (זכר ט"ז דף ב' דפוס פולקספורט ולדז) Liebe in Jemanden erwecken, beliebt machen.

נחפעל ענינו כקל בא ביחס הלמוד נתאָהֶבְהוּ זה לזה (תנחומים חשפנים, ואלה).

אהל

אָהֶל פיעל ביחס על עומד היות אהל על דבר והפועל הוא האהל: אָהֶל על מקצתו (מעילס י"ו, ע"ג) über etwas wie ein Zelt ausgebreitet sein: לא יאָהֶל (ספריס ט"א, ע"ג).

(שפ"ט ט', י"ח) ולזה לא נראה לי דעת רבינו אפרים הביאו בעל המאור בענין ריאה שהאָדֶרְמָה (חולק מ"ו) שאמר כי ההפעיל מורה חווק הארמימות יותר מבקל אם לא שנאמר שגור כן על שנמצאו ב' הבנינים הקל וההפעיל ורחוק. (ב) יוצא מענין פיעל ב' roth färben לבנה והאָדֶרְמָה (סלמט י"ו, ד') מְאָדֶרִים בשבת חייב (תוספתא שבת ט') או סבב שיעשה אדום ע"י ביוש: שהיה מְאָדֶרִים פני הכל בהלכה beschämen (ילקוט שו"א קל"ט ודקט).

אָדֶרְמָה ש"ג לאדמה אדומה תאכל לרפואה מהו לאכול אָדֶרְמָה בשבת (שבת ק"ג, ע"ג) קווחות אָדֶרְמָה אכל (בראשית זכר מ"ג) ועיין בערוך ערך קווחות ולעיל אבן שדימה גם משתמשים בה לחתום אגרות ומרצופין: אָדֶרְמָה כחותם האגרות (שבת ט', ט'; סלמט י"ו, כ') eine rothe als Arznei genießbare Erde, womit man auch Briefe u. dgl. versiegelt.

אָדֶרְמָה ש"ג לצבע אדומה אדומה אדומה (הפרה) תמימה באָדֶרְמָה (ספרי חוקת פיסקל וידבר וזכר"י במדבר י"ט ז') הגרסא אָדֶרְמָה ומ"א אָדֶרְמָה: המאדם אָדֶרְמָה בשפה (יחזקאל שבת ו', ז') למעוטי איש מְאָדֶרְמָה (דס ל"ב ע"ג).

אדן

אָדֶן ש"ז למושל Herr נגזר מאדן רגל ויסוד אדן Schwellle, Fußgestell כי המושל יסוד הדבר אשר עליו ימשול וכן תכונה בעלת הבית Hausfrau, סף Schwellle בפי אברהם אבינו באומרו לישמעאל על אשתו הרעה סף ביתך אינה טובה (פר' דר"ב) אָדֶן ש"ג לבעלה Herrin: נצטער יוסף עם אָדֶן (בראשית זכר ט"ט).

אָדֶן ש"ז למין ערבה אשר בין עצה ובין קליפתה ימצא צמר Weidenbaum ולא בפתילת האָדֶן (שבת כ', ט').

לכבם בנדרים: מכבם כסותו במים ולא בִּאֵהָל (תענית י"ג, ע"ב) ולהפכת ראש: אשה לא תחוף ראשה בִּאֵהָל (לגרסת הערוך) (מכס"ו, ע"ב) אכן בספרי מהקרי הטבע לא תמוצא לצמח הזה סגולית הבורית ואולי מין אחר הוא אשר לא נזכר בספריהם כי כמה וכמה מיני אהל הם (שבת ל"ב ע"ב) (צינץס Panorama).

אהר

אַהֲרֹן ש"פ לכהן הגדול אהי משה ובא לכהן אף שאין שמו אהרן: זקן אַהֲרֹן (תהלים קל"ג, ב) ועד"ו משתמש בו בעל הפזמון יושב בסתר ליום ד' מ' ימי תשובה: וְאַהֲרֹנִים קדושים (דלה נדרים ב, א') כחלת אַהֲרֹן.

אן

אן מלת הקשר wenn, oder ובא ברבוי: הנין אַאֲן־ שיש עמון שבועה (ת"כ פרשתא ח' סוּךְ לפני מכלתא דמילתא).

אוג

אֹג (א) שם לעץ יערי עולה מאליו אשר פריו אשכולות אדומות ובעליו מעבדין עורות: ובאילוֹ הַאֹג והחרובין (פסא א', ה') Kornelfirschaubum. (ב) לפרי העץ הנזכר: הַאֹג והתותים משיאדימו (מעשרות א', ב') Kornelfirsche.

אוד

אָד שת"ז (א) לעץ נהר מאש (ישע' י', ד'; פיוס ד', י"א; זכריה י"ג, ב' ספרי חקת וסרף) (ב) לכלי עץ עשוי להתותאש ולגרוף התנור Ofenfrücke, Schürholz, אָד שנשבר אסור להסיקו ב"ט לפי שאין מסיקין בשברי כלים (בבא ז"ג, ע"א — צינץ רש"י ד"ה אוד ותוס' ד"ה דדש ורש"י — חגיגה ד', ע"ב ד"ה הוה נקט מכל אלה נראה כי כלי הוא.

אַוּדֹות מלת היהם מושג שרשו לדעת. Gef. עקם beugen, frümmeu וממנה הקיף umgeben, ויען כי העוגל מושל המקור והסבה Urfaße כמו: אנכי סבתי (ש"א כ"ב, כ"ב).

הַפְעִיל עומד (א) ביהם על כפיעל: מַאֲהִיל עליו (להלות ג', א') (ב) בלי יחס על ענינו הניה leudyen: עד ירה ולא יִאֲהִיל (פיוס כ"ה, ה'; ל"א, כ"ה) ואולי זה יוצא בעצם וענינו כקל נטה אהל (נדרשית י"ג, י"ב) והמליצה הזאת נשאלה לזריחת השמש: לשמש שם אֲהֵל בהם (תהלים י"ט, ה') וכן שמש ירה עמך וכולה (סנזקן ג', י"ב).

אַהֵל [א] הרבוי אֹהֲלִים, אֲהֵלִים ובתלמוד אֲהֵלוֹת (ב"מ כ"ט ע"א) אֲהֵלוֹת: אֲהֵלוֹת היו מקיפין את אהל מועד (נדרש ילקוט ויקרא חל"ב) שם (א) למשכן מיריעות עור או ששתן מתוחות ומהוברות בארץ ע"י יתירות אשר תתקענה בה Zelt (נדרשית ד', כ') הפעלים המשתמשים להקמתו המה נטה (ד"ב א', ד') מתח (ישע' מ', כ"ב) תקע (נדרשית ל"א, כ"ה) נטע (דניאל י"א, מ"ה); ולפריקתו הִזְרִיד (נמוכר א', כ"א) הִעֲתִיק היפך תקע (נדרשית י"ב, ח') וסתור: כסותו אהלים (ירושלמי פירושין ז', ה'). (ב) כלים גדולים חלולים עשויים מעץ וכיוצא כשירה תבל ומגדל: אֲהֵל זרוק (חגיגה כ"ה, ע"ב) bewegliches Zelt. א מסכתא כוללת דיני טומאת אהל: בשעה שעוסקים בנגעים ואֲהֵלוֹת (ב"מ כ"ט, ע"א) ויתר ענינו עיין Gef. [ב] רבוי אֲהֵלִים, אֲהֵלוֹת שם לצמח בשמי Aloe יש שהוא אך עשב ויש שיש לו גזע וגדל כעץ נחמד למראה מאוד (ולרוב יפיו ישתמשו בו המצריים לעבודת אלהיהם) ולזה יחס בלעם נטיעתם לד' (נמוכר כ"ד, ו') ובפי הנביא הזה הוא גם למשל ליופי אהלי ישראל ובחר לו היופי הזה למשל בו אהליהם להיותו לשון נופל על לשון ובברכות (ט"ז, ע"ב) נראה כי יפרשוהו מענין אהל נוח Zelt וצינץ בנוספת סד ד"ה אֵהִלִים — ממיץ עליו יעשה מרקחת לתרופה (ב"ק פ"ה, ע"ב; שבת ק"י, ע"ב) צינץ Panorama des Universums Jahrgang: 835 No. 38, S. 304 גם משתמשים בו במבורית

אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שנות
 וכבר נקשר עם השם אויל עצמו ענין עָל
 (ליוס ה' ג').

אום

אום גם אום: אום זכר ירושלמי (יבמות ל"ו)
 הרבוי אפוזות ובתלמוד אפוזות מנפרד
 אמה: מתג האפוז Mutterstadt (ש"ב ח' ט';
 ש"ב כ"י ט); אין קורין אפוזות אלא לד' (נדרים
 ט"ו; פסא ג' ד'). שת"נ א' לנקיבה בבחינת
 בניה Mutter תהי' אדם או בהמה או עוף
 (פסח כ"ג ו'; שו"ת כ"ב כ"ט; דברים כ"ו ו') המלה
 הזאת טבעית עיין ב"ע תקפ"ז צד
 קפ"ד וכן הוא דעת Gef. ולכן אין לבקש
 קצב מספר תיבות שרשה. ב' לרחם Gebär-
 mutter: גיטל האם (חלק ג' כ') שהותכין האם
 שלה בשביל שלא תלד (נמוס ד' ד') וזוה
 הועתק לדברים הלולים (כבלשון אשכנזי
 Schraubenmutter וכרומה); לתעלה: אָמָה
 בית השלחון הקילון (כ"ב ג"ט, ב') Kanal.
 ולאבר הזכר männliches Gefied: מתוך האָמָה
 (מקלות ח' ג'). א' לאוצר תבואה Magazin
 קלנהו לכולהו אָמָה והרכב מאם-פָּר (גיטין
 כ"ו ע"ב). ד' לצמחי זרע פירות וצמחים
 השמורים בארץ לחיות מהן זרע: אָמָה
 של בצלים (צמחין כ"ט, א') Samenzwiebel.
 ה' לדבר ראשי אם בבחינת קדימותו לאחרים:
 הלכה לה האים (נעים ט' ה') Urausfaß ואם
 בבחינת כמותו להיותו גדול מאחרים: היה
 גוגע פָּאום (טהרות ט' ח') großer Klumpen.
 ו' לזכר עקרי Richtigkeit, Grund: יש אם
 למקרא (סוכה ו' ע"ב; פסחים פ"ו, ע"ב).

און

און ש"מ א' לכה ועצמה Kraft, Vermögen
 (שער מ' כ"ט) (ראה מעון ומעונה גם
 בהם נקשר ענין תוקף: עליון שמת מעופף
 (תהלים צ"א, ט'): מעון אתה היית לנו טס ז'
 א' וזכות אלה בכל מקום שיבואו ענינם משכן

מגלגלין זכות ע"י זכאי (תפנית י"ד) לכן נאמר
 גם השרש הזה לענין הנזכר (ש"ב י"ג, ט"ו)
 עיין Gef.

אזה

אזה פיעל יוצא טעמו אבה הפץ wünschen
 begehren אם נושאו אדם ילדה לו
 השם נפש בו יובן הנושא: כאשר תאזה נפשך
 (ש"ס ב', ט"ו; ש"ב ג', כ"א; מ"א י"א, ל"ו; דברים
 י"ב, כ', י"ד, כ"ט) ואם נושאו השם ב"ה בא
 בלי שם נפש (תהלים קל"ב, י"ג, י"ד) וכן בשם
 אזה יסמך לנפש אם הוא ביהם הקנין אל
 האדם או הבהמה ואם ביהם הקנין אל ה'
 בא בלי השם נפש (הש"ס י' י').

תאזה ש"מ א' לחמוד Wunsch (תהלים
 י' י"ז) ולרעב: כדי שיכנס לשבת
 כשהוא תאזה (פסחים ל"ט, ב') בא בחסרון בית
 ענינו בתאזה Hunger וכן הוא להדי' בירושלמי
 (סוכה כ"ג ו') שיכנס למצה בתאזה: והערוך גרס
 תאז וא"כ הוא תואר נגזר משם תאזה ותיו
 המשקל השתרשה לפ"א הפעל, כתיו של
 תרם, hungerig ואולי הוא מענין: תאבתי
 לישועתך ע"ד החילוף (תהלים קי"ט, קצ"ד).
 ב' דבר המעורר החמוד (נדרשים ג' ו'). א'
 תאזה בכלל Leidenschaft (משלי ד' כ"א).

אוי

אוי מלת הקריאה wehe! ואם בא ביהם
 הלמד"ד היא לפעמים כפולה: אוי לו
 לדור שאתה פרנסו (ירושלמי דמאי י"ט). אוי
 לרשעים אוי לשכני (נעים י"ב, ו'). wehe dem
 Bösewichte, wehe seinem Nachbar.

אול

אָויל שת"ז לזכר, Thor מענינו עול (שער
 ס"ה, כ') ועויל (ליוס כ"א, י"א) שטעמים
 ילד קטן junges Kind, כי כן קורין גם כן
 בכרכי הים לינוקא פתרא (פסחין ק"ח, ב');
 נדרשים דבא פ"ח) להיותו בילדותו חסר דעת.
 גם ענין עול Ungerechtigkeit מזה, כי אין

מ"ד, ג'; ש"ס י"ד, כ"ו) וורה leuchten (לשני
ס', ט'; (משלי ד', ח').

הַפְעִיל (א) כענין הקל (יחזקאל מ"ג, ב'):
בכל יום הבית מאיר (יחזקאל ל"ה, ז"ב) מההיום
הזה מאפיל ומאיר (ספדריק י', ג') hell seyn:
והאיר על עבר פניה (שמות כ"ה, ל"ב) leuchten
(ב) ביהם הלמד הושיט אור לאדם למוען יראה
Jemanden vorleuchten, Licht hinhalten,
anzünden: האירו לי כשם שהאירי לכם (שמות
כ"ה, ל"ב). (ג) הבא אור, יאמר מחלוק המביא
את האור מן החוץ Licht von Außen herein
fallen lassen, bringen: פתח לנו פתח שמיאיר
כאורה (ירושלמי פסחים ט', ב') והוא מליצה
להשכלה hellen: (ד) הושיע helfen
glücklich machen: עתיד להאיר להן (ספדריק כ"ה).
אור שע"ו (א) לעצם הוזה das allgemein
verbreitete Licht: ובפ"ט נאמר (1)

לנגה הבקר Morgenlicht (כחמי"ט, י'): מאירמתי
י"ד אסור בעשית מלאכה ראב"י אמר משעת
האור וי"א משעת הנץ החמה (מוספת פסחים ג')
(ומזה נראה בטול דעת ר' הירץ וויזל (כ"ע)
תקפ"ג צד 75) שאמר אור סתם אך מאור
השמש יאמר ולא מאור הבקר) וכן יכנו
היונים את אלילית השחר Aurora ולפעמים
ילוח לו השם בקר (ש"ב כ"ג, ד'; ש"ב ל"ד, ז').
כ"ה, ל"ז, ו', ט') ומ"א אורה: האורה טעון קידוש
(מוספת יחזקאל ט' פסח' י"ב, ב'; תהלים קל"ט, י"ב)

(2) לזהר השמש Sonnenlicht (פסוק ל"ה, כ"ו).
ונגה כאור תהי' טעמו הלכנה הקרואה נגה
(ינש"ט ס', ט"ט, י"ג, ו') אורה ירה גדול כזהר
השמש ע"ד: והיה אור הלכנה כאור החמה
(שפ"ל ז', כ"ו) כי מידו מיד ד' עצמו קרנים
לה ולא ע"י השמש (מקנן ג', ד') וכפירושי
זה מוצאתי אח"כ שפירש רד"ו בכ"ע שם צד
71. (3) לברק Blitz (פסוק ל"ז, ט"ו). (4)
לנגה נר רלוק Schein eines brennenden
Lichtes: אור גר (יחזקאל כ"ה, י'; ספדריק ל"ב, ג"ב)

שרי שוכן שמים או נוה אריות ופריץ חיות
במהילות צורים וסלעים). (ב) לעושר Reich-
thum (יוסף י"ב, ט') לפעמים ילוח למושג
הזה כלמושג עריץ (יחזקאל כ', י"א; תהלים ל"ז,
ל"ה) ענין און Unrecht: תוחלת אונים (משלי
י"ח, ו') Tyrann: תשבנה אונו (פסוק כ', י')
ungerechtes Vermögen. (ג) לשטר מכר
המאשר ומקיים את הקנוי ביר הקונה: כותבין
עליו אונז (גיטין ט', פ"ב; ב"ק ס', פ"ב; ש"ב קכ"ד,
פ"ב; קידושין ו', פ"ב) Kauffontrakt והרבוזי אונות
(כ"ב כ"ב, פ"ב) כדרך הלשון בשם משאל.

און ש"מ מעניניו עול Greuel (פסוק ל"ה, ג')
והעונש הבא בעקבו Noth (משלי כ"ב, ח')
ידמה בזה לעון (פסוק ל"ה, י"א; תהלים ל"ה,
י"ב).

אין

אין קל' עומד, מהר eilen (יוסף י', י"ג;
משלי י"ט, ב', כ"ח, כ') נדמה לו בחילוק
הדומות עזו (שמות ט', י"ט) עוש (יחזקאל ד', י"ה)
הוש (ש"ב כ', ל"ח) ולפעמים נלוח לו גם ענין
החוק auf Jemanden dringen, daß er eile
אבל לענין החיקה לברו לא נמצאהו במקרא
ומה שנאמר: כי אץ לך הר אפרים (יוסף
י"ז, ט"ו) ענינו ההר ימהר לקראתך כלומר
בנקל תכבשהו ומצאתי שכן היא דעת החכם
המפורסם מו"ה וואלף מאיר בפיאורו (ס'
וע"י השיבו בני יוסף (ש"ס ט"ו): לא ימצא
לנו הדר לא נשיגהו בנקל כאשר דמית כי
רכב ברזל לכנעני וימצא כמו בכל אשר ימצא
לו (יחזקאל י"ז, ט"ו): ואני לא אצתי מרועה
אחריו הנכון שם כדעת רש"י לא מהרתי
לזרוך להביא הפורענות שגזרת עליהם כי
אם אזרוך לא אהיה רועה אחריו רועה
המתהלך נכחך ורבך במדותיך שאתה אל
הנון ורהום.

אור

אור קל ענינו היות בהיר hell seyn (בראשית

שפּוּס, ויש מינים שונים ולהבדיל ביניהם ילוּה לו שם אחר המגביל אותו אי־זוּב — יוֹן רוֹמִי — כִּי־חֵלִי — מְדַבְּרִי (פרס "ש", ט) griechischer römischer = Schulischer oder gefärbter und wilder שפּוּס והאזוב הנאכל והזרע לכל בא בלי שם לוי, והוא האזוב הנזכר בתורה (פיה סע) ואזוב היוני אוכלים אותו לרפואה (שבת י"ד, ג').

אזה

אָזָה פיעל ענינו עמוק מרעב verschmach: ten vor Hunger מזוי רעב שיהיו מאוזים ברעב (ספרי האינו, אספה).

אזל

אָזַל קל ענינו הלך אפוס gehen, dahin schwinden (משלי כ', י"ד; דברים ל"ד, ו') אָזְלָה וְנָזְלָה שנישרשים שונים בשרשם ודומים במושגם ובתמונתם (ליוב"ד, י"ב) באו שניהם לגודל האפסה gänzlich dahinschwinden: כל המלכות כולה אָזְלָה וְנָזְלָה (תוספתא כוטה י"ד).

און

אָוּן פיעל ענינו שקול במאזני דעת erwägen: וְאָוּן וחקר (קהלת י"ב, ט) ולדעת Gef. על ויתר תהי לך על אָוּנָה, שענינו שם ענין חד swisig (דברים כ"ד, י"ד) דבר שחופרים בו בקרקע נובל לומר כי גם פה ענין און כמו רעו חקר, חפור nachgraben. d. h. genau untersuchen, erwägen חפְעִיל הקשב aufmerken וביחס על האזנה על דבר רע (משלי י"ב, ד') כרעו מקשיב (סע וכ"ט, י"ב).

און

שע"נ א) לאבר השמיעה Ohr. ב) לבית יד כלי להיות עשויה בדמות און בעל חי או יוצא מהכלי כמוהו מגוף בעל חי Handfaß, Henkel אָוּן החמת (מקוללות ט', ג') חבל לעשות אָוּן לקופה (שבת ח', ב'), אָוּן מְעֻעַל (כלים כ"ו, ד') וע"ד מליצה. ג) לגדר והרחקה לאיסור

ובלי שם נר: אָוּר הָיָה וחולה (בבבא כ"ג, א') ב) ללהב Flamme: אָוּר של כבשן תנור ובירה (בבבא כ"ג, ע"ב) ולאש Feuer: לחתות בו את האָוּר (שבת ח', ו') ראה (משלי י') ואולי נקודתו אָוּר בשרוק (ישע' מ"ד, ט"ו, מ"ו, י"ד; יחזקאל ה', ב'). ג) לערב Abend: אָוּר לירד (פסחים א', ע"ב): אָוּר שביעי ירדו לים (סדר גולס דבא פקח ה').

הָאָרָה שמ"נ ענינו הופעה Beleuchtung ובא בחבור פנים לענין רצון Greundlichkeit: אין לנו אלא הָאָרָת פניך (והרש ילקוט תהלים מרכ"ו).

מָאָר שת"ז א) לקרני אור: הרבה מאורות יש (בבבא כ"ג, א') Strahlen eines leuchtenden Stoffes: ב) לחלון Fenster: העושה מָאָר בתחילה (סלמות י"ג, י') ומ"א אָרָה: מאיר פָּאָרָה (ירושלמי פסחים כ', ב') מזה: מָאָרָה (ישע' י"ב, ח'): ג) לזהר עינים Augenlicht (משלי ט"ו, ב'): נוטל אחת קִיָּאָר עיניו של אדם (ירושלמי פ"ב, ד') לתואר פנים Gestalt, Angezicht: אדם מדבר עם הכירו הוא שומע רגש קולו אבל אינו רואה מָאָרָו (ילקוט דל"ט).

אות

אֹת שת"נ א) לרושם Kennzeichen: אותות הפוקסין Wätscherzeichen (כלים ט', י'): אותות הנקדין Weberzeichen (סע. ב) לזוגמא Probestückchen, Muster: אין לוקחין מן הצבע לא אותות ולא דוגמאות (ב"ק ק"ט, ע"ב) כשמביאין לצבע בגד לצבוע הותך מעט מן הבגד לראות איך יצטבע: ג) תיבה Buch: flab כתב אות אחת (שבת י"ב, ה') והרובי אֹתִיּוֹת: כתב אֹתִיּוֹת (סע).

אזב

אָזְזָב הרבוי אָזְזִים: אָזְזָבִי קיר (מ"ק כ"ה, ע"ב) אכן בירושלמי (מנחות כ"ב): הטביל ג' אִיזוּבוֹת שע"ז למין עשב בחילוף הדומות

המין הסתמי לשם: אָהד קדוש (דכילל ח', י"ג)
בא כפול עם וי"ו הקשור בשני. (א) לענין
שנוי בין הדברים: אָהד בפה ואָהד בלב
(פסחים ק"ג, י"ב) anders reden und anders
denken. (ב) לענין שווי בין שני דברים
השונים בדבר אחר: אָהד מבושל ואָהד שאינו
מבושל es sei so oder so (שבת כ', ח').

אַחִידָה שמו"נ לכבישת עיר: אַחִידת־מגדל
צור (ווגלה ו', י"ב); ווגלת־תצמת פסק

(1) Eroberung einer Stadt

אחה

אַחִיָּה קל עומד ענינו היות דבק
sein: שיהיו אָהִיִּים אצלו (במדבר דבא י"ו)
פִּיעֵל יוצא ענינו. (א) תפור zusammen=
nahen: קורעין ולא מִאֲחִין (סנהדרין ו', ה';
וכנס' שנוח פסק ט') הרבה וע"ד מליצה. (ב)
יחד לבבות בני אדם vereinen, verbrüdern
אברהם אִיָּהָה את כל העולם כולו (בראשית
דבא ל"ט).

הַתְּפַעֵל ביהם הלמד ענינו התאחד
vereinen: אם מִתְאַהֲוֶה ה"ב אבנים (בראשית
דבא ס"ח) aus mehreren Eins werden
ענינו כנפעל נתפר zusammen genäht werden
אלו קרעין שאינן מִתְאַהֲוֶין (ו"ק כ"ו, י"ב;
וכשנוח טס).

אַחִיָּי שמו"ע מִשְׁקֵי להתהברות ע"י מחט:
מתוך הָאָחִי (ו"ק כ"ו, י"ב) Nacht.

אַחַּ שת"ז (א) לזכר ביהם לשאר בני אבותיו
Bruder. (ב) Freund: ישמעאל אָחִי
(ידים ד', ג') וע"ד מליצה tropisch. נאמר ג'
על היסורין שמקבלין אותם באהבה: אָחִי
ורעי! ("מ פ"ב, י"ב). (ד) ועל דבר הדומה
לדבר אחר בענין מה: אָח עשויה לברק
(יחזקאל כ"א, כ') כ"כ החרב שנון ומוהיר עד
שגרמה כאח לברק וזה הרבה במקרא: אָח
מִקֵּל מִקֹּדֶם (יבמות כ', ה') ענינו אָח שיהיה
אפילו ממזר irgend ein Bruder auch aus

דאורייתא: שעשה אָזְנִים לתורה (יבמות
כ"ב, י"ב). (ד) לגידי האון: מעלין אִזְנִים
בשבת (י"ז כ"ט, י"ב) על הראשון נופל
לשון נְטִיָּה, פְּתִיָּה, פָּרָה, נִלָּה ועל ב' וג' עֲשֵׂה
(שבת ח', י"ב; יבמות כ"א, ד') ועל הד' הַעֲלֵה
(י"ז טס).

אח

אַח [א] (א) מלת הקריאה לַצָּרָה o weh!
ach! (יחזקאל ו', י"ב) וביהם הלמד קללה

כמו: אוי לך (במדבר כ"א, כ"ט): אח לראשו
(ווגלה י"א, י"ב) ihm (י"א) 'ת"הג ענינו
רע sündhaft, böse: אח לשמים (סנהדרין ק"ב,
י"ב). [ב] שם לכירה שהאש בוער עליו
Feuer = Herd = Topf (יבמות ל"ו, כ"ב, כ"ג).
ולדעת רב (בשבת כ') הוא ערבה Weide ולדעת
שמואל שם אגודת עצים Bund Holz אך
המקרא אינו מתיישב היטב לפי פירושה.
[ג] שם מספר יסודי אחד Einer (ואולי
עד"ז: אָח עשויה לברק (יחזקאל כ"א, כ') כי
ע"י השנון יעשו עוקצי הסכין הנראות כשתים
אחד וידמה למעוטה לטבח הנאמר בסוף
המקרא וכדעת י"מ שע"י ההדור תמעט
הסכין) וממנו לנקיבה אחת Eine כמו מאה
Bruder אחות Schwester ואילו נגזר אחת
מאחד היה ראוי אהדת כי אך עד"ד ורות
מצינו שנדחקת לפעמים דל"ת.

אַחֶךָ שם מספר יסודי Einer ולפעמים
משתמשים בו ככלשון אשכנזי למין
הסתמי unbest. Geschlechtswort (ע"כ ח', י"ב;
שמות כ"ט, ג') ובתלמוד עד"ז לרוב: מעשה
בעכו"ם אָחֶךָ (בבא ג', ב') ואם משתמשים
בו למספר היסודי יוקדם לפעמים לדבר הנספר
אולי להבדילו ממין הסתמי: אב שאינה
יכולה להנטל בְּאַחַת יד (שביעית ג', ט') מִאֲחַת
יד (פסא ג', ג') von einer Art וי"מ, באופן
אחד aufeinanderley Art ופעם אחד יוקדם גם

נִפְּעַל טַעְמוֹ נִלְכַּד גֶּפְגֶּפֶת (קבלת
ט', ז') וע"ד המליצה ניכר לרובר כזבים:
פן תתבדה וְתֵאָחֶז (ברכות ד', י"ב; ונסכת דק
לרץ) als Lügner überwiesen werden.

הַפְּעִיל הַצֵּת אֵשׁ וְהַפְּעוּל הוּא הַאֵשׁ
zünden: מֵאֲחִיזִין אֶת הָאוֹר (שבת ט', י"ב)
ולגרסת הרמב"ם מֵאֲחִיזִין בַּפֶּיַל.

נִתְפַּעֵל הַיּוֹת דִּבֵּק בִּיהֶם הַלֵּמֶד
anhäng= sich sein: נִתְאָחֶז לִי בַמְדַּבֵּר (במדבר דב' י"ג).

אַחִיזָה שֶׁמֶ"נ לְחַפְסָה בִּיד הַאֲפָסֶה
אין אחיזה פחות מטפה (מ"ק כ"ב,
ז') או הוא תואר לדבר הנאחז
angegriffen wird: ואם נסמך לו' השם בית
ענינו אין או אופן כלי או דבר אחר
Griff: ספוג אם יש לו בית אחיזה (שבת כ"ב, ג').

אחר

אַחֵר קל עומד. (א) התמהמה
(ב) הודווג יאמר מזיווג הגמלים
המשמשים אחר כנגד אחר: גמל הָאֲחֵר
בין הגמלים (סנהדרין ל"ז ע"ב). sich begatten
(von den Kameelen).

פִּיעֵל (א) עומד כקל. (ב) יוצא ביהם הפעול
עכב etwas verschieben (שמות כ"ב, כ"ח).
אֲחֵר אֶרֶם נָדְרוּ (בראשית דב' כ"ב): אֲחֵר
(למת להוציא) (ירושלמי ברכות י"ד): אֲחֵרָהּ
(סנהדרין ל"ב, ג') בהצטרפות דבר אחר הקודם
לו' eine Handlung später als eine andere
unternehmen: מלאךך ודמעך לא תאחר, לא
תֵּאָחֵר אֶת הַמוֹקֵד מִכִּילְתָּא הַבֵּיָא רש"י
(שמות כ"ב, כ"ח): אין מוקדם וּמֵאֲחֵר בַּתּוֹרָה
(פסחים ו'): שטר מֵאֲחֵר ein Schuldschein, in
welchem die Zeit der Darleihung später als
sie wirklich geschah angegeben ist (שביעית י',
ה'): פְּרוּבּוּל מֵאֲחֵר (ס':) רִבִּית מֵאֲחֵרָת
unbedungene, erst nach Rückstaltung des
Kapitals als Geschenk folgende Zinsen
(ב"מ ה', ו').

לנקיבה — einer unerlaubten Ehe gezeugt
אָחוֹת Schwestern והרבו אָחִיוֹת (יבמות י"ח)
יאמר גם מהבהמה אך לא דווקא ביהם
אל בני אמה ואביה כי אם גם ביהם זקנה
או צעירה ממנה ממינה: אָחוֹתָהּ גְּדוּלָה
אָחוֹתָהּ קטנה מנין? (חולק ק"ד, י"ב) וי"א
שהוא ביהם מין הגדולה ממינה או קטנה
ממינה פרה היא אחות הגדולה מעו ורחל
אחות הקטנה מעו.

אַחִיזָה שֶׁמֶ"נ (א) לקריות אחים
אִיסוֹר אָחוֹה (יבמות ג', ב')
(ב) לקריות בשר ודם Blutsverwandschaft:
כי אחיך הוא גדולה אָחוֹה (ספרי כי תלך, לא
מתעב). (ג) לריעות, Freundschaft, Liebe:
יִשְׁכּוֹן בִּינֵיכֶם אֲחֵבָה וְאָחוֹה (ברכות י"ב, ג' י"ב;
זכריה י"ב, י"ד).

אחו

אַחֵז קל יוצא. (א) תפוס ergreifen (שפטים
י"ב, ו') ויאמר מאש מתדבק בעץ וכדומה
vom Feuer) sich fangen, um sich greifen
עד שֶׁתִּתְאָחֶז האור ברובו (שבת ט', י"ב) ומרם
המתרבה כגוף ומחלה אותו vom Blut)
sich überhäufen im Körper: אָחוֹת הָרֵם
(חולק ג', ה') ומרעב: אָחוֹז בולמוס (יומא ט'
ו') nagen, ergreifen vom Hunger). (ב) סגור
את הדלת (כחמי' ו', ב') ואת העינים יאמר
ממכשפים המתראים כעושים פעולה מה
ואינם עושים מאומה וכאילו יסגירו ויעורו
עיני בני אדם Augen von Schwarzfünstern)
verblenden: הָאֲחֵז אֶת הָעֵינִים (סנהדרין ו',
י"ב). מעונן אלו אָחֵז עֵינִים (ספרי שפטים,
לא ימלא). אָחוֹת שמורות עיני (פסלים ג', ה')
לדעת רש"י שם גם הוא ענין סגירה אך לא
מענין כשוקן. (ג) נחול erben: וכי ממש
אנו אָחוֹזִין אֶת הַתּוֹרָה? (ספרי הכרזה תורה לז'
ד) מענין יש ל— beßsen, haben. אָחוּ בִּידוּ
כרי צרבו (לד"כ פקד ד'; עין כמות י"ו, י"ב).

אמר כן ונמצאה המליצה הזאת עוד (כחשש
 ה', ח') הריעו בית און (והוא אפרים כנראה
 שם). אַחֲרֵיהֶם בנימין, וכשנשקשר עם פעל מספר
 מהרהר יש בו גם ענין גנאי ע"ד שיאמר
 האשכנזי Übles nachreden: המספר אַחֲרֵהֶם המת
 (כנסות י"ט, ע"ב) מדבר בגנותו שלא בפניו:
 אל תהרהר אַחֲרָיו (סע ושמות דנא ו'). (ג) ת"הפ
 אחרי כן nachher ובתלמוד ענינו גם משך
 הזמן הנמשך באחרי כן: אבל בַּאֲחֵר מזור
 (יומא ו', ע"ב) ידמה לו קצת לפני (סע"ז"ו)
 לפני דלפני — בא כפול לענין שני זמנים
 כאלו זה אחר זה: כ"פ בַּאֲחֵר אַחֵר (סע)
 לפעמים ילוה לו מלת, כן ובתלמוד, כך:
 אַחֵר כך בניו (סע): לַאֲחֵר מאה שנה סגנון
 הלשון nach einem Menschenalter (ילמדס ילקוט
 חסיי תשפ"ו).

אַחֲרֵי שם לדבר מגונה אַחֵר לא נרצה
 לכנותו בשמו העצמי: פגע בדבר
 אַחֵר (חזיר Schwein) קשה לדבר אַחֵר (צרעת
 Ausfuss) (שבת קכ"ט, ע"ב; סנהדרין כ"ו, ע"ב).
 (ב) שעצ"פ (ד"ס ב', י"ב) ובתלמוד כנוי
 לאלישע בן אבויה, ותלמידו רבי מאיר
 כשאומר הלכה משמו יקרא אַחֲרֵיהֶם (Acharäer
 (הודיות י"ד, ע"ב)).

אַחֲרֵיכֶם שם"ג א) לענין זכות תשלום
 דבר תחת דבר אחר Erstattung
 Schadenersatz: אם אברו חייב בַּאֲחֲרֵיכֶם (כ"מ
 ב', ו', ג', י"ב): קרשים שהי"ב בַּאֲחֲרֵיכֶם (סע
 ד', ט'): נכסים שיש להן אַחֲרֵיכֶם (קדושין א',
 ה') הן קרקעות שלא יאברו ואם אין ללוה
 לשלם ישתלם המלוה מהן והן כאחרים
 לעומת המעות שלוח: אם יש בהן אַחֲרֵיכֶם
 נכסים (כ"מ א', ו') עוד יש לפרש (סע בקדושין
 ובכ"מ א', ו') מענין אחר Rückstellung
 להן דין החזרה, שאם מכרן הלוה יצטרך
 הקונה להחזירן, ורש"י והערון פתרוהו שם
 מענין אחרית ותקוה טובה לפרנסה בזקן.

פועל פעול מפיעל ב' später als etwas
 anderes unternommen werden
 שנאמר בו בין הערכים (פסחים כ"ט, ע"ב;
 ירושלמי פסחים ט"ז, ע"ב). ערב מְאֻחָר (ירושלמי
 סע) וי"ג מְאֻחָר והוא ההפעיל.

אַחֲזֹר שת"ז לצד הגב Rückseite וממנו
 תואר השם rückwärts. בא ביחס
 למ"ד, ויהיו לאחור ולא לפני (ירמיה ו',
 כ"ד) וכן: הירדן יסוב לַאֲחֹר (מגלים קי"ד, ג')
 מפתח פני אדון חולי ארץ פונה הירדן פניו
 מקדם לאחור וינוס. נבדל מִמֶּנּוּ נוֹזֵר, נסוג
 בלי למ"ד שהוראתם הליכה אחורנית בפנים
 קדמה rückwärts gehen ואולי ההבדל הזה
 מונה בשינוי שרשם ולא בקשור הלמ"ד, נאצל
 על זמן העתיד להיותו בלתי נראה ככל דבר
 שהוא אחר גונו ואם להיותו בבחינת העבר
 כסוף לראש וכגב לפנים — וכמו שהושאל
 השם פנים לענין תוך (ח"א י"ח, י"ט) innen
 dig כן הושאל השם אחר. (ב) לענין חוץ
 Außenseite, בדבר שיש לו תוך, ובא אך
 ברובו כמו פנים: אין לו אַחֲזֵרִים (כלים ב',
 ג'): שנטמאו אַחֲזֵרָיו (כנסות כ"ב, ע"ב) ואולי
 ער"ו וראית את אחורי, הם פעולות הבורא
 הנראות על פני הטבע, ופני הוא התוך
 כלומר עצמותו, לא יראה (שמות ל"ג, כ"ג).

אַחֲרָא א) שם לצד האחור der hintere Theil
 einer Sache: לַאֲחֵר ידו ורגלו (שבת
 י', ג'; ונבדל סע ז"ב, ע"ב). ובלשון לַאֲחֵר יד
 השתמשו לענין שלא כדרך (ungewöhnlich)
 כאדם הנושא דבר בצד האחור של ידו:
 מפרק כַּלְאֲחֵר יד (כמויות ס', ע"ב; יצמות קי"ד,
 ע"ב) ולקצת הגרסאות גם (בשבת י', ג') מזה
 eine Arbeit auf eine ungewöhnliche oder
 ungeschickte Art verrichten. (ב) מלת היהם
 hinter, nach: אַחֲרֵיהֶם בנימין (אחר אפרים)
 (שופטים ה', י"ד) לפי שמושבם בארץ ישראל
 אחר אפרים על יד הירדן (כנראה במפת א"י)

מעשרן וודאי (מוספאל מעשרות ג') עיין בכורי עמים
תק"ץ ז' 13.

אטר

אטר טעמו סגור קשור verschlossen, ge-
bunden נסמך ליד ימין (שופטים ג',
ט"ו, כ', ט"ו) gebunden an der rechten
Hand sein d. h. links sein ובתלמוד ש"ז
בלי אשר יסמך לו יד ימין: אטר מניח תפילין
בימינו (מנחות ל"ו, ע"ב) Einer der links ist.

אי

אי (א) מלת הקריאה במקרא בלמ"ד (קהלת
ד', י') ובתלמוד כלעדה אי הסידי אי
עניו (נדרות ו', ע"ב) וכנראה הוא הי (יחזקאל
ב', י') ובסנהדרין (י"א, ע"א), הגרסא הי; אי
שמים (ר"ה י"ח) ach! ach Gott, ach Himmel!
(ב) מלת השליה אין nicht: ואי אמה בא
לידי עבירה (לכות ב', א') גם יבוא לפני תואר
והוראתו כהברת, un, ohn בלי: אי אפשר
unmöglich (כ"ק ב"ה, ע"ב). ובתפלה: אי אפשר
להתקיים לפניך.

איב

איב קל טעמו שנוא אך יבדל ממנו כי
שנוא אך בלב Affen (ויקרא י"ט, י"ז;
משלי ט"ו, כ"ו) ולפעמים תתנגד אך לאהוב:
כי שנואה אנכי (בראשית כ"ט, ל"ג) אך בבהינת
רחל האהובה. ואיב במעשה אויב (שמות
כ"ג, כ"ב) וההבדל הזה יתראה עוד יותר בשמות
אוהב ושונא.

איד

איד [א] שעי"ז (א) לקיטור וענן (בראשית
ב', ט') Dunst: המששמות נקראו
לו עב, ענן, אד, נשיא, חזיו (יחזקאלי תפנית
ג', ג'; בראשית כ"ב, י"ג). (ב) לאסון Unglück
כמו שנאצל ענן וערפל לענין זה (יחזקאל כ', כ')
ובהרבה מקומות: ואיד יעלה מן הארץ והשקה
וגו', עלה שבר (לב) מלמטה מיד הגשמים
יורדין (יחזקאלי תפנית ב', א'). [ב] יום מועד

אחורנית ת"ה הפ ענינו מקדם לאחור rückt
wärts ובבהינת הזמן: למה

מנה את האבות אחרנית? וזכרתי אתבריתי
יעקב ואף את בריתי יצחק (ת"כ ליקוט מדע"ה).

אחש

אחשדרפנים תואר למושל ואולי הרכב
מאחש שהוא ענין השיבו
דר פנים רואה פני המלך חשוב הרשאי לראות
פני המלך (לסתר א', י"ד, ג', י"ב, ח', ט').

אטר

אטר שם מין קוץ stadliges Stauden-
gewächs והרבוץ אטרדים: הבטנה
והאטרדים יש להן שביעית (מוספאל שביעית ה';
ובמשניות ז', ה'): האטרדים מין אילן ואינם
כלאים בברם (מוספאל כלאים ג').

אטם

אטם קל (א) סגור verschließen. (ב) מלא
חלל כולו עד שלא ישאר אויר טפה
מרכעת die ganze Föhlung eines Geräthes
u. d. gl. ausstopfen. נפש אטומה (לכות ו',
א') ein bis zum Zeichen selbst mit Erde
ausgefülltes Grab.

אטם ש"ז לעמוד או ליסוד בית בנוי
בלי חלל massiver Grund eines
Gebäudes: האטם שש אמות (מודות ד', ו')
וירמ' מפתן (פסוקי'; ו' אלהות ו', ו'). (ב) למקום
קשה ויבש בריאה שאין הרוח נכנס לשם
ein verhärteter Theil der Lunge: אטם
בריאה ויר'ג אטום (חולין מ"ו, ע"ב).

אטון

אטון שם זכר למין דשא ממנו יעשה מטה,
והמעולה הוא במצריים eine Art
Gras woraus feiner Garn gewonnen wird
האטון והגמי וכל הגרלים באפר מיני דשאים
הן, והן כלאים בברם (מוספאל כלאים ג'; משלי
ז', ט'): הרבוץ אטונים: אטונים והוצני פשתן

עד שיאיר המזרח ד' מלין (יהושמי נרמז ג' ויומא ח' ע"ב). קרא כן אם כי יגיהו מרחם משחר קרני אור כקרני האיל עת ימריק השחר: אילת השחר כמין תרתי קרני דנהורה סלקין ממדינחא ומנהרין לעלמא (בבליא שבת דבא כ') וכן דעת Gef. ואם מענין האיל מזוזות (מלכיס י' ל"ב). שטעמו עמודי המזוזות Pfeiler כי במקום שזכר בירושלמי במקומות הנזכרים מאילת השחר עד שיאיר המזרח יאמר במדרש שם מעמוד השחר וכו'.

איל (שם א) לכבש זכר זקן יותר משלשה עשר חדש Ein über 13 Monate alt, (דוכ"ס פ"א מהלכות נזפים הקדמות הלכה י"ד) הטובים שבהם היו (1) במואב כי בין הרברים החשובים בכל המין מהדברים המצטרפים למזבח, יחשבו אילי מואב: אילים קמוצא (מנחות פ"ו ע"ב; סוטה ל"ד ע"ב; דלא מ"ב ג') ומוזה לדעתי המליצה: אילי מוצא יאחזמו רעד (שמות ט"ו ט') למשל מגבורי היל (דלא מ"ב כ"ד ט'). (2) בנביות: אילי נביות (ישע' ס'). ונקראו גם האילים המובחרים בשאר המדינות על שמם: אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם (כ"ק ל"ב ע"ב) אולי על שם כי אבותם מנביות הובאו להן, למען ישימו בנים אשר ישמנו כמותם, ע"ד שנקראו במדינתנו מין פרות שמינות Scheweit: ser-Süße להיות כי אבותם ממדינת Scheweit היו והובאו הנה למען ילדו בנים שמנים; או נקראו כן להיות כי נביות לעדות Gef. ענינו גבוה, הר והוא מקום מרעה שמן, והיותר נראה כי מלת שבעולם ענינו הנמצאות כעת אבל לא בכל החבל כי אם בנביות alle in Rebajoth existirenden Schafe —

אילוניות שת"ג לאשה עקרה: unfruchtbares Weib: אילוניות דוכריתא: רלא ילדה (מנחות י"א, ע"ב).

Feiertag: איריהן של עב"ם (ע"ו ל', ע"ב) וכן הוא לעדות בעל משא בערב (שער י"ג ד' ס') כלשון ערבי אלא ששם הוא בעין ולזה מאן דתני יעריהן לא משתבש (ע"ו ד' ב', ע"ב) ומה שביארוהו התלמודיים שם מענין אסון, או ענין עדות, הוא דרך דרש, כמנהגם בהרבה מקומות בתלמוד שתלו במלה אשר מושגה נודע, עוד ענין אחר נאות להשכלתם.

איה

איה שם נקיבה לעוף טורף Abicht לדעת רב הסדא (חולין ס"ג, ע"ב) איה ודיה מין אחד הוא ולר' אבוהו שם איה ודיה ראה ודאה מין אחד הן. ולעדות איסי בן יהודה נמצאים במזרח מאה עופות טמאין, וכולן מין איה הן.

איד

איד מלת השאלה והתימה? wie ולפעמים בה"א שדרכה ג"כ לבוא לשאלה, היך (דס"א י"ג, י"ב; דניאל י', י"ו) ובחלמוד באו לפעמים שניהם: אולי להפלת התמהון וכי האיד העני הזה מחליף דבר שלא ברשותו? (מס' ס', ב') ולפעמים נתוסף כ' אפכה (ס"ה ס', ג') אולי ג"כ להפלה ויותר נראה שהרכב מאי-פכה? wie so? וכן איכה.

איל

איל שת"ז למין אחד ממיני הצבאים Airsch לעדות יודעי הטבע, יסתעפו קרנותיו מרי שנה בשנה סעיף אחר, עד כי למספר סעיפותיו יודע מספר שני, וזה מזוון למה שאמרנו (יו"ט כ"ט) מה אילה זו כל זמן שמגדלת קרניה מפצילות; והרמב"ם מן מתרגמו (דניס י"ד) Aelch אולם (סס י"ב, ט') תרגמו ג"כ Airsch. לנקיבה אילה-אילת השחר (תהלים כ"ב, ב') אם שהוא כלי שיר או מין שיר, ועל אילת השחר טעמו על דרך וכן דעת Gef. יסוד ענין המלות האלו בקיעת אור הבקר Mor-genröthe, Morgendämmerung מאילת השחר

כמוהם לשם המקום אשר הוא יושב בו:
אֲנִשִּׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד (ע"כ ב' ד'). ובתלמוד גם
היהיר: אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם (לכות א' ה'). אִישׁ הַמִּצְפָּה
ירושלמי (יומא ב' ב'). לשׁ Befehtshat
ber, Hauptmann: אִישׁ הַר הַבֵּית (מדות א'
ב') אֲדוֹן Ber: אִישִׁי כְּהֵן גָּדוֹל (יומא א' ג').
נִסְמָךְ כְּשִׁמוֹת אֲחֵרִים לַעֲנִין תּוֹאֵר וּמֵהֵן:
אִישׁ יְמִינֶךָ (תהלים פ' י"ח). אוֹלֵי רוֹמֹז עַל
אֲפֵרִים וּמִנְשָׁה וּבְנִימִין הַנוֹכְרִים בַּפֶּסֶק ג'
מִטַּעַם הַנוֹכֵר (בראשית ח"ח י"ד, י"ח) וּלְנִקְיָה
אֲשָׁה: אֲשָׁה כְּלִי זֵין עֲלֶיךָ (ע"כ ב' ע"ב).

אִישׁוֹת שֵׁם מִ"ג אִם לְקִירוֹשִׁין Bereheli
huug: בֹּא עֲלֶיהָ לִשֵּׁם אִישׁוֹת
(תוספתא יבמות י"ב): אִישׁוֹת לְבַהֲמָה מִי אֵת לָהּ
(סנהדרין ק"ט ע"ב) וְאִם לְבַעֲלָהּ Beifah: עוֹשָׂה
לָךְ אִישׁוֹת בְּלִילָה (ע"כ ב' ד' ע"ג).

אֵת

אֵיתָן (תה"ש א') חֹזֶק תּוֹקֶף: dauerhaft, fest
stark: נִחַל אֵיתָן starf strömend (דברי
כ"א ד') וְכֵן דַּעַת הַרְמַבִּים (בב' ט' וּמַחֲלֹמֶת דּוֹמֶה
הַלֵּכָה ב') וּבִפְרִיֻשׁוֹ לְמִשְׁנָה (סוטה ט' ה'). כִּי
מִנְחַל מֵיִם יִדְבַּר בַּפֶּסֶק הַנוֹכֵר, וְרֵאיוֹ לְדַרְבִּי
(מנחות ה' כ"ד) וַיִּגַּל כְּמִים מִשְׁפָּט וְצִדְקָה
כְּנַחַל אֵיתָן: נִצָּב נַחַל אֵיתָן לְעוֹמֶת מֵיִם;
אוֹלָם מִהִמְשָׁנָה הַנוֹכְרָה וּמִגִּמְרָא (סוטה מ"ו ע"א
וע"כ) נִרְאָה שִׁפְתוֹרוֹהוּ נַחַל בִּקְעָה Thal כְּבֹאֵר
אֵיתָן קֶשֶׁה וּמַהֲבִיאָם רֵאיוֹ לֹה מֵאֵיתָן מוֹשִׁבֵּךְ
וּמֵאֵיתָנִים מוֹבְרֵי אֶרֶץ וְלֹא הִבִּיאוּ מִנְהַרֹּת
אֵיתָן (תהלים ע"ד, ט'). וּמוֹיִשֵּׁב הֵיִם לֵאיתָנוּ
(שמות י"ד, כ"ח). ב' לְמִנְהַג וְטַבַּע Beschaf:
fenheit, Natur, Art, Weise: קֶדֶם צַד שְׁמַאל
לְצַד יְמִין וְחֹזֶר לְאֵיתָנִי (מס' מ"ח, ע"ב).

אֵךְ

אֵךְ מִלַּת הַטַּעַם רַבּוּ בֹא לְהוֹצִיא דְּבַר
מְכַלל הַמְסוּפֵר nur וּבְתַלְמוּד הַרְבּוּי,
הַמוֹסֵב עַל מִצִּיאת הַמִּלָּה בְּחַנֵּךְ וְלֹא עַל עֲצָם
מוֹשְׁגָה: קָאֵיִן וְקִין שְׁבַתוֹרָה (ר"ס י"ו, ע"ב).

אִים

אִים, פִּיעֵל, יוֹצֵא בִּיהוּסִי עַל וְאֵת, עֲנִינוּ
מוֹרָא, עוֹרֵר בְּלִב אֲדָם יִרְאָה בְּהִרְאֵנוּ
לֹו הִרְעָה אֲשֶׁר תַּצְמָה מִמַּעֲשָׂהּ לֹא טוֹב,
drohen, Furcht einjagen: כִּיצַד מְאִיִּמִּין אֵת
הַעֲרִים הָיוּ מִכְנִיסִין אוֹתָן וּמְאִיִּמִּין עֲלֵיהֶם
(סנהדרין ד' ה'; סוטה א' ד').

אֵימָתָן שֵׁת"ו לֹאֲדָם הַמִּטִּיל אֵימָה ber
Furcht von sich giebt: הָאֵימָתָנִין
וְהוֹחֲתָנִין (מס' דרך ארץ רנה פק ב', נבאש).

אֵין

אֵין בְּסִמְכוֹת אֵין, שֵׁם לְהַעֲדֵר וּאִפֶּס Nichts
[Nicht seyn] מִמֶּנּוּ (א) מִלַּת הַשְׁלִילָה
nicht וּבַחֲבוּר עִם כְּנוֹי הַגּוֹף: אֵינוּ מְכִיר אֲדָם
(דמאי ד', ו') הִרְאוּ אֵינְנוּ. בֹּא בַקְשׁוֹר מְלִיצוֹת
שׁוֹנוֹת: אֵין צָרִיךְ לֹמַר דֶּרֶךְ הַלְשׁוֹן לְהַגִּירָה
מִקַּל עַל הַמּוֹר אוֹ לְהַפֵּךְ, vielmehr, vielmehr
niger (שְׂבִיעִית ד', א'). יִדְמָה לָהּ: אֵינוּ דִּין?
(פסא ו', ו'; ב"ק ב', ו'). אֵךְ הִרְאִישׁוֹנָה הִיא
הַגּוֹרָה בְּרוּרָה בְּלִי הוֹלֵק וְהַשְׁנִיָּה אֵינָה בְּרוּרָה
וְתַמְצָא לְפַעֲמִים הוֹלְקִים: אֵין עֲלֶיךָ לֹמַר
du kannst daher nicht anders sagen:
עֲלֶיךָ לֹמַר כְּלִשׁוֹן הִרְאִישׁוֹן אֵלֹא, כ' (ספרי נא, א'
מ"י). אֵין לֹו מוֹחַ בְּקֶדְקֶד (ירושלמי יבמות ב')
Er hat kein Gehirn im Kopfe, er hat
keinen Verstand: אֵין הַקּוֹמֵץ מְשַׁבֵּעַ אֵת הָאֵרִי
(ברכות ג' ע"ב): Eine Handvoll genügt dem.
Löwen nicht: אֵין חֲבוֹשׁ מִתִּיר עֲצָמוֹ מִבֵּית
הָאֲסוּרִים selbst kann der Gefesselte sich nicht
entfesseln (ב) ת"ה פּ מִשְׁמַשׁ לְשֹׂאֵל עַל מְקוֹם
וְהוּא בַחֲבוּר ל' וְהוּא אֵךְ בְּתַלְמוּד: wohin
מֵאֵין וְלֵאֵין? (ירושלמי טעמא ב', א') woher
(?) (kommst du), und wohin (gehst du?)
הַרְגֵּלִים (רנה נבאשית ב'). Woher kommst du?

אִישׁ

אִישׁ שֵׁת"ו (א) לְתוֹשֵׁב Bewohner כְּמוֹ בן
(לכ"ה ד' ב'). וְבַעַל (שופטים ט', ב') וְנִסְמָךְ

ע"א) והרבו: שתי אֲכִילוֹת (פסחים ע"ו, ט"ז).
 ג) לתפסת מקום Einahme eines Raumes
 אֲכִילַת הגפן והקבר והסלע (כלאים ב', י').
 אוֹכֵל ש"ו למאכל Speise ובמקרא אֵכֵל:
 המוציא אוֹכֵלִים (שבת ד', ד').

מֵאֲכִילַת שת"נ א) לכינה Haus מאֲכִילַת
 של ראש ושל גוף (מס' י"ט, ע"ב) ושם
 (פרק ח', משנה ב'). ב) לתולעת-עץ Solzwurm:
 כל העצים הנקצצים (בט"ו ב"ב) אינן עושין
 מֵאֲכִילַת כרתני כל עץ שנמצא בו תולעת
 (ירושלמי תענית ד' י').

אכף

אוֹכֶפֶה הרבוי אוֹפְפוֹת: והקיפוה בְּאוֹפְפוֹת
 (עירובין ט"ו, ע"ב) שע"נ לזכר הניתן
 על' ההמור Sattel: המור בסימני אוֹפֶה (נ"ח
 כ"ו ע"א, שבת כ"ג, ע"א) ממנו לרעת Gef.
 אֶפֶה עליו פיהו (משלי ט"ו, כ') zwingen ואולי
 ממנו עכב jemanden zwingen
 zum Dableiben. אכן יותר נראה שעכב מענין
 בבטן עקב את אחיו (הושע י"ב, ד') אהוו
 בעקבו לבל יצא.

אל

אֵל מלת השליה: nicht: אל יהי לך חוֹמֶץ
 וּמִלַּח בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ (לד"כ פק' כ') קללה
 du sollst weder Effig noch Salz in deinem
 Hause haben (ein Fluch).

אֵלֶּן מלת התנאי wenn וּבִתְלִמוֹר לפעמים
 בכ"ף ענינו כאשר אם als wenn בְּאֵלֶּן
 נשחט ב"ג (ובסמי' ט', ג').

אֵלֶּה קל יוצא מענינו השבעה schwören
 מענין תקף כי הנשבע יתן אמון ותוקף
 לדבריו בשבועתו ע"ד שיאמר האשכנזי
 durch einen Schwur bekräftigen.

אֵלֶּה שם"נ ליללה das Befehlen: סורסי
 לְאֵלֶּה (ירושלמי סוטה כ"א, ד) רכס לסור
 וישלח ז"א).

המלה הזאת סגולת המשורר על ידותון כי
 ישאה על שפתו בשיר קטן (מהלים ס"ג) ששה
 פעמים.

אכל

אֵכֵל, קל, יוצא, מענינו תפוס מקום
 (einnehmen einen Platz.)

אוֹכֵל בדרום אמה אחת (מדות ג', ח'). כמה
 הלוחות אוֹכֵלוֹת בארון (ב"ב י"ד ע"א) והוא
 ביחס הב' ולרעת רש"י (ב"ב סס), וביחזקאל
 (מ"ב, ה') נמצא גם במקרא על מושג זה
 וביחס המ"ם: כִּי יֵאָכֵל: אתיקים מהנה (יחזקאל
 סס) וכן רעת Oseaius: אֵכֵל כָּל וְשָׁב כָּל
 (פסחים קיד ע"א) 36 Zwiebel so wirst du ru-
 hig im Schatten deines Hauses wohnen
 d. h. lebe mäßig, so wirst du ruhig leben.
 נִפְעַל: ארץ אחת נִאֲכֵלַת ירושלמי (שביעית
 י"ג) ענינו פרי ארץ אחת ועד' נמצא גם
 הִקֵּל: בעצבון תִּאֲכֹלְנָה (בראש' ג', י"ח: ישיע' ט'
 י, ל"ו, ט"ו).

נִפְעַל יאמר אך מאש (vom Feuer) ver-
 zehren: מן הגהלים הִמְאֻכְלוֹת (תמיד ט', ד')
 וי"ג מן המִעֻכְלוֹת בעין.

הִתְפַּעַל התנתך מזון במעים (Von genoss-
 sen Speisen sich verzehren, auflösen im
 Magen. Magen. ער כרי שִׁיתֵּאָכֵל המזון (ברכות ח', י').
 וי"ג נִתְאָכֵל והוא הנתפעל.

נִתְפַּעַל, אכל מאש שיעור אֶכֶל (ברכות כ"ג,
 werden: אברים שלא נִתְאָכְלוּ (תמיד כ', ט').
 אֵיכֻל שם"ו אם להתכת המזון במעים
 Verzehrung, Auflösung der Speisen

im Magen: כמה שיעור אֶכֶל (ברכות כ"ג,
 ע"ב) ואם כליון ע"י שריפה Vernichtung durch
 Feuer: אֵיכֻל אברים ופדרים (ירושלמי דמאי י').

אֲכִילָה שם"נ א) למאכל Speise (מ"א ט"ט,
 ח') אֲכִילַת צער (ספרי נשא כל יום)
 ungenießbare Speise. ב) ללעיסת המאכל
 das Essen Rauen על אֲכִילַת מצה (פסחי' קט"ו,

אלל

אַלל (שע"ו א) לגיד הצואר והשררה והוא רחב ולבן וקשה מאוד *Haarflachs*

ולדעת התלמוד (חולין קכ"ט, ע"ב) הוא הַאֲלֵל הנזכר (לוי י"ג, ד'), אשר אם יפסק אין לו רפואה וזוהו אפשר לבאר: רועה אֲלֵל (מכ"י

י"ט, ט"ו). אחרי שאמר בפסוק הקודם כי הרועה האוילי יאכל בשר הבריאים ואף פרסותיהם יפרק א"כ לא נשאר רועה כ"א על הגידים

אשר לא יאכלו; או נאמר יען שאין באלל הזה שום תועלת לא לאכול ולא לדבר אחר

הוא משל לאפס ואין וידמה למליצת רועה אפר (ישעי' מ"ד, כ'). ורועה רוח (הושע י"ב)

(י"ב, טו). לבשר הנשאר בעור הבהמה כשמפשיטין אותה *die kleinen Stückchen*

an einer abgezogenen Haut: הקיספה וְהַאֲלֵל (חולין ט"ו, ט"ז). ולדעת ר"י (שם קכ"ט

ע"ב) אֲלֵל דמשנה כולל ב' ההוראות הנזכרות. **אַלְלִי** (א) מלת הקריאה לצער ביחס הלמד

המתייחסת על המילל *wehe mir!* וביחוס על ליחס הדבר בשבילה מיללין:

אַלְלִי רבי עליך (סדר"כ כ"ה). (ב) שם לצרה ואנחה *Schmerz, Klage*: אמרתי להוללים

אל תהולו אליא אלו שמביאין אֲלִי לעולם (פסיקתא לקוט שמיני תקכ"ד) ע"ד שגזר ממלת הצער אוי! שם לכאב וצרה: למי אוי (משלי

כ"ג, כ"ט).

אלם

הַאֲלֵם נפעל עומד היות געדר מכה גרבור *stumm sein, verstummen*

דנמיה (תהלים ל"ט, ג'). כ"כ דוממתי עד שכמעט נאלמתי *so tief schweigen als wenn man stumm wäre*

zusammenbinden כאלו כלי הדבור קשורים לא יוכלו התנועע. ראה פיעל ב' ויש לבאר ער"ו:

יתרו פתח ויענני (לוי ל' ט"ב). ממוראי עליהם היו מתהילה כאלמים אך עתה פתחו

אַלִית שח"ג למקוננת *Klagefrau die auf musikalische Instrumente Trauer-*

lieder spielt. מפני שְהַאֲלִית יושבת עליו (כלים ט"ו ו') ואולי נקרא על שם זה אחד מבני

הימן המשוררים אֲלִיאָתָה (ד"ס כ"ה, ד') על שהיה מנצח על כלי שיר קנה ונהי, כמו

שנקראו שם שאר אחיו גידלתי רוממתי עזיאל בלי ספק על שם מיני השירים וכלי השיר

שהיו מנצחים עליהם.

אַלָה שם כלי זיין דומה למקל, והוא של ברזל *Streitkolben, Keule* לא יצא

בְּאֵלָה (שבת ו', ד'; כלים ט"ו, ח'; פסחים כ"ז ע"ב) ולדעת הרמב"ם בפירושו למשנה (שבת סז) הוא

מִגְן *Wappenstein* ויברל ממנו אך בתוארו המגן משולש והוא עגול. ואולי יש לפרש מזה

תְּאֵלָתָה להם הנצב לעומת מגינת לב (לויכ"ג, ט"ו). שענין מגינת לב לדעת *Wef.* מגן *Wappenstein*

דבר הסוכך על הלב ומטפשו *verstocktes Herz* ויהיו א"כ שני משקלים אֵלָה וְתֵאֵלָה.

אַלִיתָ שח"ג א) לונב כבש *Gettschwanz* (ויקרא ג', ט'). אֲלִיתָ וְקוֹץ בָּה (ר"ס

י"ו, ע"ב) מליצה ענוה טובה מגבלה, בלתי שלימה *ein Gettsstück und ein Dorn darin*

הנצב *beschränkter Genuß, getrübt Freude* לונבי אורים. *Erbsenbränder, abgebrante*

Spänchen: והצית את האש בְּאֵלִיתוֹת (פרס י', ט') (ג) לבשר און הרך הגוח לכוף כונב

Erbsen: יכוף אֲלִיתָ לתוכה (כמוכות ה', ע"ב).

אַלְהוּת שמ"ג *Gottheit*: אלהים אחרי וכי אֲלֵהוּת הן? (מכילתא לקוט יתרו

דפ"ט).

אֵילָן שע"ו לעץ *Baum*: פירות האֵילָן (כרכות ו', ט'). והריבוי אֵילָנוֹת: העושה

סיכתו בין הָאֵילָנוֹת (סוכה ב', ד').

אלח

נֶאֱלַח נפעל נתעב *verdorben unflätig* הוא מהמתהפכים חלמא (יחזק"ל כ"ד, ו').

כחומר *kaufen* ע"ד החילוף או מהמתהפכים
ערימה צבור גדול. (ב) לאסור קש בו יאולמו
האלומים *Strohband womit man Garben bindet*:
תבואה שניתנה לאלומה (פילס סס).
אַלְמֶן שת"ז לאיש שמחה אשתו *Wittmer*
ובסימן נקיבה אַלְמֶנָה, לאישה שמת
בעלה *Wittwe*: אַלְמֶנֶת עִיסָה (עדיית ח', ג').
ספק אם נישאת לחלל ואם נישאת ספק
אם בעלה חלל היה ונגזר משם זה פעל
אַלְמֶן פיעל, יוצא, עשה אשתו אלמנה ע"י
מיתתו מַאֲלֶמֶן את אשתו (פסחים
ח"ט, ע"ב) *umbringen und dadurch sein*
Weib zur Wittwe machen.

נחפעל *Wittwe werden*: או שנתאלמנה
(יבמות ב', י').

אַלְמוֹן ש"ז למין ארז *Almoe*: אַלְמוֹנִים
בלומא (ר"ה כ"ג ע"ב).

אַלְמוֹג ש"ז למין ארז ישגא גם בלבנון
(ר"ב ב', י'). אַלְמוֹנִים כסותא (ר"ה
כ"ג ע"ב) *Sandholz* והיחיד במשנה: טבעת
של אַלְמוֹג (כלים י"ג, ו').

אלף

אַלְף שע"ז לבהמה בייתית *gahmes Kind*
(ר"ה ירמיה י"א, י"ט): צנה וְאַלְפִים
(תהלים ח', ח'). ואולי: בהמות בהררי אַלְף
(סס כ', י') מענין זה חיתו יער (הפדלים)
ובהמות הביתות הרועים בהרים כולם לר'
המה והררי אַלְף כמו הררי גמרים (ס"ה ד',
ח'). וכן דעת רש"י. (ב) לאות הראשון מאותיות
שפת עברי: באלף בית (גיטין ס', ע"ב) והרבו
אַלְפִים (ספרי ואתחנן, ושננתם, שנת, ק"ג, ע"ב).
אַלְפָּה שת"ז (א) למלמד *Lehrer*: אַלְפִינוּ
בתורה וח"א בתורה ובמצות (ברכות
י"ז ע"ב). (ב) לאומן ומורה *Erzieher, Hof-*
meister: רבי בתורה וְאַלְפִי בדרך ארץ (מסכת
כלה; אבות ו', ג').

היתר שנקשרו בהם כלי דבורם ויענני עוות
er hat die Zunge sich abgelöst und hat
mir entgegen ולפי הקרי יתרי גם הוא נכון
מוראי עליהם כיתר בו נקשר כלי דבורם —
או הוא מענין העלם כי מחשבות אלם נעלמו
מאתנו ובשני הפעלים יחסר הקל ותחתיו
ישתמש הגפעל, ויראה הענין הזה עוד יותר
בשם אַלְמוֹנִי הנלוח תמיד לפלוני שהוא מענין
פלא והעלם. ומילמדנו הובא בערוך ערך אלם
א' נראה שענינו סגירה.

פיעל יוצא, אמן, אשר *befräftigen, befe-*
stigen ירמה לו חלם (ליזכר ל"ט, ד'. יס"ג ל"ח,
ט'). בחילוף הרמות: אַלְמוֹנֶה רבנן לשיעבורא
(כתובות כ"ט ע"ב) ומוזה (ב) קשר עמרים *Gar-*
ben binden, durch. Binden befestigen.
עשה עצמו כאלם *stumm stellen, machen*:
היו מַאֲלֶמִים בעצמם. (לקוט יס"ג שמו ילמוד)
ומבנין הוה השם אַלֶם ברגש הע"ן.

אַלֶם שת"ז לנער כח הרבור *stumm* ולנקיבה
אַלְמֶת: אַלְמֶת שחלצה (יבמות ק"ד ע"ב;
סוטה ו', ע"ב). ומשקל אחר אַלֶם: האומנם
אַלֶם צדק תדברון (תהלים כ"ח, ב'), האומנם
שהמלצתם בעד הצדיק אשר יאלם ובשער
לא יפתח פיו להצטרק ע"ד פתח פיך לאלם
habet ihr der stummen Gerechtigkeit das
Wort geredet, sich ihrer angenommen?
וגם בגמ' (חולין פ"ט ע"ב) ביארוהו מענין העדר
הרבור.

אַלֶם ש"מ לעצמה ויקר *Raht, Wichtig-*
keit: מאי אַלְמִיָּה דהאי עשה (פסחים
כ"ט ע"ב).

אַלֶים תה"ש חזק *stark*: כל דַּאֶלִים גבר
(ב"ב ב"ד ע"ב).

אַלְוֶמָה שע"ג (א) לאגודת שבלים *Garbe*
ויברל מעומר בכמות כי עומר
הוא מספר אלומות מקובצות *Garbenhäufen*
(המנ"ס בפירושו לפילס ו', י'). ועמר לדעתי

אמר

אָמַד קל, יוצא, שער *urtheilen, schägen* שער *dafür halten* הוא או מענין עמד כי כשנשער ערך דבר מה נעמידהו אם לעיני בשרנו (ויקרא כ"ז, ח'). או לעיני שכלנו, ע"ד שיאמר האשכנזי *ich etwas so und so vorstel-* len וראה לזה: עומד חמש סאין (תמיד כ'), בעין: או שהוא מההפוכים מענין רמה *vergleichen* כי כשנשער דבר מה נרמהו לערך דבר אחר נודע לנו איכותו או כמותו (יטעי' ח', י"ח). ומענין שפוט (תהלים כ', כ"ה). *ur-* theilen, wähenen ויש עוד לומר שהוא מענין מרד במחשבה *abmessen, kalkuliren*: אומדין אותה כמה לקט ראויה לעשות (פסא ס', כ'). *berednen* אומדין אותו אם מחמת חולי הראשון מת *urtheilen* (גיטין ז', ג'). הפעיל כקל האמידהו אותה (כרלשית דבא ס"ד) בשני פעולים.

אומדן שמ"ו להשערה *beiläufiger Über-* schlag: תרומה גדולה ניטלת באומדן (מנחות כ"ד ע"ב) בעומד חמש סאין (תמיד סס). **אומדות** ת"הש, שלא בצמצום *beiläufig*: אל תרבה לעשר אומדות (לכות ט"ט ט').

אָמִיד שת"ו לעשיר ע"ש שבני אדם אומדין רכושו זה בכה וזה בכה *reich* ולא אמיד. (גיטין כ"ב ע"ב; כ"ב ח' ע"ב).

אמה

אָמָה הרבוי במקרא אמהות ע"ד זר, ובתלמוד כחק: ג' אמות (נכמות ז"א ע"ב). כמשם שפה שפתות והרבויו אינו מוסב על מושג המלה כ"א על המלה עצמה—שת"נ לשפחה אם קנויה קנין הגוף *Skavin* (ויקרא כ"ה, ח'). ואם קנויה קנין זמני *Dienerin, Magd* (שמות כ"א, י'). ולהראב"ע (ויקרא י"ט, כ'). נקראה גם קנויה קנין זמני שפחה; אולם בפסוק (כ"א ט) חזר ועפ"י המליצה הנה אמתה לשפחה

אלר

אֵלֶר ש"ו לסכין שהותכין בו הקולמוס *Febermesser*: האלר והקולמוס (כלים י"ב, ח').

אם

אם מלת הטעם ומהנה התנאי *wenn* ובמושג זה בא בתלמוד במליצות שונות: אם אמת—תאמר שולל ההגזרה מהמסתבר על שאינו מסתבר *hast du das von diesem be-* hauptet, wirst du es auch von Jenem, bei dem es nicht anzunehmen ist, behaupten? אם אמת בקדשי קדשים כ' תאמר בעולה (נחמס י', ד'): אם בקשף ליחנק הקלה באילן גדול (פסחים ק"ב ע"ב) אם יש לך לשאל דבר גדול שאל להכם גדול *erdroß-* feln, so hänge dich an einen großen Baum d. h. verlangst du Aufschluß über einen wichtigen Gegenstand, so frage einen gro- ßen Gelehrten וי"מ אם תרצה שישמעו דברך למוד לפני רב ואמור שמועותיו משמו: אם בנערותך לא תפצתם (למודעים) איך תשיגם בנקנותך! (אדר"כ כ"ד) *hast du in der Jugend* nach Wissenschaften kein Verlangen, wie willst du im Alter sie erlangen? אם תבוא לביתי אבוא לביתך (סוכה כ"ג ע"ב אדר"כ י"ב) *kommst du (Mensch) zu mir (Gott) so komme* ich zu dir: אם בארזים נפלה שלחכת, מה יעשו ארזי קיר? אם ליתן בכתף הועלה, מה יעשו רגי הקק? בנחל שוטף נפלה חכה, מה יעשו מי נבים? (הספר ח"ק כ"ס ע"ב). *Hat* die Flamme Zedern ergriffen, was soll machen der Wisp auf der Mauer? *ist Einjatan in* Hamen gefangen, was wird machen das Fischchen im Sumpf? werden in strö- mende Gewässer Rege geworfen, was sollen die Wassern im Zisternen thun?

daß er ihn nicht eher fordern wird als bis er ihm wirklich wird darauf geliehn haben: נושא ונותן באִמְנָה (ב"מ כ"א ע"ב) כשלווקה מאמין למוכר שקנה את החפץ בכך וכך ונותן לו על מחיר זה רוח האש von Jemanden kaufen (ב"מ ס"ג ע"א) פסק עם אדם שיתן לו פירות לאחר זמן בשער של עכשיו ומאמינו שיתנם לו אף אם יוקירו Fruchte Verbindlichkeit, zu einer späteren gewissen Zeit um den festgen Preis zu liefern

אִמְנָה שם מפשט נקיבה (א) לדבר שמסכימים בו המחשבה הדבור והמציאות Wahrheit, ויען שיתכן לקרוא לפעמים ע"ד העברה אמת, לדבר שמסכימים בו אך המחשבה והדבור ולא המציאות, שהוא אמת בבחינת המדבר הוזה, כראובן שהעיד על שמעון שהרג את הנפש מחשבו, לחולשת ראייתו שהוא שמעון ובאמת הרוצח הוזה היה לוי הנה בבחינת ראובן ידבר אמת, אצלו יסכים הדבור עם מחשבתו, ולא הרע לדבר מה שלא ראה וחשב, אף ששקר הוא במציאות ואדרבה ידבר שקרן אם יאמר שראה שלוי היה הרוצח מאחר שלפי מחשבתו היה שמעון הרוצח ולכן הוסיף בתורה בענין דרישת העדים (דניס י"ג ט"ו י"ז ד) למלת אִמְנָה עוד מלת נכון לאמר שגם במציאות הוא אמת * וזולת דרישת העדים אין מקום בכל התנ"ך לדבר מאמת העובר כזה לכן לא תמצא הוספת מלת נכון בלתי שם. בא ביהם הב' לענין אך אִמְנָה jedoch, allein אפס (שנת א')

sprach den der Amensagende nicht gehört hat, אִמְנָה הַטּוֹפָה (ברכות מ"ו ע"א; ירושלמי סע) שענה אמן קודם שתכלה הברכה האמנה ausgesprochenes Amen לשנים ein theilweise ausgesprochenes Amen (סע)

אומן ש"ז (א) לחרש וחושב מפלא במלאכתו תהיה באיזו מלאכה שתהיה Kunst Meister, ובמקרא אִמְנָן: אומן קונה בשבח כלי (ב"ק כ"ח ע"ב; ע"ז ל"ד ע"ב) והרבו אומנים נתן לאומנים לתקן (ב"ק ע"ג; ברכות כ' ד') רופא אומן (ירושלמי שנת י"ד ד') geschickter Arzt. (ב) לשורת שדה או כרם Reihen im Weinberge oder auf dem Felde ואומן (פסלי ד', ה'; מדרים ד', ד')

אומנות שם"ג למלאכת אומן Profession: אומנות נקיה (קידושין ד' ס'). (ב) לרגילות Gewohnheit: ובלבד שלא תהי' אומנותו בכך (שביעית ז', ד') הרבו אומניות: שלש אומניות וכו' החייטן ספרין והכובסין (פסחים ד' ו') והכונה על בעלי האומניות Handwerker

אִמְנָה שם"ג לבטחון Zutrauen: שטר אִמְנָה (כתובות י"ט ע"א; ב"מ כ"ח ע"ב; כתובות פ"ו ע"ב) שטר שנתן הלוח למלוה שאם יצטרך למעות ילוה לו המלוה עליו ומאמין הלוח את המלוה שלא ירשיע לתובעו טרם ילוה לו ein Wechsel in Händen des Gläubigers worauf aber noch nichts ausgeliehen wurde; der sich auszuleihen Gebende schenkt dem Gläubiger das Zutrauen

הערה ומהו כנין דעת חכמינו ז"ל שדרשו (סנהדרין מ', ע"א) משמענות הלשון ודקדקת וחקירת ושאלת היטב והנה אמת שבע הקפירות הכלליים שיתכנו בכל עדות שהם אלה המקום והזמן שהם האבן הבזוק אס ירשיעו העדים לבזבז בזוק לומר בפיהם דבר שלא ראו אכן הקפירות הפרטיים הנוגעים במעשה עלמון לידע אס היה הדבר במציאות כגון מכירת אדם את הרולף; הנסיף הרג אס באיריין זאת למדו (שם מ"א ע"א) מעלת ככון וז"ל ככון שיהי' ככון אחד אומר נסיף ואחד אומר באיריין אין זה ככון ועפ"י כנין דעת הרמב"ם בפ"ב מהלכות עדות הלכה א' עיין משנה למלך שם.

בתורה erwähnt werden ואם האומר גוף סתמי
ישתמש בעתיד זכר: ויאמר ליוסף (בדלשית
מ"ח, ט') jemand ואם האומרים שונים, פעם
זה ופעם זה, ישתמש בריבוי: אָמְרוּ לוֹ (יומא
ו', ט') man ואם ר"ל שכן רגיל על לשון
רבים מבני אדם ישתמש במקרא בנפעל:
על כן ויאמר כנמרוד וגו' (בדלשית י', ט') pflegt
man zu sagen ובתלמוד משתמש גם בזה
בקל: אומרים לתמור טול פור חטים ונתתהו
ראשך (ספרי בהעלותך, וילמד משא) man sagt
zum Esel: nimm hin einen Eur Weigen
und laß dir den Kopf abschneiden (ב) חשוב
denken, וליתר ביאור נסמך לו לפעמים
השם לב (בדלשית י"ו, י"ז) ובתלמוד השם דעת:
אמרה הוה פִּרְעֹנָה (לדר"כ ט').

נִתְפַּעֵל כנפעל: מִתְאַמְרוֹת משמי (יבמות
ט' ע"ב).

אָמִיר שת"ז לענף הגבוה, ויסוד הוראת
השרש הוה קצה החיצונה, אם בגובה
(ישעי י"ו, ו') ואם בשפל: חלוק לבן שאין בו
אימרא (ע"ז ל"ד ע"ב ט') טעמו שפה Stand, Saum
אולי עד"ז: יזמרה למזמרה (מהלים קל"ט, כ')
erniedrigen וכן: נחלת אָמְרוֹ מאל (לוי כ'
כ"ט) schlechter Anteil אכן יותר נראה שהוא
שבה אך עד ההיתול.

אָמִירָה שמ"ג א) אָמֵר Reden אָמִירָה
לנברי (שבת ק"ג ע"ב ט') מנין שהיתה
קריאה אף לְאָמִירוֹת (במדבר דכ"ו י"ז) נדר
Geüßte, Versprechen: אָמִירָה לגבוה (קידושין
ט', ו') (ב) דבר חשוב Gegenstand würdiger
עשאו אָמִירָה שנאמר וְהָאָמִירָךְ (לקוט בשלח
רמ"ד) ומזה: יוצא לְאָמִירָה (שמות דכ"כ ט').
מְאָמֵר א) שת"ז לציווי ואזהרה Befehl
והרבו: בעשרה מְאָמִרוֹת (לכות ט'
ט') (ב) לשיחת חולין או דבור מקה וממכר
gemeines Gespräch, im Gegensatz eines wif-
senchaftlichen oder religiösen Gespräches:

י', ד'; תרומות כ', ט'; ב"מ ד', ט') וכל בְּאֵמֶת
אין להשיב עליו, כאילו היא הלכה למשה
מסיני. (ב) לישות ועצם Wesen: בְּאֵמֶתָה של
תורה (מגילה ט"ו, ע"ב) כעצם הס"ת; ולדעת ר"ת
נקראה המוזהר כן להיות בה מלכות שמים,
ומזה נ"ל: כל דיין שרן דין אמת לְאֵמֶתוֹ
(פאה ט', ט') לעצם ועקר האמת nach der
Strenge und dem Wesen der Wahrheit.

אמץ

אָמִץ קל, עומד, היות חזק stark sein, עצם
ע"ד החילוף וההפוך, וכמוהו נשאל
על סגירת עין בחזקה (ישעי ל"ג, ט"ו) עיין
פיעל ב', וממנו נאצל לדעתי לסגירת הלב
בלי רחם: unmild, tyrantisch sein, לא תֵּאֱמָץ
את לבבך (דברים ט"ו, ו') ונצב (שם ובסוטה מ"ו ע"ב)
לעומת לא תקפוצ את ירך שטעמו סגירת היר,
ונמצא גם בקל על מושג זה: אָמִצְי הֵלֵב
Tyrannen die das Herz verschließen, (מוספא
סוטה י"ד).

הַפִּיעֵל יוצא א) חזק ermutigen: כל
הַמְאִמֵץ עצמו בתפלה (סנהדרין מ"ד, ע"ב) מְאִמֵץ
כַּה (משלי כ"ד, ה') ע"ד גבורי כח (מהלים ק"ג,
כ') ולא נראה לי דעת המבארים האומרים
שם מאמץ היא מ"ם היתרון ואמץ הוא
תואר, כי מצאנו בתלמוד דוגמת המליצה
הזאת והיא בפיעל: שיהיו הכל מְאִמֵצִין את
פָּחוֹ (סנהדרין סז). (ב) סגור עין בחזק Augen
schräffen: הרוצה לְאָמֵץ את עיני המת
(מוספא שבת י"ח) וגם בלי שם עין להוראה
הזאת: מְאִמֵצִים את המת (שבת כ"ג, ה') וכל
הַמְאִמֵץ (שם). ג) סגור לב: כבקל: מְאִמֵצִי
הלב וקופצי ידים (סוטה מ"ו ע"ב).

הַתְּפַעֵל מענין פיעל ב': הרוצה שיתִּאֱמָצוּ
עיניו של מת (von den Augen aufschließen)
(שבת קכ"ט ע"ב).

אמר

אָמֵר קל א) דוה sagen: כל מצות הָאָמִרוֹת

התלונה את פיהם, והער כי לא צעק משה אל ד' עד אחר שכבר אכלה האש בקצה המחנה יען לא נודעה לו תלונתם אלא מהעונש הזה מה שלא עשה כן בשאר תלונתם ורעתם אשר עשו, בהם הקרים תפלתו או תוכחתו או ניהומיו עד לא ההל ד' לקצות בעם (שמות י"ד, י"ג; שמות ט"ו, כ"ה; י"ז, ד'. ל"ב, י"ב. במדבר י"ד, י"ג; ט"ז, כ"ב. י"א, י"ב) ומה שלא התפלל עליהם במן אחרי תלונתם? הוא, כי מיד שעלה על לבם להתלונן, כבר היה מחפץ השם להמטיר להם לחם מן השמים, ועד"ז יש לבאר ג"כ וישמע ד' (במדבר י"ב, ב') לשון הרע הגרבר בחשאי אך אהרן ומרים הנזכרים במשה ידעו ממנו ולא משה ושאר העם, ואך לר' לברו לפניו נגלו תעלומות נודעו דבריהם, והוא ע"ד אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו ויקשב ד' וישמע (מלכי ג', ט"ו) ולזה גם שם לא התפלל משה בעד אחותו כי יסלח ד' להכ"א אחר שנצטרעה, כי תוכחת השם ועונשו אותה באו כאחד ומשה לא ידע ממנו עד העת ההיא — בא ביהם על ככל הפעלים ממושג זה: אָבַל (חושב י', ה') ספוד (כרי י"ב, י') קונן (יחזקאל כ"ז, ל"ב) התאונן (לוי ג', ל"ט) נדה (יחזקאל ל"ב, י"ח).

אֵוֶן שט"ו לאכל ביום שמת קרובו Trauer-erender: ונאכל לְאֵוֶן (דמלי ח', ב'): לא נתתיו לְאֵוֶנִים (מנצ"ט ה', ב').

אֵוֶנָה שמ"ג לְאֵכָל אשר יתאבל האדם ביום מיתת קרובו Trauer: אכלו בְּאֵוֶנָה מע"ש שם ומ"א אֵוֶנֹת: אֵין אֵוֶנֹת אלא בלב (ספדדק ו', ו').

אנס

אָנַס קל יוצא (א) הפצר überreden, drin- gen (אסנד ח', ה') נדמה לו אלץ בחילוף הדומות. (ב) הכרה zwingen, nöthig- gen אָנַסִים היינו (כמוות ב', ג') ונאמר בסתם על הכרה לונות Gewalt anthun, zum Bei-

אך אתה שבות מְאָמָר (יחזקלי שבת ט"ו, ג'). לקידושי כסף או שטר Berpfändniß, Berlo- bung: עשה בה מְאָמָר (יחזקלי ב', ח').

אנה

אָנָה קל, עומד, יבב adzen דומים לו אנה, אנק. ונראה כי יברלו במדרגת האנהה כהברלב במבטא, אנה בה"ר רפה הוא גם בדממה (ישעי' ג', כ') trauern אָנָהה כבר תעבור פה בהשמעת קול (שמות ב', כ"ג) jam- mern ואנק, גם הפוכו נאק, טעמו זעק וזעקת חלל (ירמי' כ"א, כ"ב) Angstgeföhrei erheben אלה בחילוף הדומות ואנן בתלמוד ידמו להם.

אנה

הָאָנָה נפעל נקשר במ"ם על רעה הנמצאה בגוף הנאנה (שמות ב', כ"ג) וביהם על, על רעת קרובו הנאנה ועל רכושו כי ברעה הוא (יחזקאל כ"א, כ"ב) ובתלמוד התפעל במושג הנפעל למה נְתָאָנָה (שמות דבס ח').

אנך

אָנָך פיעל, יוצא, נגזר משם אנך אשר יסוד הוראתו לדעת Gef. עופרת Blei או בריל Zinn, טעמו צפה באנך verginnen oder mit Blei überziehen: כלים הטהורים שְׁאָנָקֵן באנך, תוספתא (כלים ב"ח, ח').

אנן

אֵוֶנֶן פיעל, אבל בלב im Herzen trauern: לא היו מתאבלין אלא אֵוֶנִים שאין אנינות אלא בלב (ספדדק ו', ו').

הַתְּפִילָה: כפיעל אבל בלב וכן נראה (מספדי, נספדדק ויהי העס): אֵין כְּמֵהָאֵוֶנִים אלא כמתלהמים ואֵין כמתלהמים אלא כמדורים את עצמם (sich) betrüben: מְתָאֵוֶנִים עליו (ונחסי ק' ע"ג) ולהיות כי האנינות אך בלב לזה נאמר: ויהי העם כְּמֵהָאֵוֶנִים רע באוני ד' וְיִשְׁמַע ד' ויחר אפו (במדבר י"א, ח') כלומר אך לר' הרואה ללבב ושומע רעיוני אדם, לו לברו נודעה תלונתם ולא למשה, כי לא עברה

אַסוּפִי שת"ז לילד הנאסף מן השוק ואבותיו לא נודעו מי המה: **finden**: אָסוּפִי כל שנאסף מן השוק ואינו מכיר לא אביו ולא אמו (קידושין ד' ב') ועד"ו המליצה: כי אבי ואמי עזבוני ור' יאספני (תהלים כ"ו, י') ולנקיבה אֶסוּפִית: אסופי לא ישא אֶסוּפִית (קידושין י"ג ע"ב).

אַסִּיפָה שמו"ג א) לענין א' בקל: **das Zusammennehmen**: פסולין בַּאֲסִיפָה (יבמות ע"ב ע"ב ספרי חקת ושלף חולין כ"ז, ע"ב). ב) לענין ג' מקל **Ernten**: אִיזוהו הדש שיש בו אֲסִיפָה (ר"ה י' ע"ב): כל הָאֲסִיפֹת הנאמר במצורעים ע"ש כשהוא נרפא נאסף אל המחנה כל אסיפה לשון הכנסה היא (מכילתא יז).

אסר

אַסֵּר (עָצַר, אָזַר, אָצַר מענינו) קל יוצא מעניניו א) קשר **binden** והפעול הוא הרבר הנקשר יחד (בראשית מ"ט, י"ב) ופעם אחר מציאנו הפעול הרבר שבו קושרין: ויאסור אזור במתניהם (לויכ י"ב, ח') (ב) במובן מוסרי הגור מדבר כאילו הוא קשור ואין יד חפצנו תשיגהו (נמוכד ל' ג') וכן אשר תזהירנו התורה והמצווה מעשות: אָסַר את הזכרים (יבמות ח', ג') **verbieten**: יאָסַר לבני מבוי, סבב שיאסר **verursachen daß Andern etwas verboten wird** (ירושלמי ירמיהו פ', ח').

נִפְעֵל בתלמוד מענין ב' בקל: **נָאָסַר** להם בשר תאווה (חולין ט"ז ע"ב) **verboten werden**. **אַיִסוּר** שמו"ג א) למניעה ואזהרה: **Verbot**: אין אִיסורוֹ אִיסור עולם (פסחים מ"ד, ע"ב) אִיסור כּוֹלֵל שם לאיסור המשתרע על יתר דברי הנאסרי על ידו מאשר ישתרע אִיסור אחר **ein Verbot das sich über mehr Gegenstände als ein anderes erstreckt** (חולין ק"ח, ע"ב). אִיסור מוֹסִיף (יבמות ל"ב ע"ב) שם לאיסור הניתוסף ליתר בני אדם מאיסור אחר **ein Verbot welches unter mehr Umständen und**

schlafzwingen: אָנַסְתָּ את בתי (שבתות ה', ד') הָאִנָּס נותן מיד (כמויות ג', ד') אָנַסָה ומפותה (כמויות ל"ז ע"ב).

נִפְעֵל א) מע"ב נָאָסַר ולא עשה מצוה (ברכות י', ע"ב) **verhindert werden** נָאָסָה (כמויות י', ע"ב) **zum Beischlaf gezwungen werden** אָסוּן (ב) מענין נזק, ואולי הוא מההפוכים: אָסוּן (בראשית מ"ד, כ"ט שנות כ"א, כ"ג) נָאָסָה (כ"מ ע"ב, ע"ב) **beschädigt werden**.

אִנָּס שת"ז לנזק הבא בעל כורחו אשר לא נוכל להשמר ממנו **unzuverhütender Schaden**: שני זאבים אִנָּס (כ"מ י', ט') אלו הם אִנָּסִים שש"ש פטור עליהן כגון ותפול שבא ותקחם (כ"מ י"ג ע"ב).

אָנַס שת"ז לאלים וגזלן **Räuber** האנס שורע את הברם (כללים י', ו')

אנף

אַנְף שע"ז להטם **Nase** והרבוני זוגי ע"ש הנחיריים, ונאמר על הפנים: מנה אהת אָפִים (ש"א י', ה') אולי הוא כמו וישא משאות מאת פניו (בראשית ג' - ל"ד) מאשר הובא לפניו וזה כבוד גדול; גם הם הנתחים היותר טובים.

אסף

אַסֵּף קל יוצא, יסוד ענינו א) קבץ המפוזר (נמוכד י"ט, ט') **sammeln** ויען כשיקובצו דברים הנה, יוסרו ממקומם ויובאו למקום אחר אשר שם נקבצו, לזה יסתעפו ממנו עוד ענין ב) הסר **wegnehmen** (בראשית ל', כ"ג) וממנו כלה **vernichten** (ש"א ט', ו') ובוה דומה לו הפוכו אפס (בראשית מ"ז, ט') וענין ג) כנס **hereinbringen** (דברים כ"ב, ב') וממנו לרעת: עצור ועֹבֵב (מ"א י"ד, י') בחילוק הדומות והוא כ"ע של עצור **das Aufbewahrte**: אָסַפְתָּ כל עברתך (תהלים פ"ה, ד') כשיכעוס אדם יעבור מיץ מרתו על גדותיה, וכשך הכעס ישוב המיץ לכיסו.

והושאל על הצרה, וביחס הלמ"ד: עשרת השבטים שֶׁאֵפֶל לָהֶן (סנהדרין י', ג') ובמשנה שבגמרא הגרסא שֶׁאֵפֶלָה לָהֶן, וכן הוא (בבא"ר כ"ב).

הַפְּעִיל עומד ויוצא (א) עומד בקל: מה היום הזה מֵאֵפֶל ומאיר (סנהדרין י', ג'). (ב) יוצא מחשיך finster machen: שלא יאֵפֶל את הצנדין (ירושלמי ב"ב ב', ה') עטף einhüllen: ת"ח מאפיל בטליתו (שבת פ"ו ע"ב). והנה כמו שנמצא שרש עטף בהפעיל einhüllen לענין הלקשה ולחסרון כח ההולדה: ובהִפְעִיף הצאן (בראשית ל"ח מ"ג) תרגום אונקלוס ובלקשות ענא, עיין רמב"ן שם, כן נשאל גם שרש אפל בהפעיל להלקשת הצמחים (ראש שמות ט', ל"ב) spätzeitig ולכן. (ג) שנים מאֵפֶלֶת Jahre in welchen die Früchte spät reifen (ירושלמי שביעית ח') ואולי מזה ארץ מאֵפֶלֶת הנצב לעומת מרבד (ירמ' ב', ל"א) ע"ד ארץ לא זרעה הנצב ג"כ לעומת מדבר (ספ"ה), ואולי הושאל השרש הזה להלקשה, מטעם כי הזרע הנזרע במקום אופל אשר לא תורה שם השמש לא יצליח ולא יפריח.

אֵפֶל שת"ז (א) לעת המלקוש Zeit des spätere Regens: זרעת בבכיר זרע באפיל (בראשית כ"ה ס"ה). (ב) ללקש Spätfucht: אם יש אֵפֶל מהן (תוספתא שביעית ו') ומ"א אֵפֶלָה (שמות ט', ל"ב) ויש מין פרי לא גודע לי מה היא: מערבין שומשמן באפילים ובערשים (תוספתא תרומות י') אולי ראוי אֵפֶלֶן.

אֵפֶלָה תש"ה (א) ללקש (שמות ט', ל"ב) Spätfucht. (ב) למלקוש Spätfucht: רביעה האֵפֶלָה (ירושלמי תענית ח', ג' ובתוספתא תענית ח') הגרסא אֵפֶלָה. (ג) לשנה המאוחרת בכורי תבואתה ein Jahr wo alles spät reift: שהיתה שנה אֵפֶלָה (ירושלמי שקלים ח', ב').

אֵפֶל שת"ז (א) ללקש: כאן באֵפֶל (מ"ק ו',

für mehr Menschen als ein anderes geltend ist מאיסור אחר, גדול באיכותו: das strenger als ein anderes ist: לכל איסורים שבתורה (מז' ל"ו, ע"ב). (ב) הדבר האסור der verbotene Gegenstand: איסורים מבטלין זה את זה (נזכרים ע"ח, ע"ח ירושלמי חלה ב').

אֵסֶרִים שד"ר (א) לזיקים Geffellen: כיון שאסרו מיד מת באֵסֶרִין (ספ"ד כ"ה). (ב) לחשוקים הנתנים סביב הזתים לכל יתפזרו כשעוצרים אותם Dauben, Reif fen מכר בית הדב מכר את האֵסֶרִים ירושלמי (ב"ב, ד', ה') ובבבלי (ב"ב ס"ו ע"ב) נסרים. אֵסֶרָה שמ"ג לחבישה בבית הכלא Berhaft: ב"א נמצא אחד מהן כנגיבה אין כולם באֵסֶרָה? (בראשית כ"ה ל"ט). אֵסֶרָה שמ"ג לקשירת הסוסים לעגלה das Befpannen des Wagens: אֵסֶרָה שאסר יוסף לקראת אביו (בראשית כ"ה).

אף

אֵפֶלֶן מלת הטעת הרכב מן אף-אֵלֶן: obwohl, wenn gleich: אֵפֶלֶן אתה עושה להם כסעורת שלמה (ב"מ ו', ח').

אפה

אֵפֶה קל, יוצא, יבש עיסה ללחם backen: מותר לֵאֲפֹת (שבת ע"ד ע"ב). אֵפֶי בתנור (פסחים ל"ו ע"ב) וע"ד המליצה על לימוד התורה: הראשונים חרשו וכו' ואֵפֶי (ירושלמי שקלים ח', ב').

נִפְעַל נֵאֲפֹת אחת אחת gebaken werden (תנכות י"א, ח').

אֵפֶה שמ"ג ליבוש העיסה ללחם das Baafen: אחת אחת (ירושלמי פסחים ג', ד') והרבו: שתי אֵפֶיֶת (ספ').

אפל

אֵפֶל קל, עומד, היות הושך finster sein

הפנים פול: הגיעני עד כפול, גם הברטנורא
(שנת כ"א, ג') פותר שער האפנין פולים.

אפס

אַפֿס שמ"ו א) לקצה Ende ונמצא ממנו
רבו וזג: מי אַפֿסים (יחזקאל מ"ו, ג')
והוא מענין: פס ירא (דניאל ה', ה') קצה היר
כך feichtes Wasser welches nur die Fußsohlen
benässt (וכפר"א, ז') פותר, מי אפסים מי צואר
„שחצואר אפס לגוף“ ואינו מתישב על פשוטו
של מקרא, כי בגורל המים ילך מעלה מעלה
מי אַפֿסים-בְּרָפִים-מִתְּנִים ובתוספתא (סוכה ג')
מפרשי מי קרסולים. (ב) ת"הפ אין עוד
nicht mehr: האפס עוד איש (ע"ב ט', ג')
ענינו האַפֿס (או יש) עוד איש וגו' אַפֿס
זכרָהוּ (כ"ב ק"א ע"א) רצונו בטלים דברי
זכרי אין הלכה כמותו אולי לקוחה זאת
המליצה מהריגות זכרי המלך בן רביע ליהואבן
נמשי על ידה אפסה הבטחת השם ליהוא: „בני
רבעים ישבו לך על כסא ישראל (מ"ב ט"ו, ג').

אפץ

אַפֿץ קל יוצא סגור verschließen איהו
אַפֿצֶה (אלמות ט', ג'). ואופצת את כל
(תוספתא אלמות י"ב).

אפר

אַפֿר שק"ו, דשן אש, אך יבדל ממנו כי
דשן, שיסוד ענינו מוז ושקוי, הוא
אפר שריפת בשר ועצמות המרושן עוד מחלב
ורוטב, ואפר לרוב אך אפר עץ נשרף-אשף
afshe, ולפעמים ענינו גם אפר בשר נשרף:
אַפֿר השרופין (אלמות ז', ז') אַפֿר הפרה (כדודי
י"ט, ט') ואולם מזה אין ראיה כ"כ, יען מעורב
בו הרבה אפר עץ כאמרם: מרבה הוא לה
הבילי קש ואזוב לרבות את האפר (ספרי,
חקת, וזקף) ולרש"י (תענית ז', א') ד"ה אפר
מקלה ובגמרא (שם ט"ו) ד"ה עפר סתם, גם
עפר ארמה Staub יקרא אפר—אַפֿר מְקֻלָּה
לדעת רש"י (תענית סז) ענינו אפר שריפה

ע"א. (ב) לנוף המאחר לבשל פירותיו
eine Gegend wo es spät reift הותר האַפֿל (שביעית
י"ד, ד').

אַפֿילָה שמ"נ א) לחשך Ginsterniß (שמות
י"ב, כ"ג) וללילה Nacht: מעביר
אַפֿילָה (דמנ"ס סדר תפלה וזגמרא). (ב) למקום
חשך finsterer Ort: נקבר בַּאֶפֿלָה (ירושלמי
ספחים י, ט' ג') לצרה Unglück: עתיד להאיר
אַפֿילָה שלהן (פ"ד רכ"ו).

אפן

אַפֿן שע"ו א) לגלגל Rad (שמות י"ד, כ"ה)
וישב עליהם אֶפֶן (משלי כ', כ"ו) אופן
בפה הקדמונים משל למהירות גמול העונש
לעושי רע, וכן צירו עוברי האלילים בארץ
יון את אלילית Nemesis המשלמת לרשע
רע כרשעו Gottin der Strafgerechtigkeit
ידה אחת סמוכה עלי אופן, תמונת המהירות,
גם יתנו לה לתכלית הזאת כנפים, ואולי
נקראה ע"ש כך גם Adrasdea מלשון אֶרְדְּרָא
מהירות (פסל ז' כ"ג) ראה Rammlers Mythologie unter Nemesis, und unter Göttin der Strafgerechtigkeit. (ב) למלאך
ממדרגה שניה Engelzweiten Ranges: שרפים
ואופנים (תפלה) (דלה דמנ"ס פ"ב ויהלמות יס"ה
הלכה ז' וזגמ"ר ר"ה כ"ו ע"ב).

אַפֿוֹנִים שת"ו למין קטניות Erbsen, נקראו
כן ע"ש שעגולות כאופן, מהן
קטנים והלקים Erbsen והן kleine glatte Erbsen והן
מין זרעים ומהן גדולים והן מין ירק: אַפֿוֹנִים
השפון מין זרעים אַפֿוֹנִים הגמלונין מין ירק
(כלאים ג', ז') ונמצא היחיד: הגיע לכל אחד
עד פֶּאָפֶן (מלחם הפנים) (ירושלמי יומא ז', ג')
Erbsen, ויותר נראה שהן פולין Bohnen, כי
כמו שנאמר שם בירושלמי אַפֿון על שיעור
פחות מכוית מלחם הפנים, כן נאמר בבבלי
(ספחים ג', ע"ג) על השיעור הזה מלחם

אראל

אַרְאֵל שם למלאך ד' Engel, אַרְאֵלִים ומצוקים (כמויות ק"ד, ע"ב).

ארב

אַרְבִּי קל, יוצא, הסתר לחטוף, lauern, nachstellen יש בו מענין ערמה ע"ד החילוף Lift או מענין אַרְבֵּה Gitter חלון מסורג המציץ ממנה רואה ואינו נראה, וזה דרך האורב להסתר במקום שרואה את ההלך וההלך לא יראהו.

הַפְּעִיל וַיֵּרֶב בנחל (ש"ס ל"ו, ה') הראוי וַיֵּאָרֵב ומבנין זה השם מַאָרֵב אכן לדעת התלמוד הוא מענין מריבה (שם כ"ו ע"ב): בר נצא דכתיב וירב בנחל על עסקי נהל, וכן נראה לי שענינו מלחמה קטנה Charmügel.

אַרְבֵּה שת"נ למסחר סחנה Handel כמו מערב בעין (יחזקאל כ"ו, ט') עם אַרְבֻּז ידיו (שע"י כ"ס, י"ב) והיא עצם מליצת סחורת ירך יחזקאל (שם ט"ו) סוחרי ירך (שם כ"א) למען השפיל גאות מואב ישבית המדינות אשר יסחרו אותו ויערבו מערבו יען על ידם התנוסס בגאווה, זכמו שאמר יחזקאל לצור הגאה מאוד (יחזקאל כ"ח, ב') כי יכחיד הונה ומערבה ביום מפלתה למען תכנע (דל"ה שע"י כ"ג).

אַרְבֵּה שת"נ א) לחור, וחלון, Sichtloch, Dachfenster. אַרְבֵּה שבבית (לשונות י, א') והרבו אַרְבֻּזִּים (שם). ב) ללוח עליו יערוך הנחתום את הלחם Badbrett: אַרְבֻּזִּים של נחתומין (לשונות ט"ו, ב') וי"ג ארוכות וי"ג עריכות.

ארג

אַרְגִּי קל יוצא סרוג חוטים שתי וערב לבגד weben (שפטים ט"ז, י"ג): אַרְגִּי מלא חוט (שם ק"ג ע"ב): טווי וְאָרְגָּה (כללים ט, ד'): אֶרְגָּת (שם ז"ד ע"ב). נַפְעֵל: על עב נימין נַאֲרָגָת (שלים ח' ה';

יהי מעץ או מבשר, והתואר מקלה באלהבדילו מעפר ארמה, ולדעת התוספות (שם ט"ו ע"ב) ד"ה וגותנין (נ"ח ט"ו) ד"ה אפר מקלה ענינו אפר שריפת בשר ועצמות, והתואר מקלה להבדילו מאפר עץ שרוף, ולדעת הרשב"ם (כ"ג ס' ע"ב ד"ה אפר מקלה) והרמב"ם בפירושו (כמויות ד', ו') הוא בהפך, ענינו אפר שריפת עץ, והתואר מקלה להבדילו מאפר שריפת בשר, ופירושה זה נראה עיקר, כי יתכן היטב לשון המשנה (כמויות ס): אפרו אַפֵּר מְקָלָה רצונו אפר בשר הפרה אינו אלא כאפר עץ בעלמא.

אַפֵּר ש"ת לצעוף Kopfbedeckung ובתלמוד מַעֲפֵת בעין ענין סדין Tuff: משיגיה מַעֲפֵת של ספרין בין ברכיו (שם ט' ע"ב).

אַפְרִים שעצ"פ לבן שני של יוסף, וממנו לעשרת השבטים: כי הייתי כאב לישראל וְאֶפְרַיִם בכורי הוא (ירמי' ל"א, ט') לקוחה המליצה הזאת משימת יד ימין יעקב על ראש אפרים לתת לו משפט הבכורה אף כי מנשה הבכור, ומנעימת המליצה היא.

אצל

אַצֵּל מלת היחס לסמיכות אל הצד, neben, bei, הושאל מֵאֶצֶל Achfel להיותו אצל הגוף כמו שהושאל השם יד (כמדבר י"ג כ"ט) וְאֶנָּה (ע"ן נדע"ה) לענין זה מטעם הנזכר ובתלמוד משתמש לענין אל au: מי ששלחך אֶצְלִי (דמאי ד' ו').

אצר

אַצֵּר קל יוצא אסוף verschließen auffhauen: fen: לאצור פירות אֶצֹר לי, יֶאֱצֹר (כ"ב ז' ע"ב) אֶצְרִי פירות Kornwucherer:

אַצְרוּת שמ"ג למניעה Verhinderung, Aufhaltung אַצְרוּת רוח (ירושלמי שם ט, ה') תואר לדבר שעוצר את הרוח מלכנס Luftaufhälter.

Aus dem Löwen ist ein Nessel geworden, הנכבד נעשה נקלה
Fuchs geworden, der Würdige ist unwürdig
geworden.

אַרְיֵאֵל ש"ו לגבור **אֵלֶּס** (ש"נ כ"ג, כ')
ע"ד אֶל-גִּבּוֹר (שצ"ט ט', ה') וכמו
שתארוהו (שצ"ט סס) גם בתואר שר שלום כן
נצב מלאכי שלום לעומת אֶרְאֵלִים (שצ"ט ל"ג ו').

ארז

אַרְזֵי שם לעץ אדיר גבה קומה **Arden** ועשרה
מינים הם אֶרֶז, שִׁטָּה, הָרֵם, עֵץ, שָׁמֶן,
כְּרוֹשׁ, תְּהֵרָה, תְּאֶשֶׁר, אֶלֶנִּים, אֶלְמוֹנִים,
אֶלְמוֹנִים וא"ד השמיני אֶרְנִים והתשיעי
עֶרְמוֹנִים (ר"ה כ"ג ע"ב).

אַרְזִים שו"ר למין תיבה וארון בו יונה
הרוגי בית דין **Arg** מלקטין את
העצמות וקוברין אותן בַּאֲרָזִים (מוספת סנהדרין
ט') תגם בארזים (שמות פרק י"ג) אולי מענין
אַרְזִים (יחזקאל כ"ו, כ"ד) וכמו שפרשו שם
מגדלי עץ.

אַרְזֵי שם למין ממיני הדורעים **Ardis** ובלשונות
רבות נקראו כן: הארז והכמון (דמלי ב',
כ') ולר"ב מין דגן הוא (פסחים ל"ה ע"ב; נדרים
ל"ז ע"ב) ורש"י בברכות ד"ה ארז נראה כסותר
לר"ה י"ג ע"ב ד"ה אורז (דלס מג"א ס' ר"ס ס"ק ט'):

ארה

אַרְחָה קל, במוקרא עומד ובתלמוד יוצא,
ביחס הפעול כלכל אורה וקבלו בסבר
פנים יפות **Jemanden gastfreundlich auf-**
nehmen, bewirthen: המסרב בחבירו לַאֲרָחָה
(מוספת ב"ק י'): שרה אַרְחָה את האורחים
(פסיקתא ילקוט ושל"י תקל"ז תכונות כי תלף).

פִּיעֵל קכל ב': ואינו מַאֲרָה ע"ה. אצל
(דמלי ב', ג').

נִתְפַּעֵל סור לבית חבירו לסעוד וכיוצא
einführen zu Jemanden, eine Einladung zur
Tafel annehmen נתארחתי אצל ב"ב אחר (שם
ק"ט ע"ב) ואינו מִתְאֲרָה אצל ע"ה (דמלי ב', ג').

יחלמי שנת ב', ח') בקדש יֶאֱרָנו (יחלמי יומל
ג', ו') **gemeßt werden**.

פִּיעֵל נגזר משם עֶרְוָה **Beet** עשות ערוה
Beetemachen; הַמַּאֲרָג חייב בתחילתו (מוספת
פלה, ח') ואולי נקראו שורות הנן כן על שם
שנעשו שתי וערב ונראים כארונים וקלועים;
או נקראו כן ע"ש שעורים למים יצריך
להשקותם פעמים רבים (יחזקאל י"ו, ו' ו').

אַרְגָּה ש"ו לסורג **Weber** אֶרְגִּי יריעות
(שנת ע"ד ע"ב).

אַרְיֵג ש"ו לארג **Gewebe**: אחת על האריג
(שנת י"ג, ח'; כלים כ"ו, ח'; שנת ס"ג ע"ב).

אַרְיֵגָה שמ"ג לסריגה **das Weben, Flecht**
ten: טויה לַאֲרֵיגָה (סנהדרין מ"ח
ע"ב) דרך אַרְיֵגָה (שנת ז"ד ע"ב).

אַרְגָּו ש"ו לתיבה לארון המת **Arg**:
רעביר אַרְגָּו וקבר ב" (סנהדרין מ"ו ע"ב)
ו"ג ארוג ולפנינו כתוב אַרְגָּו, ואולי ראויה
ארו כי כן נקרא ארון המת (מוספת סנהדרין,
ט') וקוברין אותו בַּאֲרָזִין (שמות פרק י"ג).

ארה

אַרְחָה קל, יוצא, קטף **abspflücken** לרוב אך
מקטוף התמרים, וכן נתיחד לקטוף
שאר מיני פירות פעל לעצמו, מוסק בותים,
בצור גפנים וכיוצא (כ"מ פ"ט ע"ב) ונקשר
ביחס הבית להוראת הפעול: הפועלים הַאֲרָזִים
בתאנים (כ"מ ס) וכל הפעלים אשר ישתמשו
בם למלאכת הפירות באו ביחס הבית להוראת
הפעול: מוסק בותים, בוצר בגפנים (ס) מנכש
בבצלים בודל בתמרים (ס ע"ב) — ונמצא
גם על הגפן (תהלים פ' י"ג) ביחס הפעול
לרבר שממנו נקטף ועל המור ביחס הפעול
על הדבר שנקטף (ש"ס ס', ח') : כמלוא אַרְחָה
וסלו **Feigenpflücker** (שביעית ח', ב').

אַרְיֵי ש"ו לחיה נוראה **Löwe** הושאל לגרול
בתורה ונכבד אַרְיֵי עלה מובל (כ"ק ק"ו)
פ"א: דלס יחמי ד', ו') אַרְיֵי נַעֲשֶׂה שֹׁעֵל (ס)

לגבות מאריך רוחו וגובה (יחלמי ס.) ארך
רוח (קסל' ז' ח').

אָריכות שמ"ג כמו ארך (א) אריכות ימים
(חולין קמ"ב ע"ב) Länge des
Lebens (תהלים כ"א, ה'). (ב) אריכות פנים
Geduld, Langmuth (בראשית כה' ע', משלי כ"ה
ט').

אָרְךְ תה"פ מרוחק entfernt ארך אפים
רחיק רגז (יחלמי תענית ב', ב').

אָרְכָן שת"ז ע"מ גרון לאדם המאריך
ומרבה במעשהו יותר מדאי Einer
der zur Sache mehr thut als ihr ange-
messen ist: היה מאריך בתפלה יותר מדאי
א"ל תלמידיו כמה ארך הוא זה (בבב"ב ז"ד ע"ב).

אָרְכָה (א) תהש"ג lang מטייל עמי
אָרְפּוֹת וקצרות דרך הלשון ענינו
לכל אופן כהפץ הלב. (ב) עץ הארוך שעל
צד המטה Seitenbret eines Bettes: אָרְפָה
ושתי כרעים (כלים י"ח, ה') אָרְפּוֹת המטה
(סוכה ס', ח'; שבת כ"ג, ה') וי"ג אָרְפּוֹת בבית.

ארם

אָרַם שם מדינה Aramöa וביור היחס ליושב
מדינה זאת Aramäer ולנקיבה
אָרַמִית. Aramäerin: אל תשב על מטת אָרַמִית.
ארמית ממש (בבב"ב ח' ע"ב) ויש שהוא ת"ה
aramäisch (ישע' ל"ו, י"ב) על מטת אָרַמִית
דלא תגנו בלא קיש (בבב"ב ס.).

ארן

אָרְוֶן שד"ו (א) לתיבה שנחו בתוכה לוחות
הברית Heilige Lade ויבוא תמיד בשם
לזוי בְּרִית, עֲדוֹת אֱלֹהֵי ד', או לתבה שספרי
התורה מונחים בה והיא בבית הכנסת: תשעה
וארן מצטרפים (בבב"ב מ"ז ע"ב) ונלוה לו
לפעמים השם קרש: על שקורין לָאָרְוֶן הקֹדֶשׁ
ארנא (שבת ל"ב ע"ב) עיין תוספות ד"ה על
(ב) לתבה שנותנים בו קמח וגריסים Riste
Mehlkasten אָרְוֶן של גרוסות (כלים י"ב, ה').

אָרְחֵי שת"ז (א) להלך הסר או ירצה לסור
למלון או לבית חבירו להתמהמה
או לסעוד שם einführender Reisende ועל
הרוב ישהה זמן מה בבית חבירו: אָרְחֵי פְּרָחֵי
(כמונ' ס"א ע"ב) weisende und wegweisende
Gäste האורה מתמהמה והפורה מהרה יעבור
הלאה, והוא חֶלֶלְךָ ולזה קורא לאיש אשר בא
אל העשיר (ש"ב י"ב, ד') מתחילה הלך, כי
מתחילה לא נודע אם יתמהמה ואם יצטרך
לטבוח לו טבח ואח"כ כאורה, וכנעים התבוננות
חכמינו (סוכה כ"ב ע"ב) בפתרם זה הפסוק על
היצ"ה מתחילה הלך ואח"כ אורה ואח"כ
איש, ויש הברל קצת בין הלך לפורה כי הלך
יקרא גם בלי סורו לבית ובאמצע הדרך
אם נקדו. (ב) לדבר הרגיל לבוא בטבע,
ובמקרא אֶרֶח weibliche Regel אֶרֶח בומנו
בא (מס' ט"ז, ע"ב).

אָרִיחַ שת"ז (א) לחצי לבנה בת שלשה
טפחים והאריח טפה ומחצה = Halb
Siegel von anderthalb Hand Breite
חצי לבנה של ג' טפחים (עיינוקן ס', ג').
(ב) לשורת כתב בשירה שארכה של שורה
כחצי המקום הפנוי שכנגדה: כל השירות כולן
נכתבות אֶרֶיח ע"ג לִבְנָה (מגלה ט"ז ע"ב).

ארך

הָאָרְךְ הפעיל (א) היות משוך בכמות
lang sein (מ"א ח', ח') היו קצרות
והָאָרְכִי (נעים ס', ו'). (ב) יוצא ביחס על
ענינו החמר streng sein: כמה הָאָרְכָה עלינו
וכו' מוטב, שָׂאָרְךְ עליכם בע"ה כדי שיאריכו
ימיכם בע"ה (מס' ט"ז ע"ב) הָאָרְךְ רוח
עם 1 עכב verzögern, verschleiben: מאריך רוחו
עם הרשעים (יחלמי תענית ב', ב') אָאָרְךְ אָפִי
(ישע' ס"ח, ט'). 2 האר פנים freundlich an-
blicken, sanftmüthig begegnen מאריך רוחו
עם הצדיקים (יחלמי ס.). 3 אחת לאחת
לאט לאט langsam, nach und nach ההחיל

(ה'ס'ט, ו') ולא נמצא כזה משם ארמה — ראה (בראשית ד'כ"א) הברל בין שמות ארץ, ארקא, חבל, ארמה. — ומהוראותיו היא מדינה Land (כ"ח, ו') ונמצאה בתלמוד קנה על רבי זירא הנולד בבבל ומגורל בארץ ישראל: ארץ שְׁנַעַר הָרָה וְיִלְדָהּ; אֶרֶץ צָבִי גִדְלָה שְׁעִשְׁוּעִיָּה אוי גָּא לָהּ אִמָּהּ רָקָת פִּי אִמָּהּ פְּלִי הַמְדָּהּ (מ"ח כ"ה ע"ב) das Land Schinar ward schwanger und hat geboren, das herrliche (heilige) Land, hat ihren Liebling erzeugt; o wehe mir! spricht Akas, denn verloren ging mein köstlichstes Geräth.

ארר

אַרְרַר פיעל יוצא קלל verfluchen: אני מַאַרְרֵן בן רביעי שלך (בראשית ד'כ"א): בא מַאַרְרֵן אותו (תנחומא, כי תשא). נחפֿעל, נַתְאַרְרוּ טללים verflucht werden (תוספתא סוטה ט"ו).

אַרְוָה שמ"נ למציאות הקללה ברבר Ber-fluchung: ראוהכל אַרְוָתוֹ (תנחומא, חלוצי, וואלד) והרבו אַרְוָת (ס"ב). ש"נ לנבילה Als על שמתה בלא ברכה Ungesegnete יביא אַרְוָה לב"ד (כ"ק י"א ע"ב). **אַרְיָה** שמ"נ, קללה Fluch: נברא בלשון אַרְיָה (דב' ברשית ט', ט"ז כמגול ירושלמי דבכות כ"ב).

אַרְרַר ש"ז למראה שחרורית schwärglich: מראה אַרְרַר אי-מראה אַרְרַר יכול מראה דיו (ירושלמי דבכות כ"ב).

אַרְשִׁי פיעל, יוצא. א) קרש לו אשה בלי אשר יכנסה או לביתו ובלי יהוד וחופה, כי תשאר זמן מה, על הרוב י"ב חדש, בבית אביה, ועד התמורה שם, עדן הבעל אינו חייב במזונותיה, ובוה יברל מכניסה ונישואין המורים גמר הקדושין וכניסה לביתו יהוד וחופה. א) ein Weib verloben, sie aber noch nicht zu sich heimführen.

ג) לתיבה שמת מונה בתוכה Sarg (בראשית כ"ו) והרבו: ב' אַרְוָת היו במדבר של ד ושל יוסף (ירושלמי דבכות ט'). **אַרְן** ש"ז לענין מין: ארו ארט Zedern ובתלמוד הרבוי עצי ארוים וְאַרְנִים (פרה ג', ח') ומ"א אַרְן: עשרה מיני ארוים וכו' אַרְנִים (ד"ה כ"ג ע"ב).

ארם

אַרְם שם לרוק נחש הממית Gift בארם בכעוס (שבת ס"ב ע"ב).

אַרּוּם ש"ז למין כלי שיר, עליו יקוננו, גם ינגנו בו שירי שמחה, והוא כחליל שהוא לכלה ולמת, וכנראה היה גם כלי משחק ושעשוע הילדים, ירמה קצת לתוך einer Trommel ähnliches musikalisches Instrument, worauf man sowohl Trauer-als Freudenlieder spielte; auch Kindern als Spielwerk diente: האַרּוּם טמא מושב מפני שהאלית יושבת עליו (ג'ס ט"ו, ו'): בפולמוס של אספסיאנוס גזרו על האַרּוּם (סוטה מ"ט ע"ב).

ארץ

אַרְצִי ש"נ, דומה כמעט בכל הוראותיו לשם ארמה Erde, אך לשטח הארץ הנראית והנעברת Feld משתמשים יותר בשם ארמה (בראשית ד', ב'; ישעי' ט', ו'; ל', כ"ג; ד"ה כ"ו, י') ולזה תקנו חכמינו בברכה על פירות הארץ: בורא פרי האַרְמָה (דבכות ו', ט') ומה שתקנו על הפת המוציא לחם מן האַרְץ? לשון המקרא (תהלים ק"ד, י"ד) נקט, ושם מארץ בכללה ידבר (ד"ה דבכות ל"ח ע"ב) חוס ד"ה והלכתא ובפירושגאמר: ולָהֶם תבואת האַרְמָה (ישעי' ל', כ"ג) — ולפעמים נמצא גם אַרְץ על הוראה הזאת (שמות כ"ג, י"ג): אַרְץ אַרְץ הכניסי פירותיך למי את מוציאן לערביים הללו (תנחומא ק"ב ע"ב) — עוד משתמשים בשם אַרְץ לקרקע הבית Fußboden: מפני שַׁאֲרָצוֹ של בית כמוהו

אשם

אָשָׁם שט"ו לקרבן הבא על חטא Schuld-
opfer והרבוץ אָשָׁמוֹת: אלו הן אָשָׁמוֹת
(זכרים ה', ה').

אשף

אָשָׁף שם למכשף Zauberer, ואולי הוא
המקלקל בחצים (יחזקאל כ"ב, כ"ז)
הנושא אשפה (דניאל ה', כ').

אָשָׁפָה ש"נ א) לחפירה בה יותן הובל
Mistgrube מכר אָשָׁפָה מכל זבלה
(כ"ג ה', ג'): מצאו בָּאָשָׁפָה שבבית (חלקי ה' ע"ג)
היה להם בביתם חפירה בה נתנו הובל וכל
דבר נמבזה שטאטאו בבית: אינו דומה נבעלת
בָּאָשָׁפָה לנבעלת. בהופה (יושלימי כתובות י"ג).
ומזה ב) נרתק החצים Stöcher (ישעיה כ"ב,
ו) להיותו כחפירה.

אָשָׁפָת שם לזבל תלול Misthaufen (מהילים
ק"ג, ו') והרבוץ אָשָׁפָת (ליכא ד',
ה'): מאימתי מוציאים זבלים לָאָשָׁפָת (שניעית
ג', א'): שלש אָשָׁפָת לבית סאה (שס ג') ראה
Gef. שלא ידע ההבדל בין אשפה לאשפת
במשנה.

אשר

אָשֶׁר, פיעל יוצא, הוראת השרש הזה הוא
ישר gerade ובוה ידמה לו שור Mauer
הנבנה ישר לפי קו ומשקלת, שוה בשתי
הוראותיו לשרש אמן שענינו ג"כ ישר, עיין
אומן ב, כמוהו ענינו א) תת כח ותוקף:
תמרים מְאָשְׁרִים (כתובות י' ע"ג),
Kraft geben ובוה ידמה לו שְׁרִיר (ליוב מ',
ט"ו) דלא שְׁרִיר שריר (שבת קמ"ה ע"ג) ובמובן
מוסרי אֲשֶׁר־נוהג וקימנוהו (כתובות כ"א ע"ב)
bestätigen וגם בזה ידמה לו שְׁרִיר וקים
(כ"ג ק"ס ע"ג). ב) האמן jemanden glauben
מית חֲבֵרָה אָשֶׁר אִיהֶעֶשֶׂר לא תֵּאֶשֶׁר (גיטין ז'
ע"ג) daß dein Freund gestorben sei, kannst
du glauben, daß er reich geworden sei

לא כונסין (מ"ק י"ח ע"ג). ב) תת בתו לאיש
למען יקדש אותה seine Tochter an Jemandem
den verheurathten: המֵאָרֶם את בתו (כתובות
ד', ב').

נִתְפַּעֵל פעול מופיעל א
נערה שֶׁנִּתְפַּאֲרָה (כתובות ג', ג'): עד שלא
תִּתְאַרֶם (שס ח', א').
אָרוֹסָה ש"ג למקודשת, בלי חופה וכניסה
לבית בעלה, eine Verhehlichte,
die noch im väterlichen Hause ist: נדרה
והיא אָרוֹסָה (מדרים י', ג') והרבוץ אָרוֹסָת:
אחד נשואות ואחד אָרוֹסָת (יבמות ד', י').
אִירוֹסִים ש"מ' לקידושין Berehligung:
ממעטין בנישואין ובאִירוֹסִין
(תענית א', ו').

אש

אֵשׁ שם ליסוד השורף Feuer ובלשון
opien אָשָׁת, ואולי גם בלשון עברי
נמצא זולת משקל אֵשׁ עוד משקל אָשָׁת, אשר
מזה: מְאָשָׁתָם (יחזקאל ו', כ"ט) — בא בריבוי:
שתי אָשָׁת (פסיקתא, ילקוט, יתרו, דפ"א; תנחומא,
יתרו, פס').

אֵשֶׁה שט"ו לקרבן הנשרף Speise des
Feueropfers והרבוץ לשם אֵשִׁים
(זכרים ד', ו').

אשך

אֶשְׁךְ שם ביצת זכר Hod וְהַרְבּוּי כָּל
שנתמרחו אֶשְׁכֵּי וְהוּ מְרוּחַ אֶשְׁךְ
(כתובות ו', ה') ומזה.
מְאוֹשְׁכֵן ת"הש למי שכים בציו גדול
der einen großen Hodensack hat
המְאוֹשְׁכֵן (כתובות שס).

אשל

אֶשֶׁל שם לעץ השוב Samaritze והרבוץ
אֶשְׁלִים אֶשְׁלֵי רַבְרָבִי (כ"ב ל"א ע"ג)
והושאל שם על אדם נכבד.

אֲשֶׁרָה (ידימי' כ', ט"ו) דומה לו, כי יסוד הפנין
חוקתו: הלכות המאוששות (פסיקמס ילקוט יתר
רע"ג) gegründet, befestigt.

נְתַפְעֵל: נְתַאֲשֶׁשׁוּ בידו (דבס, ושלס ע"ח).
befätigt, befestigt werden

אֲשִׁישָׁה שע"נ אם לחלת לחם גדול = Gu-
then, ומוזה הרבוי: אֲשִׁישָׁתוּ ועשו
אותו עוגות (ילקוט מת"ח, דברים). או לכבוק
יין eine große Glasfche Wein: אֲשִׁישָׁה אחד
משה באיפה ושמואל אמר אֲשִׁישָׁה גרבי
דחמרא (פסחים ל"ו ע"ג) ויש שמבארים אֲשִׁישָׁתוּ
(ש"ס ב', ה') מענין אש Feuer: אֲשִׁישָׁתוּ
בשתי אֲשִׁישָׁת אש של מוריה ואשו של סנה
(ילקוט יתר רע"ח).

אֲשִׁישִׁים שעור"ר לפסולת ערשים eine
Gattung schlechter Einsen הנורר
מן הערשים אסור בְּאֲשִׁישִׁים מן הָאֲשִׁישִׁים
מותר בערשים (מדים ו' י') ומילמדנו הובא
בערוך, נראה שהן ערשים שחוקין.

אשת

אִשָּׁת ש"נ לת: שמת ברי' המתראה כאין. לה
עינים Maulwurf וברבוי אִישָׁת: צדין את
הָאִישָׁת (מ"ק ס', ד'). מאי אִישָׁת ברי' שאין
לה עינים ומאי קרא: נפל אִשָּׁת בל חזה
שמש (מ"ק ו' ע"ג).

את

את מלת היחס, והרבוי, המוסב על המלה
ולא על מושגה: היה דורש כל אֵתִים
שבתורה (פסחים כ"ג ע"ג) מהוראותיו הרבות
הרמזיה anzeigend (ידימי' ל"ח, ט"ו) את שהוא
חייב בתלמוד תורה חייב בתפילין (ירושלמי דרכות
ט') כמו את אשר derjenige welcher, גם
ישתמש ליחס שאליו: אותה קויתי כל היום
(תהלים כ"ה, ה') לעוצם התקוה.

אֲשִׁירִים loben, preisen (ג) הלל glauhe nicht
שבהם (דבס, נדלסית כ"ח; ירושלמי, סוכה ג', י').
die Gepriesenen: למה נקרא שמו אשורית
שְׁמֵאֲשִׁירֵת בכתב (סנהדרין כ"ב, ע"א) vorzüglich
schön. (ד) הצליח beglücken: קאֲשִׁירִים מכל
האומות (דבס, נסל י"ד).

אִישׁוֹר שמו"ו (א) הצלחה Glück: אשר על
שם אִישׁוֹרוֹ (דבס, נסל י"ד). (ב) שבה
Lobpreisung: בְּאִישׁוֹר (ירושלמי סוכה ג', י').
אִישׁוֹרָה היא (דבס ע"ס כס) ומ' אִישׁוֹר:
אִישׁוֹרָה היא (סע) Glück.

אִשְׁר שמו"ו להצלחה, באאך בריבוי ובסמיכות
אם לשם ואם לכינוי Glückseligkeit
— Heil dem —: אֲשִׁרִי יולדתו
(לכות ב', ח') Heil seiner Gebärerin מליצה
לשבה אדם גדול: (ש"ס ו', ט') ויאשרוה מוסב על
יולדתה: אֲשִׁרִי יולדתו שלא בקִשָּׁה את זקנתנו
(מוספמס סוכה ד', סוכל בגמל סוכה כ"ו ע"א; וירושלמי
סוכה ס' ד'). Heil unserer Jugend, sie beschämt.
nicht unser Alter: אֲשִׁרִי זקנתנו שְׁפַפְרָה על
Heil unserem Alter es versöhnt (סע) זקנתנו
unsere Jugend.

אִשְׁוֹר שעצ"פ למדינה, Affirien וביר"ד היחס
תואר: אינן נכתבין אלא אִשְׁוֹרִית (מגלה
ט', ע"ב) affirisch: למה נקרא שמה אִשְׁוֹרִית
שעלה עמקן מאשור (סנהדרין כ"ב ע"ב).

אשש

אֲשִׁשׁ פיעל, יוצא, חזק befestigen ע"דו
בחילוף [מוזה אולי אֲשִׁישִׁי ענבים
(השע"ג, א') יין שהוא מחזק את הגוף, וכיון
על ע"ו, כי ממנה ידבר, והוא ע"ד: ישתו
יין נסיכס (דברים ל"ב, ל"ח). או כונתו על
הניאוף, שיוסב פעמים רבות ע"י שתית יין
(סנהדרין ק"ו ע"ב). ומוסב על פסוק א]: גם

אתן

אֵיתָן*) כבר בארתי את השם הזה בשרש אית, ופה אשלים עליו עוד הוראה אחת, שת"ז לשופט Richter: ואֵיתָנים יסלף (לויב י"ב, ט"ט). והפסוק הזה כפל ענין מפסוק

י"ז (סס) כהנים מול יועצים (מ"א ד', ה'). ואֵיתָנים מול שופטים, והשופטים יסודי הארץ ותוקפה (תהלים פ"ב, ה'; שבות ל', י"ח). ולפניהם יערוך השם משפטו עם עמו: שמעו הרים את ריב ה' והאֵיתָנים מוסדי ארץ (מיכה ו', ב').

א ו ת ב.

באר

בָּאָר פיעל, יוצא, פרש erklären: קבוץ הדבר (ידים ג', ח').

בָּאָר שע"נ, אם לבור מקיר מים חיים Brunnen, או אך לבור בלי מים, Grube.

be, ולרוב נלווה לו תואר המגבילו (בראשית כ"ו, י"ט; י"ד, י"ח): בָּאָר הַקָּר (עירובין י"ד). ein Brunnen mit frischem Quellwasser ותואר מענין אחר: בָּאָר הַגּוֹלָה (עירובין סס; ספרי, דלס

ין קדש). בור ממנו ישאבו ע"י גלגל ein Brunnen, woraus man das Wasser mittelst eines Rades schöpft, או ע"ש ששאובין ממנו ברלי וגולה, כמו וגולה על ראשה (כרי' ד', ב'): בָּאָר

אֶחָד Abab-Brunnen. (פיה ח', י"ח). אֵלִים (ישע' ט"ו, ח'). אולי קראוהו המואבים

כן להיותה, לפי אמונתם, הבאר ממנו ישאבו האלילים מי תבונה ונביראות, דלס Kammlers

Mythologie unter Apollo die Kastalische Quelle S. 118. 120. ובתנ"ך לא שנו את השם הזה כאשר לא שנו שאר שמות מע"ז (יחזק' מ"ג, א').

באש

הַבָּאֵשׁ נפעל, עומד, סרוח stinken: שהיו ישראל נִבְאָשִׁין ממכות מצרים (דנה שמות י').

הַפְּעִיל עומד. א) כנפעל: היתה הארץ מְבֻאֶשֶׁת (דנה סס). ב) נגזר משם באושים, יאמר מענבים, טעמו הגיע לחצי בכור שאו יקראו הענבים באושים (von Trauben) halb reif werden: הענבים מְשֻׁבְּאֵשִׁין (מעשרות ל', ב'; שביעית ד', ח').

בְּאִשָּׁה ש"נ לצמח משהת Unkraut, וברבוי בְּאִשִּׁים: שדה שהיא מעלה בְּאִשִּׁים (תנחומא, דלס).

*) הערה. זולת הטענה שהעירותי לעיל, בשרש אית, כגד דעת הרמב"ם צעקן כחל איתן צעגלה ערופה, עוד כראה כמתנגד לו חמרים: (כזה מ', ע"ג). בתולת קרקע כל זמן שלא כעבדה כפקא מיני' לנחל איתן, הרי לך שהוראות כחל איתן היא, קרקע קשה, וכן מאמרם (פססים כ"ג, ע"ח). סימן לנחלים קבים כפקא מיני' לנחל איתן, ושם מנחל עמק יזרע ולא מנחל מים, דומי' דשפלה והרים הזכרים שם; אולם לדעתי אם כחל איתן האמור צעגלה ערופה כחל מים או כחל צקעה הוא, תלוי בפלוגתא ר' יאשיה ור' יהונתן (סוטה מ"ו, ע"ג). כי לדעת ר' יהונתן שאזהרת לא יעבד אך להבא ולא לשעבר משמע, ע"כ כחל איתן אינו קרקע קשה, דל"כ הרי הוא לשעבר, וד"כ כל השיטות המתנגדות להרמב"ם הולכות לדעת ר' יאשיה, והרמב"ם הולך בשיטת ר' יהונתן.

(שמות ל', ז') zu gleichen Theilen בר ככר, חלק כחלק או בר זה נכלל בבר זה, כלומר כמותם שוה. (ובכריתות י', ה', ע"ב). פותר אביי המליצה הזאת לענין צמצום בלי תוספות והכרעה genau gewogen וכמליצת עין בעין (סע), אכן במסקנא שם ביארה שישקול כל בשם כנגד אבני המשקל ולא כנגד הבשם השקול ככר, ולא ארע לכיוון הוראה זו למליצה זאת — והנה בתענית י' (ע"ב). השתמשו במליצה זאת להשלגת הפירור והיחידות: העוסקים בתורה בדר כבד gang allein, für sich allein (ע"ר רש"י ע"שמות סע ב) לנביא המתבודד וינבא דברי רוח (ישע"י מ"ד, כ"ס; יומ"ל כ', ל"ו). כן נראה מגמרא (תענית סע) שפתרוהו מענין ברידות; אכן יותר נראה שהוא מענין בטוי דברי רוח (א"י י"א, ג'). יקב בו ידרכו הזתים לעצור מהן שמן Schöpfepresse: אין עושין זתים בדר (שביעית ח', ו'). ונקרא כן ע"ש הקורה (שמות כ"ס, י"ג). המכביר על הזתים: שלא נקרא בית הדר אלא ע"ש קורה (כ"ב ס"ו, ע"ב). ויקב קטן יקרא בודרה: ומכנים לבודרה (סס) זת"כ, ילקוט, בדר, מ"דכ"ח).

בִּדְרִי שת"ז לאדם והעוצר זתים Schöpfepresser: ישאלו הבדרים (טעמות ט', ח').

לְבָדֵךְ ת"פ ונמצא במקרא הרבה בכינוי (בראשית ל"ב, כ"ה): ואז ענינו יחוד er allein או פרוד (בראשית כ"א, כ"ח). abge- sondert אולי כמו שהשתמשו בשם עצם Bein בכינוי לענין פרוד: זה לעצמו וזה לעצמו ולענין יחוד כן השתמשו במקרא בשם בדר שענינו גם כן עצם, אבר (א"י י"ח, י"ג). לענינים אלו — בא בתלמוד בתוספות בית ללא צורך, כמו במקרא בתוספות מ"ם (בראשית כ"ו, א'). ענינו רק, nur allein: ולא זו בלבד (ברכות א', א'). nicht nur: ובבדר שיתן כנגד היסוד (נחמ"ס ה', ח'). — nur muß

בגר

בְּגָדוֹ קל, יוצא לבוש sich ankleiden: זה בוגר מכאן וזה בוגר מכאן (מדרש, איכה, פתיחה וצדק).

בְּגִידָה שמ"נ לשיקור באמונת רעים Treu-losigkeit אין בְּגִידָה אלא שיקור (מכילתא, ילקוט, משפטים, סד). כל בְּגִידוֹת שבגדת בי (דבס, במדבר ה').

בגר

בְּגָדִי קל, עומר, טעמו בכר reif seyn, יאמר מנקה, הגיע לימים בהם תבוכר להלקה לאיש, והוא ע"פי הדת ששה חדשים אחרי הביאה שתי שערות vom Mädchen) mann- bar, den Jahren nach fähig zu heirathen seyn. והוא כמו בחור בזכר: עד שֶׁבְּגָדָה (כמוכות ד', א'). נפעל כקל: עד שֶׁתִּבְגַּר (כמוכות כ"ט, ע"ב). ואולי הוא הקל וראוי תבגר.

בִּגְדָה שת"נ לנקה אשר בכרה להלקה לאיש, ein Mädchen, welches den Jahren nach zu heirathen fähig ist. (כמובן, ח'). **בְּגִירוֹת** שמ"נ למעמד ימי הפבור להלקה לאיש der Stand der Mannbarkeit: אין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים (כמוכות ל"ט, ע"ב): מיתה עושה בְּגִירוֹת (סס) ומ"א בְּגִיר: יש בְּגִיר בקבר (סס) ימי בְּגִיר (ספרי טעות, וידבר).

בדר

בְּדָדִי קל, יוצא, א) חלוק abtheilen, ב) גבולות שֶׁבְּדָדִי להם (ירושלמי שביעית, י"ג). ב) מחזיק דבר ביד או ברגל etwas halten: בודרה (לבד) בין רגליו (ירושלמי יומא ה', ב'). **התפעל עומר**, קל במקרא: כצפור מתבודד מגג לגג einsam herum hüpfen (דבס, איכה, פתיחה שקדית).

בְּדָד שם נגור מתואר בדר א) להלק Abson- derung, Abtheilung: בדר בְּדָד ידו'

הפֿעיל. (א) יוצא, הפרד, etwas von einander trennen (ויקדל ל', י"ו). ובקשור מ"ם: שתי כריכות המ בְּדָלוֹת זו מזו (מוספמל פֿאס, ג'). (ב) כקל ב': יֵאִינוּ מִבְדִּיל בִּשְׁנֵי וְאֵם הַבְּדִיל (ברכות כ"ו, ע"ב).

הַבְּדִילָה שִׁמ"נ. (א) להפרשה בין דבר לדבר Unterscheidung: אם אין דעה הַבְּדִילָה מִנִּין? (יחזלמי ברכות ה', ע"ב). (ב) לברכת ההפרשה Gegenstand der Unterscheidung: והַבְּדִילָה בַּחוּג הָרַעַת (ברכות ה', ב'). קרושות וְהַבְּדִילָה (ברכות ל"ג, ע"ב).

בְּרִילָה שִׁמ"נ להפרשה Absonderung לשון בְּרִילָה (תכחומל, משפטים). בְּרִיל ת"הש, מופרש abgefondert: מזיקין בְּרִילִים מִמִּנָּה (ברכות ה', ע"ב). בְּרִילָה שִׁב. (א) לאבן יקרה (בראשית ז', ג'). וכרעת המדרש (רבה שס ט"ו). (ב) לנטף צלול מראהו כשעוה ונותן ריח, נוטף מעץ הגדל באראביען ein durchsichtiges, wachses ähnliches, wohlriechendes Baumharz: הוזה של פטמים (רבה סע).

ברק

בְּרִיק קל, יוצא, נגזר משם ברק שענינו בקע Riß, Spalte (וממנו לכל קלקול וחסרון) טעמו, אם חפש דבר הימצא בו ברק etwas untersuchen ob ein Riß, Schaden u. d. gl. sich daran befindet: שבוֹ הַבְּרִיק (ד"ב ל"ד, י'). כל הבתים בחזקת בְּרִיקִים (פסחים ד' ג"ב, ג'). וממנו לכל ענין נסיון prüfen: בקשור בית: לְבָדוֹק בְּתֵלָם, היכשר לזרוע בו, (כללים ב', י'). ברחם את: אין בְּרִיקִים את הזרעים באדמה (היצמחו) (יחזלמי שניעית, ט'): בְּרִיקִין אותן כשבע חקירות (סנהדרין ה', ל') היאמנו דבריהם: בְּרִיקִים לקירושין (ב"ב ק"ו, ע"ב) אם הביא שתי שערות: ביחס הלמד: בְּרִיק לֵן רבאֵה הַנֶּדַע להשיב. ואם חפש אחר הברק den Schaden, das Zubeseitigende auf:

ברה

בְּרִיה קל, יוצא, עשה, hervorbringen: שור gen, machen: (ומכוח ה', ל'). ובת"כ הגרסא כורה, ומוזה במקרא בהצטרפות שם לב להוצאת כזב erfinnen, erdichten: ואולי נגזר משם בר שטעמו ענף סעיף Zweig (יחזקאל י"ז, ו'). והשם הזה הועתק למחשבה רעה: סעפים שנאתי (תהילים קי"ט, קי"ג). ראש דש"י וביאור שס. פֿיעֵל (א) שקר lügen: איני מְבִירָה (שבוטות ל"א, ע"ב). מְבִירִים היינו (יחזלמי כטובות ו' ספרי ווטל ילקוט פנחס תשע"ו; מוספמל סנהדרין ו'). וראוי שם מְבִירִין תחת מְבִירִין. (ב) הוכח על אדם כי שקר ענה Sem. zum Lügner machen: וזה מְבִירִים אותם בתשובה (למודמ, בלק, וירל). וכמו שנגזר משם סעיף Zweig הפיעל מסעף (ישע' י', ל"ג). להסרת הענפים כן נגזר משם בר Zweig (יחזקאל י"ז, ו'). הפיעל מְבִירָה לענין (ג) הסר הענפים entwzweigen: מְבִירִים בחרשים (יחזלמי שניעית ט').

הַתִּפְעֵל כפיעל א: פן תִּתְבַּהֵל ותאחז (ברכות ד', ע"ב): הלב מִתְבַּהֵל (רבה, קהלת, דברתי). בְּרִיאִי ש"ז לשקרן Lügner עונשו של בְּרִיאִי (סנהדרין פ"ט ע"ב): בְּרִיאִים אנו מוספמל (כטובות ז'; סנהדרין ק"י, ע"ב).

בְּרִיתָה שִׁמ"נ למחשבת שוא לא כן Unrichtigkeit: הא דר"א בְּרִיתָה היא פסחים י"א, ע"ב). וי"ג ברותה ברי"ש.

ברל

בְּרִיל קל, יוצא. (א) בקשור ב', הפרש הרע מן היפים ausscheiden: הַבְּרִיל בתמרים (ב"מ פ"ט, ע"ב). וי"מ הפרד המדובקים von einander trennen: בְּרִיל עצמך מִמִּנָּה (פסחים פ"ט ע"ב). trennen, abscheiden. (ב) הפרש בין דבר לדבר ע"י דבור einen Unterschied (mit Worten) angeben: (ברכות כ"ז ע"ב).

נִתְפַּעֵל כנפעל במקרא. (א) הרוד vor et-
was erschrecken: מרוב חרדה נִתְפַּהֵל (רבה, בשלה,
כ"ד). אל תִּתְפַּהֵל מפניו (רבה, של, י"ד). עומד
שם במקום נפעל ע"ש. (ב) אץ לדרב nach
etwas eilen, ängstlich darnach trachten:
מִתְפַּהֵל להעשיר (מתחומל, בהד, וכי) במקום נפעל.

בהם

בְּהֵם ש"ו למנהיג בהמה Viehantreiber
(Fuhrmann): היה רוכב על החמור
והֵבֵהם עמו (רבה, עקב, ג'). וּבְהֵמָיִם שֶׁלךְ (סס)
הֵבֵהמִים מכניסין (יחולוני, פסחים ס', א').

בהק

הִבְהִיק הפעיל (א) עומד, זורח, הופיע,
יאמר מכל דבר המפיץ אור glän-
zen, leuchten: היו (הנר) מִבְּהִיקִים (והאבנים
הטובות) מִבְּהִיקוֹת (יחולמי פסחים ס', א'; רבה
כ"ח, ל"ב). וזיו מִבְּהִיק (כ"ב ע"ה, ע"ה). (ב) יוצא
beleuchten: הברק הזה יוצא ומִבְּהִיק את כל
העולם (מתחומל, בהעלותך, מסו). הִבְהִיק כל
העולם מזיו הרדו (רבה, אמור, ל"ה). ויש יוצא
לשלישי מִבְּהִיק הקב"ה וזיו לע"ה glänzen lassen
(סנהדרין ק' ע"ה). (ג) התנוסס בין שאר דברים
ausgezeichnet: רבו מוֹבְהָק (sic) ausgezeichnete:
ster, vorzüglichster Lehrer (קידושין ל"ג, ע"ה)
סימן מוֹבְהָק (יבמות ק"כ, ע"ה). deutsches, klares
Zeichen.

בִּוְהִק ש"ו לאדם לכן ביותר ein blendend
weißer Mensch: לכן לא ישא לבנה
שמו יצא מהן בִּוְהִק (בבבבות מ"ה, ע"ה).

בְּהִקְן ע"ו לאדם שיש בעור בשרו בהק
(ויקרא ל"ג, ל"ט), שהן חברבורות לבנות
הנראות בערשן מבין הערשים*) ein mit

suchen והפעול הוא הכרק: בִּוְהִקְן את החמץ
(פסחים ס', א'). וענין אחר: הגוה היפה בִּוְהִק
die Gesundheit in Anspruch nehmen.

נִפְעֵל: נדריה נִבְהִקְן (מ"ה ס', י'). unter-
sucht, geprüft werden: בִּוְהִק כל העולם (יבמות
קט"ו, ע"ה) durchsuchen.

בִּוְהִק ש"ו להריץ וממנו נשאל לעון שהוא
החריץ בו תבוא המיתה לאדם, Miß-
Eingang: בִּוְהִק מיתה (שבת ל"ב, ע"ה). וי"מ
ע"ש שהאשה נברקת בזה העון, אם עברה עליו
Probe.

בְּדִיקָה ש"נ לחפוש Unterfuchung: א"צ
בְּדִיקָה (פסחים ב', א'). ג' בְּדִיקוֹת
(למדנו, שלח, ילקוט, תשנ"ד).

בהל

בְּהֵל עומד. (א) ביהם על, ראוג, הרוד
: besorgt seyn, erschrecken über etwas
ארם בְּהֵל על מתו (שבת מ"ג, ע"ה). (ב) אץ
dringen: זמנו בְּהֵל (יבמות ל"ה, ע"ה).

נִפְעֵל מענין הקל ב übereilt seyn ואיני
נִבְהֵל להשיב (לכות ס', י'). וי"מ מענין חרר
verlegen, erschrocken seyn.

פִּיעֵל יוצא, האיץ על אדם כי ימהר מעשהו
auf Sem. eilen, in ihn bringen: היו המצריים
מִבְּהִלִּים את ישראל לצאת (מכילתא, ילקוט, בל
ר"ט). (ב) החרר Sem. erschrecken: שמותיהן
מִבְּהִלִּים (גיטין י"ד, ע"ה) schrecklich.

הִפְעִיל יוצא, טעמו מהביל (הפוך) über-
eilen, betöhrren: קין הִבְהִיל את עצמו (רבה,
שמות ל"ה).

*) הערה ומה עליו רש"י (נרכות כ"ח ע"ב) Lentilles שהן העדשים היוקיים כשעוה צלם עדשן
Sommerpfropfen, אץ כוכמו שעלם מושג צהק הוא כן, אלא שצחק ממלאים צין הצנצורות
היוקיים כשעוה צהרות לבנות, וכמו שכתב רש"י (ויקרא ל"ג, ל"ט). וענין מ"ה (ס' רכ"ה ס"ק
י') שלא היה לריך להציא ראהי מנכורות, הלא מקרא מלא הוא (ויקרא סס) צהרות כהות
לבנות צהק הוא.

הפעיל יוצא. א) בקשור מלת לירי, מעמו
verursachen אחר למעמד אחר
daß etwas in einen andern Zustand geräth
יביאנו לירי פסול (שביעית ח' י'). ב) היות נמצא
במעמד מה: הביא שתי שערות
mannbar haad- היבא מים (שביעית ד' ח').
(von Wein- trauben) saftig seyn d. h. bis zu diesem Grad
der Reife gedeihen

ביאָה שמ"ג. א) קירוב דבר לדבר
das Kom- men לפי שכל הביאות שבא וכו' אבל
ביאָה זו (מפלטא, ילקוט, בשלה, דסל). זו היא ביאָה
(חולק פ"ה, ע"ב). ב) לכניסה לבית וכיוצא
das Hineingehen, kommen פסחים
ט', ד'. ביאת הארץ (קידושין ל"ו, ע"ב). נאמרו
ביאות בתורה, הרבוי מוסב על המלה ולא על
מושגה, (סע). ג) שקיעת השמש
Unter- gang der Sonne: ביאת שמשו (ברכות ב', ע"ב).
ד) בעילה Weisßschlaf: נקנית בביאָה (קידושין ט',
א'; נדרשית י"ט, ל"א; דברים כ"ה, ה').

הביאָה שמ"ג א) להקרבת קרבן
Darbrin- gung eines Opfers כל שישנו
בביאה ישנו בביאָה (מגיגה ד', ע"ב). ב) ועל
הסכה Beranlassung, Stiftung: הביאת שלום
בין אדם לחבירו (פסח ט', א').

תבואָה שח"ג לכל פרי עמל ארם
Erzeug- niß, Ertrag ובתלמוד יאמר
בפרט אך על ה' מיני דגן: החיטין, השעורין,
הכוסמין, שיבולת שועל, ושיפון: הנודר מן
התבואָה אינו אסור אלא מהמשת- מיני דגן
(מדין י', ב') תבואָה בירק (כלים ב', י').

מבואָה שח"ז חוץ ורחוב Gasse: מבואות
האפלין (מדרשות י"א, י').

בול

בולל פיעל, יוצא הכין או האכל מספוא
Gutter für das Vieh ויכול לבהמה
zubereiten ירח בול שבו פוללים לבהמה
מתוך הבית (ירושלמי, ר"ה ס"ב; ראשית י"ח ו' ח').

schädlichen weißen Hautflecken behafteter
Mensch: הרואה את הפתקנים אומר (ברכות כ"ח,
ע"ב). יריו בפתקניות (מגלה כ"ד, ע"ב).
weisse Hände.

בהר

הבהיר הפעיל, עומד, מעמו לפי הענין
שבאה בו המלה הזאת נהץ, הערץ
drohen oder streng seyn בהרתו ויון שפכהרת
בגזירותיה על ישראל (דבס, תוריע ט"ו; תחומות,
תוריע).

בוא

בוא, קל, עומד מעניניו. א) היות רשות
זוכה לאדם בדבר ein Recht haben.
etwas: אם באת רשות העני באמצע (פסח ו'
ט'): הקאים ברשותה (כמוכט ט', ח').
durch Sem. ein Recht auf etwas haben
והוכיח להרשע: שני בתובים הקאים
באחר (קידושין ל"ד, ע"ב). ג) הובא, נקרב
gebracht, geopfert werden. הגיגה הקאָה עם
הפסח (פסחים ע', ע"ב). הגיגה קאָה מן הקנבה
(סע). ד) הולד, התהווה entstehen, geboren
werden: הבר שלא קא לעולם (כ"ח ל"ג, ע"ב).
קאָי עולם Geschöpfe (אדר"כ ל"ב). ה) רצה,
גמור entschließen wollen: הקא להורגך
השכם להרגו (סנהדרין ע"ב ע"ב). ויבוא לפעמים
אך לורו (תהלים ז"ס, ו', דברים י"ג, ז'; שמות ל"ב,
ט'): בוא וקראה (תוספתא ברכות ו').
והרגו (דבס, בשל, ט"ו). ונמצא אף שלא לזרוק,
אך להערפה: וקא ואמרו לה. (מדרשות ח', ט').
נמצא בקשור על לענין אתה- רעה Unglück
über Sem. kommen (שמות י"א, ט'). יבוא עלי
אם, לא שמהתי בדבריהם. (ירושלמי, שקלים
כ', ה'). יבוא עלי (כך וכך) אם ראו קורות ביתי
שערות ראשי (ירושלמי, יומא, ט', א'; ויבליקוט תנזס,
ט"ב). גרם להרי' כך וכך, סגנון שבועה בימים
ההם, ופ"א הוא יחייא קא עליהם את הפורענות
(אדר"כ ט'). ואולי ראוי הביא.